

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Sever

**Prostorska analiza zakonodajnega odločanja Državnega zbora
Republike Slovenije v obdobju 1992–2008**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Sever
Mentor: red. prof. dr. Vasja Vehovar

**Prostorska analiza zakonodajnega odločanja Državnega zbora
Republike Slovenije v obdobju 1992–2008**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Prostorska analiza zakonodajnega odločanja Državnega zbora Republike Slovenije v obdobju 1992–2008

Cilj magistrskega dela je preveriti uporabno vrednost zapisov poimenskih glasovanj poslank in poslancev¹ in relevantnost popularnih tehnik prostorskega modeliranja (ang. spatial modelling) za raziskovanje konkretnega parlamentarnega konteksta. Magistrsko delo se osredotoča na proučevanje parlamentarnega odločanja skozi njegovo najpomembnejšo – zakonodajno – funkcijo. Poleg tega delo z uporabo evidenčnih zapisov poimenskih glasovanj v ospredje postavlja poslanca kot osnovni organizem zakonodajnega odločanja. Na teh izhodiščih delo preverja primernost in prikladnost pristopov prostorske analize (ang. spatial analysis) poslanskih odločitev za empirične študije parlamentarnih okolij z značilnostmi kot jih izkazuje slovensko parlamentarno telo. Poleg vizualne in kontekstualne razgrnitve parlamentarne kompozicije v obliki prostorskih kart (ang. spatial maps), nam izsledki prostorske analize nudijo tudi vpogled v evolucijo razsežnosti, ključnih delitev in prevladujočih principov delovanja osrednjih slovenskih parlamentarnih akterjev v obdobju 1992–2008. Z empirično analizo zakonodajnega odločanja Državnega zbora Republike Slovenije v prvih štirih mandatnih obdobjih delovanja magistrsko delo sklene, da so zapisi poimenskih glasovanj poslancev Državnega zbora Republike Slovenije kot podatkovna zbirka v analitičnem smislu skorajda neizkoriščeni in služijo pretežno evidenčnim namenom. Ne glede na to je pri njihovi uporabi potrebna dodatna previdnost, ki izhaja iz kompleksa institucionalnih in tehničnih pravil beleženja parlamentarnih odločitev. Ta namreč pomembno determinirajo stopnjo zajetja in reprezentativni karakter tovrstnih glasovalnih podatkov, kar bistveno vpliva na tolmačenje dobljenih rezultatov.

Prostorska analiza uporabniku omogoča obravnavo različnih vidikov zakonodajnega telesa – dovolj natančno za raziskovalne potrebe strokovnjakov s področja političnih ved, kot tudi dovolj jedrnat in informativno za zainteresirano laično javnost. Ocenjene prostorske pozicije – t.i. idealne točke (ang. ideal points) – omogočajo plastično umeščanje vsakega akterja v skupni prostor politik (ang. joint policy space) – ki razkriva razsežnosti parlamentarnega konflikta –, s tem pa nosijo potencial za višjo stopnjo transparentnosti in asistence pri spremljanju delovanja izbranih ljudskih predstavnikov. Različne tehnike prostorske analize parlamentarnega konteksta skozi glasovalne odločitve poslancev dajejo parlamentarnim študijam spodobno kvantitativno komponento, ki je bila v Sloveniji do sedaj zapostavljena. Vendar omenjen kvantitativni donos veleva zavedanje metodoloških specifik uporabljenih tehnik kot tudi karakteristik podatkovnega zbira – omenjeno namreč odločilno prispeva k formuliranju in kontekstualizaciji rezultatov, kar je še posebej ključnega pomena v primerjalnih študijah in študijah, ki ocenjene preferenčne pozicije akterjev koristijo kot vhodno informacijo za nadaljnje analize.

Ključne besede: zakonodajno odločanje, parlament, glasovanje, prostorska analiza, Državni zbor Republike Slovenije

¹ V nadaljevanju besedila se moška slovnična oblika uporablja kot nevtralna oblika za oba spola.

Spatial analysis of legislative decision making in National Assembly of the Republic of Slovenia in the period 1992–2008

The aim of this master's thesis is to examine utilization value of the roll call voting data of deputies and to explore applicability of the popular spatial modelling techniques referred to study particular parliamentary context. Thesis focuses on the exploration of parliamentary decision-making through its most important – legislative – function. By roll call voting data use legislator is considered as a central decision-making unit. On this basis thesis examines whether spatial analysis of roll call voting is a proper approach for analysing legislative activity and in line with empirical parliamentary studies, especially in settings similar to Slovenian parliament. In addition to the visual and contextual presentation of composite parliamentary structure in the form of spatial maps, spatial analysis results also deliver insight into the evolution of the dimensions, main cleavages and prevailing principles of action of the key parliamentary players in Slovenia in the period 1992–2008. The empirical analysis of legislative decision-making of the National Assembly of the Republic of Slovenia in the first four legislatures concludes that the roll-call voting records of the National Assembly of the Republic of Slovenia are as a databank in the analytical logic nearly unexploited and are generally presented only as record sheets. Irrespective of their primary application roll call votes call for additional care resulting from manifold institutional and technical rules governing their recording. As a matter of fact, these rules significantly shape the coverage and representative appeal of such voting data and as a consequence, also the interpretation of the results obtained.

Spatial analysis permits its users examining different aspects of the legislative body – sufficiently detailed for the research necessities of political science experts, as well as suitably brief and revealing for the interested public. Estimated spatial positions – i.e. ideal points – allow plastic settlement of each actor in a joint policy space – screening the parliamentary dimensions of the conflict – and thus granting the prospective for a higher degree of transparency and assistance in monitoring the actions of elected parliamentary agents. Different techniques of spatial analysis of parliamentary setting through voting decisions arrange for parliamentary studies a decent quantitative component, which occurred in Slovenia to be neglected so far. Nevertheless, the said quantitative revenue requires further consideration of methodological givens of the techniques as well as the characteristics of the data collected – all these features considerably frame the formulation and contextualisation of the results, which are particularly crucial in comparative studies and studies that use estimated spatial positions of parliamentary actors as an input information in advanced analyses.

Key words: legislative decision-making, parliament, voting, spatial analysis, National Assembly of the Republic of Slovenia

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 Opredelitev in relevantnost teme	6
1.2 Raziskovalni problem in prispevek magistrskega dela.....	8
1.3 Potek raziskovalnega dela	10
1.4 Struktura magistrskega dela.....	13
2 PROSTORSKA ANALIZA IN PROSTORSKI MODELI	14
2.1 Razvoj prostorskih modelov političnega odločanja.....	14
2.2 Umestitev prostorskih modelov v formalno teorijo odločanja	18
2.3 Izhodiščni model odločanja poslanca	20
2.4 Specifikacija izbranih metod prostorske analize	23
2.4.1 OC metoda	24
2.4.2 W-NOMINATE metoda.....	31
2.4.3 CJR metoda.....	34
3. KONTEKST PARLAMENTARNEGA OKOLJA.....	38
3.1 Proces sprejemanja odločitve poslanca	38
3.3.1 Institucionalne omejitve ter z njimi povezane strategije poslancev	41
3.3.1.1 Beleženje in objavljane glasovanj	41
3.3.1.2 Oblikovanje dnevnega reda.....	43
3.3.1.3 Nagrajevanja in kaznovanje poslancev v povezavi z institucionalnim okvirom	49
3.2 Značilnosti slovenskega parlamentarnega okolja	52
3.2.1 Slovenski parlament	52
3.2.2 Zakonodajno odločanje	53
3.2.3 Poslanci in poslanske skupine	54
4 METODOLOŠKI IZZIVI PROUČEVANJA PARLAMENTARNEGA ODLOČANJA.....	55
4.1 Tehnično-izvedbeni vidik	56
4.2 Institucionalno-metodološki vidik	57
5 EMPIRIČNA ANALIZA	60
5.1 Specifikacija podatkov	60
5.2 Določanje razsežnosti in konteksta parlamentarnega konflikta.....	65
5.3 Primerjava izbranih metod prostorske analize.....	80
5.4 Kohezijski vzorci poslanskih skupin	86
6 SKLEP	105
7 SEZNAM LITERATURE	108
8 PRILOGE.....	118

1 UVOD

1.1 Opredelitev in relevantnost teme

Zapisi poimenskih glasovanj poslancev (ang. roll-call votes, roll calls) zakonodajnih teles so pomemben vir za raziskovalno delo na področju delovanja političnih sistemov. Ti zapisi namreč predstavljajo pomembno substanco, ki omogoča empirično proučevanje številnih elementov parlamentarnega odločanja – od ideološkega konflikta, ključnih akterjev, tvorjenja političnih skupin, njihove kohezivnosti in discipliniranosti, do oblikovanja dnevnega reda ipd. – bodisi z vidika zakonodajnega telesa bodisi z vidika širšega političnega prostora. Proučevanje parlamentarnega odločanja je v primerjavi z drugimi demokratičnimi procesi kot so na primer volitve precej skromnejše.

Teoretično in izkustveno najbolj razvita znanstvena srenja na področju kvantitativnih raziskav zakonodajnega odločanja izhaja iz Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA). Že sama razpoložljivost glasovalnih odločitev kongresnikov v strojno-berljivi obliki in sočasna hitro razvijajoča se tehnološko napredna računalniška podpora sta spodbudili izjemno intenzivno proučevanje zakonodajne dejavnosti ameriškega Kongresa. Izven ZDA so bile tovrstne študije maloštevilne, predvsem zaradi težko dostopnih podatkov o glasovanjih poslancev, delno seveda tudi zaradi skromnih statističnih veščin znanstvenih delavcev na tem področju in deloma tudi zaradi amerikano-centričnem značaju samih študij (Spirling in McLean 2006, 581–582). Mclean (1999, 1) kot razloge za sorazmerno skromno raven tovrstnih študij v Evropi navaja naraščajoče po pomembnosti:

- a) gre za relativno visoko-tehnološko politologijo, stopnja tehnološke spretnosti večine evropskih političnih znanstvenih delavcev pa je nezadostna;
- b) proces zbiranja podatkov je težaven in dolgotrajen;
- c) v Evropi je strukturna moč političnih strank visoka in relativno višja kot v ZDA, zato je večina glasovanj v parlamentih po Evropi (pričakovano) neposredno strankarskih;
- d) adekvatnost samih statističnih tehnik za proučevanje stvarnega parlamentarnega konteksta je vprašljiva;
- e) interpretacija rezultatov tovrstnih modelov je kompleksna.

Razcvet empiričnega raziskovanja zakonodajnega odločanja tudi v drugih parlamentih izven ZDA se je tako zgodil šele sredi 90. let preteklega stoletja, ko so se ob pojavu številnih novih, tehnološko dodelanih ameriških pristopih, končno »odprla vrata« do glasovalnih podatkov

tudi v zakonodajalcih izven ZDA (Jun in Hix 2006, 2). S pojavom interneta in sunkovitim razvojem informacijske tehnologije, gledano tako z vidika tehničnih zmogljivosti kot tudi splošne informatizacije procesov, je zbiranje podatkov o zakonodajnih glasovanjih postalo hitrejše in manj težavno kot kadarkoli prej. Osebni računalniki so postali zmožni operiranja z velikim naborom podatkov, statistične metode pa so postale izvedbeno bolj elegantne v obliki že vnaprej pripravljenih uporabniško prijaznih dodatkov k obstoječim paketom programja. Vse to je »povzročilo« priljubljenost tovrstnih študij in jih pomaknilo v bolj poljudno ospredje raziskovalnega dela tako politične kakor tudi širše družbene znanosti. Gre za izjemno živahno področje raziskovanja, ki pa je v veliki meri pogojeno z interdisciplinarnim poznavanjem uporabnih statističnih metod s področja ekonomije, psihologije, politologije in matematike.

V zadnjih nekaj desetletjih smo priča pravemu izbruhu empiričnih študij zakonodajnega odločanja, pa tudi odločanja (ang. decision-making) v drugih predstavniških organih mednarodnih in nadnacionalnih institucij, tudi izven območja ZDA, vendar med njimi študij slovenskega parlamenta skoraj ni. Obstajajo sicer redki poskusi analize zapisov poimenskih glasovanj poslancev pri nas, predvsem na področju proučevanja kohezijskih vzorcev poslanskih skupin in parlamenta kot celote (Deželan in Sever 2007; Deželan in drugi 2009). Ob zavedanju, da naj bi poslanci kot poverjeni predstavniki državljanov delovali svobodno in v splošno dobroimetje lastnih volivcev, je za slehernega državljana še posebej pomembna možnost spremljanja njihovega delovanja. Zapisi poimenskih glasovanj poslancev to sicer omogočajo, vendar je med volivci le peščica tistih, ki bi bila pripravljena dosledno spremljati lojalnost svojega izvoljenca skozi celotno mandatno obdobje in obsežno število zakonodajnih odločitev. Zaradi tega so lahko kompaktne vizualizacije velikega nabora podatkov še posebej prijazna in enostavna oblika povzemanja in dojetja strukture obravnavanega.

Takšno poenostavljenje podatkovnega masiva glasovanj poslancev je možno s pomočjo različnih geometrijskih transformacij, ki jih zasledimo pod imenom prostorska (geometrijska) analiza (ang. spatial analysis). Njeno jedro predstavljajo posplošeni modeli prostorskega odločanja (ang. model of spatial voting), pogosto imenovani tudi kot modeli idealnih točkovnih cenilk (ang. ideal point estimator model). Ne glede na poimenovanje nam ti izhajajoč iz zabeleženih glasovanj poslancev dovoljujejo sklepati o položajih glavnih igralcev v abstraktnem ideološko-tematskem oziroma javno-političnem prostoru (Carroll in drugi 2012, 1). Takšno strukturno upodobitev v latentnem večrazsežnem prostoru imenujemo

prostorski zemljevid (ang. spatial map) - v njem je posamezen poslanec prikazan z idealno točkovno oceno (ang. ideal point estimate) kot kazalca njegove koncentrirane politične drže. Vrednost prostorskih (političnih) zemljevidov se izraža v dveh rabah (Clinton in drugi 2004, 355):

- a) njihova porazdelitev razkriva, kako parlamentarne delitve poslancev odražajo strankarsko pripadnost ali območje in ali so vse bolj polarizirana skozi čas;
- b) idealne točkovne ocene so primerna osnova za testiranje teorij zakonodajnega vedenja in zato s tega vidika analiza zapisov poimenskih glasovanj poslancev z modeli prostorskega odločanja pomembno prispeva k razumevanja zakonodajnega odločanja s kvantitativnim pristopom, kar preučevanje zakonodajne politike dela empirično utemeljen korpus akumuliranih znanstvenih (spo)znanj .

V Sloveniji poskusa raziskovanja zakonodajnega odločanja s prostorskim modeliranjem po nam znani relevantni literaturi še ni. Iz tega razloga to magistrsko delo predstavlja prvi poskus prostorske analize slovenskega zakonodajnega organa in deloma zapolnjuje vrzel na področju kvantitativnih študij parlamentarizma, ki je – upoštevajoč porast empiričnega raziskovanja zakonodajnega odločanja parlamentih zunaj ZDA – zevala vsaj zadnji dve desetletji.

1.2 Raziskovalni problem in prispevek magistrskega dela

Slovenski parlament je predstavnik zakonodajnih teles mlajše generacije, ki elektronski način beleženja zakonodajnih odločitev uporablja že od samega začetka delovanja. Kljub temu pa s kvantitativnega vidika zakonodajna dejavnost slovenskega parlamenta ostaja bolj ali manj skromno raziskana. Baza poimenskih zapisov glasovanj poslancev je prepogosto namenjena le splošnim evidenčnim potrebam in arhivskemu povpraševanju. Navkljub visoki stopnji raziskovalnega potenciala tovrstnih podatkov za preučevanje številnih vidikov parlamentarnega delovanja, pa je njihova izraba zlasti determinirana s tehničnimi možnostmi implementacije in iz tega razloga zato pogosto tudi selektivna.

Namen magistrskega dela je empirična analiza odločanja slovenskega zakonodajalca s pristopom prostorskega modeliranja kot teoretično-analitičnega instrumenta. Osnovnico analize predstavlja stvaren komplet nabor zabeleženih glasovanj poslancev Državnega zbora Republike Slovenije (v nadaljevanju DZ RS) v obdobju 1992–2008, kar je v raziskovalnem pogledu prvič tako. Zadevno magistrsko delo se osredotoča na uporabo treh

priljubljenih metod prostorskega modeliranja, in sicer OC (Poole 2000), W-NOMINATE (Poole in Rosenthal 1997) in CJR (Clinton in drugi 2004). Poleg praktične izvedbe pristopa prostorske analize je cilj magistrskega dela prvenstveno ugotoviti ustreznost/primernost teh metod za proučevanje konkretnega slovenskega parlamentarnega konteksta – vključno z iskanjem možnih razlogov za primere (ne)uspeha –, hkrati pa tudi razumeti raziskovalno zmogljivost zabeleženih poslanskih odločitev. Poleg tega je cilj magistrskega dela tudi opredeliti uporabno dimenzijo rezultatov prostorske analize slovenskega institucionalnega okvirja, saj ti ponujajo dobro izhodišče za vsebinsko interpretacijo, s tem pa znatno prispevajo k parlamentarnim kvantitativnim študijam pri nas.

V magistrskem delu preverjamo naslednje tri temeljne hipoteze.

H1: Za prostorsko analiziranje slovenskega zakonodajnega odločanja je najprimernejši pristop CJR, ki temelji na modelih odgovora na postavko (ang. item-response models).

H2: Prostorska analiza slovenske parlamentarne arene po posameznih mandatnih obdobjih razkriva ideološko-tematski konflikt nizkih razsežnosti.

H3: Stopnja kohezivnosti državnozborskih poslanskih skupin se skozi čas krepi.

Z metodološkega vidika zadevno magistrsko delo uvrščamo med premierne uporabe prostorskega modeliranja kot analitičnega instrumenta za študijo slovenskega parlamentarnega konteksta. Ocena uspešnosti izbranih prostorsko-analitičnih tehnik bazira na uporabi stvarnih (tj. nesimuliranih) podatkov, pri tem pa še dodatno izpostavlja pomembnost razumevanja konteksta proučevanega pojava, pa tudi pragmatične dileme, saj ti (kontekst in dileme) pomembno vplivajo na interpretiranje rezultatov. Kot najprimernejšo tehniko za proučevanje slovenskega parlamentarnega odločanja smo določili CJR tehniko, saj sta bili OC in W-NOMINATE tehniki namensko razviti za proučevanje ameriškega Kongresa, katerega delovanje temelji na povsem drugačnih principih kot slovenski parlament. Avtorji CJR tehnike poudarjajo, da je ta primerna za proučevanje zakonodajnih organov ne glede na velikost in število zakonodajnih odločitev (Clinton in drugi 2004). Ker slovenski parlament po številu poslancev sodi med majhne parlamente in ker je število zakonodajnih odločitev v začetnih mandatih delovanja izrazito variiralo, smo tudi iz tega vidika dali prednost CJR tehniki pred ostalima dvema. Ena izmed temeljnih predpostavk OC tehnike je iskrenost

poslanca, ki se vedno odloči za glas, ki najbolj sovпада z njegovimi preferencami. Gre za predpostavko, ki je v realnem delovanju prej navidezen kot pa dejanski princip delovanja poslancev, zato smo predpostavljali, da bosta obe parametrični tehniki primernejši kot neparametrična OC. Pri tem smo dali prednost CJR pred W-NOMINATE, saj ta predstavlja relativno gledano »novejši« pristop k prostorski analizi zakonodajnega odločanja. V prid CJR tehniki govorijo tudi značilnosti slovenskega parlamentarnega delovanja v začetnih mandatih, ko principi delovanja še niso bili ustaljeni in še niso bili tako močno ideološko determinirani kot v kasnejših mandatih – šlo je za bolj ideološko raznorodne vlade, pa tudi stopnja kohezije na začetku ni bila tako visoka kot pozneje.

Tudi z empiričnega vidika je to prvo prostorsko modeliranje politične arene znotraj parlamenta pri nas, vključno z upodobitvijo slovenskega zakonodajnega organa, kar je preglednejši in prijaznejši način kot množica zapisov glasovanj. Vizualizacija slovenskega parlamentarnega prizorišča je obenem tudi osnova za karakterizacijo vsebine ideološko-tematskega konflikta in tudi za spremljanje razvoja stopnje kohezivnosti poslanskih skupin skozi posamezna mandatna obdobja. Pri tem velja pojasniti, da se razsežnost ideološko-tematskega konflikta nanaša na dimenzionalnost latentnega večrazsežnega javno-političnega prostora in ne na obsežnost ideološko-tematskih razlik med državnozborskimi poslanskimi skupinami. Še več, prostorsko razkrivanje relativnih položajev poslancev in njihove (ne)vezanosti na matično stranko, prepoznavanje različnih političnih formacij so izsledki, ki so zanimivi tako za strokovno kot za laično javnost.

1.3 Potek raziskovalnega dela

Parlamentarno odločanje lahko proučujemo iz različnih vidikov in s številnimi pristopi, tako kvalitativnimi kot kvantitativnimi. V pričujočem magistrskem delu se z uporabo kvantitativnih metod posvečamo proučevanju slovenskega parlamentarnega konteksta. Pri tem se osredotočamo na metode prostorske analize iz dveh razlogov:

- a) uporaba metod tovrstnega tipa je v slovenskem prostoru manj konvencionalna, kar še posebej velja za raziskovanje parlamentarizma, hkrati pa primerjave metod tovrstnega tipa z uporabo realnih podatkov v slovenskem prostoru po nam znanih podatkih še ni;

- b) primerjalno gledano,² na ta način pridobljeni rezultati zapolnjujejo precej podhranjeno metodološko in vsebinsko polje raziskovanja poslanskega vedenja v slovenskem parlamentu ter s tem odpirajo možnosti mednarodnih primerjav.

Raziskovalni proces smo razdelili na več faz, vsaka od njih je interdisciplinarnega značaja – te so povzete v nadaljevanju. V uvodni fazi raziskovalnega dela so specificirane z vidika raziskovalnega problema najbolj relevantne meritve. Parlamentarno odločanje namreč lahko opazujemo na različne načine, pri čemer je poglobitnega pomena vsebinski interes raziskovalca. V našem primeru se osredotočamo na osnovno funkcijo parlamentov – zakonodajno funkcijo oz. zakonodajno odločanje –, saj odločitve zakonodajalca predstavljajo enega izmed poglobitnih dejavnikov družbene regulacije. Sprejemanje zakonodajnih odločitev, pa je kljub njihovim kolektivnim implikacijam proces, ki se odvija na individualni ravni. Kljub temu, da je parlament kolegijsko telo ter da se odločitve v okviru njegovih pristojnosti sprejemajo skupno (Grad 2000, 92, 198), je namreč vsak posamezni poslanec predstavnik vsega ljudstva (Ustava RS, 82. člen) in pravno neodvisen od političnih strank in drugih zunajparlamentarnih formalnih ali neformalnih združenj in posameznikov (Grad 2000, 26). Po drugi strani se poslanci združujejo v poslanske skupine na temelju skupnega nastopa na volitvah, lahko pa vendarle iz tako oblikovanih skupin tudi izstopijo in se pridružijo kot enakopravni člani drugim poslanskim skupinam (Poslovnik DZ, 28. člen). Posledično je glasovalno vedenje poslancev nepogrešljiv del raziskovanja zakonodajnega odločanja.

Parlamentarna glasovanja so eden izmed redkih formalnih virov vedenjskih podatkov za proučevanje poslanskega delovanja. Kljub njihovi uveljavljeni rabi za merjenje zakonodajnega vedenja poslancev se je potrebno zavedati, da so njihovi glasovi le formalizirane individualni odločitve zgolj o (dejansko) obravnavanih zakonodajnih predlogih, zato gre za izrazno svojevrstne podatke preferenčne izbire (ang. preference choice data). Uradno zabeleženi glasovi slovenskih poslancev so bili – za namene magistrskega dela na podlagi predhodno odobrenega zaprosila za dostop do podatkov – pridobljeni iz arhivskih evidenc Raziskovalno-dokumentacijskega sektorja DZ RS. Oba domova slovenskega parlamenta sta namreč ena izmed tistih predstavniških organov, ki odločitve sprejemata z javnim glasovanjem in tako dosledno uveljavljata načelo politične odgovornosti poslancev,

² Za večino demokratičnih parlamentov po svetu so bile tovrstne študije, tako z metodološkega kot vsebinskega vidika, že izvedene v zadnjih dveh desetletjih (npr. Poole in Rosenthal 1997; Pajala in drugi 2004; Pajala 2008; Lyons in Lacina 2009; Rosenthal in Voeten 2004; Hix in Noury 2012).

predvsem do lastnih volivcev (Grad 2000, 199). Svoje odločitve (razen seveda tajnih) tako sprejemata z uporabo glasovalne naprave že skoraj od same vzpostavitve.³ Na ta način so bili pridobljeni vsi z glasovalno napravo zabeleženi individualni glasovi poslancev na javnih glasovanjih v DZ RS, t.i. zapisi poimenskih glasovanj poslancev. Vendar te ne gre obravnavati kot podatkovne osnove, saj poleg glasovanj o zakonodajnih predlogih vključujejo tudi ostala opravljena glasovanja kot so na primer: proceduralna glasovanja, preverjanja navzočnosti (kvorum), testna glasovanja ipd. Iz tega razloga so bili v fazi urejanja iz »surovega« nabora izločeni zapisi, ki ne ustrezajo kriteriju izpolnjevanja zakonodajne funkcije parlamenta oziroma niso del zakonodajnega odločanja. Tovrstni »nezakonodajni« zapisi so namreč zabeleženi z glasovalno napravo bodisi ob opravljanju drugih funkcij parlamenta bodisi ob procesih v podporo njegovega nemotenega delovanja. Temu je sledilo sistematično označevanje odbranih zapisov o zakonodajnih predlogih in njihova transformacija v standardizirano matrično obliko⁴. Tako urejen nabor zakonodajnih glasovanj poslancev predstavlja predmet dejanske analize magistrskega dela.

V fazi analiziranja je v programskem okolju R izvedena obdelava podatkov s tremi izbranimi sodobnimi metodami prostorskega modeliranja zakonodajnega odločanja: OC, W-NOMINATE in CJR. Te so bile izbrane na podlagi teoretičnih izhodišč prostorske analize, prednostih ter pomanjkljivosti teh metod, ugotovljenih v že opravljenih empiričnih študijah v različnih institucionalnih kontekstih, in značilnostih slovenskega političnega sistema, znotraj katerega deluje slovenski parlament. Poslednjo fazo v raziskovalnem procesu zajema pregled in primerjava pridobljenih rezultatov analize empiričnih podatkov z izbranimi metodami s pomočjo katerih so podane temeljne ugotovitve in potrjene oziroma ovržene postavljene raziskovalne hipoteze.

³ Uporaba glasovalne naprave s tovrstno obliko beleženja glasovanj in posledično tudi dostopa do njih je bila uvedena z letom 1994.

⁴ Gre za format matričnega zapisa poslanci×glasovanja.

Slika 1.1: Potek raziskovalnega dela

Vir: Prirejeno po Coombs (1964, 4).

1.4 Struktura magistrskega dela

Magistrsko delo uvodoma predstavi vsebino in relevantnost raziskovalnega problema ter povzame ključne cilje, ki jih obsegajo postavljene izhodiščne raziskovalne hipoteze. V nadaljevanju je delo razdeljeno na šest širših delov. Prvi obsega pregled razvoja prostorskih modelov političnega odločanja, njihove umestitve v širšo teorijo odločanja in podrobnejšo specifikacijo izbranih prostorskih metod. Drugi del predstavlja kontekstualizacijo zgoraj omenjenih teoretskih premis na polje parlamentarnega odločanja s posebnim poudarkom na predstavitvi temeljnih značilnosti slovenskega parlamentarizma. V četrtem delu so izpostavljeni metodološki izzivi proučevanja, ki izhajajo iz institucionalnega okvirja, ki ureja beleženje in način zakonodajnega glasovanja. Peti del je namenjen empirični prostorski

analizi zakonodajnega odločanja in obravnavi dobljenih rezultatov, ki sledijo vsebini raziskovalnih hipotez. V šestem delu so predstavljene sklepne ugotovitve magistrskega dela in podana izhodišča za morebitno prihodnje delo.

2 PROSTORSKA ANALIZA IN PROSTORSKI MODELI

2.1 Razvoj prostorskih modelov političnega odločanja

Začetki prvih poskusov prostorskega modeliranja političnega odločanja – tako volilnega kot zakonodajnega odločanja – segajo skoraj stoletje nazaj, njihov teoretski razvoj pa so zaznamovala tri področja znanosti: psihologija, ekonomija in politologija. Poole (2005; 2008) identificira nekaj ključnih razvojnih korakov do sodobnih osnov prostorske teorije in prostorskih modelov. Normativni del znanosti odločanje obravnava kot problem izbire, v katerem posameznik vrednoti »ugodnost« možnih variant z vidika subjektivno zastavljenega cilja odločitve in se prednostno odloči za zanj najugodnejšo. Z behaviorističnega vidika je proces odločanja vedenje, skozi katerega odločevalec (ne)namerno zrcali naravo svojega delovanja. Za analizo tovrstnih vedenjskih podatkov so v psihologiji razvili družino generičnih metod večrazsežnega lestvičenja (ang. multidimensional scaling). Njihov osnovni namen je bila geometrična predstavitev strukture ordinalnih podatkov z latentno prostorsko konfiguracijo relativnih položajev. Borg in Groenen (1997, vii) potrjujeta, da so ti postopki zasnovani zlasti potrebe grafičnega prikazovanja strukture empiričnih podatkov v obliki zaznavnega zemljevida, saj je ta bistveno bolj razumljiv kot pa velika količina podatkov.

Kljub »prostorski« dispoziciji psihometrije pa je konceptualni začetek prostorskega modeliranja v politologiji zapisala ekonomija. Ideja prostorske analize je pripisana Hotellingu, ki je leta 1929 objavil delo *Stability in competition*. V njem je obravnaval dvopolni model konkurence kot problem izbire konkurenčne lokacije v premočrtnem mestu, vzdolž katerega je povpraševanje togega značaja. Hotellingova prostorska logika je kot optimalno lokacijo obeh ponudnikov določila soseščino v središču mesta (ang. median). Ker je ponudba obeh tekmecev homogena, je v očeh potrošnika ključni kriterij presoje ponudbe fizična (ne)bližina danega ponudnika – izbral bo torej sebi lokacijsko najbližjega. Hotellingovo idejo je dobro desetletje kasneje nadgradil Smithies (1941), in sicer z vpeljavo predpostavke elastičnosti povpraševanja. V delu *Optimal location in spatial competition* je Smithies namesto togega povpraševanja predpostavljal, da se potrošnik odziva prilagodljivo, in sicer v obliki prožnega vrednotenja stroškov lokacijske (ne)bližine in izkupička koristi

možne ponudbe. Tovrstno elastično vedenje potrošnikov, ki se nahajajo na robovih mesta, torej preudarno izloči danega ponudnika, če je ta (pre)skrajno lociran v središču, saj ta potrošniku povzroči občutno več stroškov kot pa koristi. Smithies na podlagi tega zaključi, da sredina mesta ni nujno konkurenčno optimalen položaj.

Dobrega četrstoletja kasneje od prve ideje sta v Hotelling-Smithiesovem konceptu ekonomske konkurence dodatni potencial prepoznala Downs (1957) in Black (1948; 1958), in sicer v kontekstu tolmačenja volilne politično-strankarske tekme ter odločanja v odborih. Gre za drugi pomembni razvojni korak, s katerim pričnemo govorimo o prostorski teoriji kot konceptualnem okviru na področju političnega odločanja. Prva generacija prostorske teorije političnega odločanja je bila izpeljana z ekonomskimi prijemi – Downs je po meri ekonomske konkurence izpeljal politično konkurenco. Dvostrankarsko volilno tekmo je obravnaval kot enorazsežni problem odločanja z večino. V kontinuumu levo-desno z normalno porazdeljenimi volivci, ki imajo en preferenčni maksimum, bodo ti izbrali sebi najbližjega kandidata, kar politično racionalnim (*homo politicus*) strankam veleva programsko približevanje k politično-preferenčnemu značaju sredinskega volivca, kar danes poznamo pod teoremom sredinskega volivca (ang. *median voter theorem*). Downsova logika dopušča tudi odklonilni odziv volivcev na politično ponudbo. Ta se po njegovem mnenju lahko pojavi v obliki volilne vzdržanosti, ko se volivcem z bolj ekstremno elastičnim karakterjem ponujen sredinski politični program lahko zdi (preveč) sredinski in iz tega razloga tudi nesprejemljiv. Downs vzdržanost razume kot opomin volivcev njim najbližji politični alternativni, ki signalizira njihovo željo po premiku politične ponudbe v bolj radikalno lego. V situaciji popolne informiranosti je volilna vzdržanost resda nelogična reakcija, v z informacijami omejeni realnosti pa ta predstavlja povsem racionalen odziv volivca. Za razmere nepopolne informiranosti Downs vpelje še koncept ideologije. Ideologijo razume kot ekonomičen mehanizem abstraktnih političnih poenostavitev, ki volivcem služi kot informativna bližnjica, s katero ti dojemajo in presojujejo možne politične alternative. Downsov teorem napoveduje pojav politično-interaktivne konvergence v predstavniški demokraciji, pri čemer največjo težo pripisuje prav volilni sredini političnega spektra. Black je podoben teorem vpeljal na primeru večinskega odločanja odborov. Blackov teorem pravi, da v primeru enorazsežnega odločanja z večino, v gotovih razmerah (tj. v popolni informiranosti) in z volivci, katerih preference imajo zgolj en maksimum in ki izbirajo med dvema kandidatom, postane odločilen položaj sredinskega volivca – tj. volivca, za katerega velja, da ima polovica volivcev preferenčni maksimum desno od njegovega preferenčnega vrha, druga polovica pa od njega levo. Na teh

izhodiščih Black trdi, da lovorika pripade prav tisti varianti, ki se izkaže kot prostorsko (naj)bližja preferenčnemu položaju sredinskega volivca, saj skrajne politične alternative namreč podležejo moči tistih s središča enorazsežnega političnega spektra.

Kljub predstavljenemu konceptualno-teoretskemu premiku na področju političnega odločanja, pa niti Black niti Downs nista postavila eksplicitnih formalnih okvirjev, ki bi omogočili izkustveno preverbo teh konceptov tudi v vsakdanjem življenju. Pretežni del teh je bil opredeljen šele v zgodnjih 70-ih letih 20. stoletja, predvsem z deli Davisa in Hinicha (1966), ki se jima je kasneje pridružil še Ordeshook (1970). Od tedaj dalje je prostorska teorija dokončno dobila konturo formalne teorije v politologiji; z matematično formulacijo in modeliranjem pa dobila sprejemljivo podlago za empirično testiranje (Gooch 2011, 532–532). Prvi preizkus formalne prostorske teorije odločanja je izvedel Cahoon (1975), in sicer s podatki zbranimi z mnenjskimi termometri (ang. feeling thermometer) za ameriške predsedniške volitve leta 1968. Te podatke sta pet let pred njim sicer že uporabila Weisberg in Rusk (1970), ki sta z večrazsežnim Kruskalovim nemetričnim lestvičenjem in Pearsonovimi korelacijami ocenjevala prostorsko konfiguracijo predsedniških kandidatov. Cahoonov model je inverzne vrednosti mnenjskih ocen volivcev opredeljeval kot razdaljo med idealnim preferenčnim položajem volivca ter položajem predsedniškega kandidata in ugotovil, da dvorazsežni prostorski zemljevid v veliki meri poustvarja originalne podatke, kar se je kasneje še dodatno potrdilo z dejanskimi volilnimi izidi. Cahoonov pristop je metodološko izjemno soroden psihometrični analizi razgrnitve (ang. unfolding), ki jo je za analizo preferenčnih izbir zasnoval Coombs (1954); sicer pa je te mnenjske ocene volivcev z razgrnitvijo analiziral Rabinowitz (1973; 1976).

Kljub dinamičnemu razvoju psihometrije na prehodu v drugo polovico 20. stoletja se je politologija teh metod poslužila relativno pozno. Pretežni del te pozornosti je bil namreč namenjen klasični multivariatni metodi faktorske analize, ki se jo pogosto obravnava kot alternativo večrazsežnostnemu lestvičenju, vendar med njima obstajajo jasne razlike (Brazill in Grofman 2002, 202). Medtem ko so metode večrazsežnostnega lestvičenja široko uporaben praktikum na številnih področjih (npr. psihologije, sociologije, antropologije, ekonomije itn.), pa faktorska analiza izhaja iz svojevrstnega aplikativnega podatkovno-metodološkega konstrukta, ki zahteva na primer večrazsežno normalno porazdelitev, linearnost povezanosti, korelacijo ali kovarianco kot mero podobnosti itn. Na tej razvojni stopnji je predvsem pomembno MacRaejevo delo *Dimensions of Congressional Voting* iz leta 1958. V njem je

MacRae uporabil prav faktorsko analizo kot instrument razgrnitve strukture zakonodajnega odločanja ameriškega Kongresa, in sicer na osnovi analize korelacijskih matrik glasovanj in poslancev. Desetletje kasneje mu je sledil Weisberg (1968), ki je v sistematični primerjavi takratnih klasičnih multivariatnih metod za analizo zakonodajnega odločanja ugotovil analogijo med modelom prostorske bližine ter popolno Gutmanovo lestvico in s tem koncipiral splošni okvir enorazsežnega prostorskega modela odločanja, katerega najdemo v današnjih parametričnih modelih odgovora na postavko (ang. item-response models).

Od 80-ih letih 20. stoletja dalje je razvoj prostorskih modelov odločanja v politologiji s povezovanjem specifičnih področnih tehnik in postopkov postajal vse bolj interdisciplinaren, kar se je v naslednjem desetletju z razcvetom informacijsko-komunikacijskih tehnologij še dodatno okrepilo, še posebej z izkustveno-aplikativnega vidika. Pri tem pa je prehod od deterministične k bolj sofisticirani verjetnostni vsebini prostorskih modelov zaznamovalo delo Poola in Rosenthala (1985). Avtorja sta z združevanjem MacRaejevega (1958) prostorskega modela odločanja, McFaddenovega (1976) ekonomskega modela naključne koristnosti RUM (ang. random utility model) in različnih psihometričnih metod zasnovala družino metod razgrnitve imenovano NOMINATE (ang. nominal three-step estimation). Računalniško programska operacionalizacija prav teh metod pa je – ob vse večji razpoložljivosti parlamentarnih podatkov – sprožila vesplošno eksplozijo empiričnih študij zakonodajnega odločanja. Heckman in Snyder (1997) sta za analizo zakonodajnih odločitev predlagala podobno, vendar po mnenju avtorjev računsko lahkotnejšo, metodo kot je NOMINATE. Izhajala sta iz linearnega verjetnostnega modela, ki je najenostavnejši predstavnik logistične regresije in ga ocenila z metodo mogočih posplošenih najmanjših kvadratov. Istočasno je Poole (1997) zasnoval še eno metodo, ki je v osnovi namensko izdelana za analizo zakonodajnega odločanja ameriškega Kongresa – OC metodo (ang. optimal classification method). Gre za neparametrično tehniko razgrnitve, ki jo je Poole postavil ob bok parametričnima NOMINATE in Heckman-Snyder metodama. Z obsežno uporabo teh metod za analize »vsakdanjega« odločanja v nacionalnih parlamentih, mednarodnih organizacijah, sodišč itn. so se odprla številna praktična, teoretična in statistična vprašanja; od negotove aplikativne primernosti metod v različnih institucionalnih kontekstih do težavnega značaja samih podatkov o zakonodajnem odločanju, njihove reprezentativnosti in posledično tudi primerljivosti rezultatov tovrstnih analiz. V iskanju pristopa, ki bi presegel velik del teh negotovosti in dilem, so Clinton in drugi (2004) po analogiji dvoparametrskega modela

odgovora na postavko (ang. two-parameter item-response model) iz testne teorije zasnovali CJR metodo (ang. Clinton-Jackman-Rivers method). Pri tem pa so za ocenjevanje modela namesto tradicionalnega izbrali Bayesovski pristop z metodo Monte Carlo z Markovskimi verigami. Z vidika razvoja v zadnjih nekaj desetletjih prostorsko modeliranje političnega odločanja še vedno ohranja metodološko interdisciplinaren značaj in postaja vse bolj živahno polje politologije, ki ga bo v prihodnje s spajanjem že uveljavljenih ekonometričnih, psihometričnih in statističnih metod zaznamovala generacija hibridnih prostorskih modelov.

2.2 Umestitev prostorskih modelov v formalno teorijo odločanja

Prostorsko modeliranje političnega odločanja sodi na pojasnjevalno raven raziskovanja politologije, kjer je močno prisotno prepletanje teoretskih principov odločanja ter iger in statističnih metod. Prostorski model kot analitični pripomoček predstavlja operacionalizirano formo, ki proučuje vedenje odločevalcev, ki ga izpovedujejo njihova prepričanja, stališča, izbire in institucije skozi prostorski (geometrični) normativ (Gooch 2011, 532–535). Za prostorsko modeliranje političnega odločanja obstajata dva splošna pristopa: smerni (ang. directional) in bližinski (ang. proximity) (Claassen 2007, 264). Oba pristopa na odločanje gledata skozi prostor politične izbire in sledita predpostavki, da je posamezni odločevalec na splošno naravnani na maksimiziranjem koristnosti, ki jo ta pridobi z izbiro možne politične alternative, vendar koristnost razlagata različno. Smerni pristop koristnost opredeljuje kot produkt zelenega političnega položaja odločevalca in možnega položaja politične alternative, medtem ko jo bližinski pristop formalizira kot njuno absolutno razliko. Pri tem pa oba možen politični položaj alternative tolmačita prav tako različno – bližinski pristop ga določa z naborom možnih političnih alternativ vzdolž dane dimenzije prostora politik; smerni pristop pa ga interpretira z dvema komponentama: s položajem na eni izmed dveh možnih strani politične dimenzije in z nadaljnjo stopnjo izrazitost te politične alternative.

V magistrskem delu se poslužujemo analize zakonodajnega odločanja s prostorskim modeliranjem s principom bližine, saj ima ta dolgo teoretično in empirično tradicijo, iz katere izhaja večina pomembnih propozicij formalne teorije kot je na primer teorem sredinskega volivca (Lewis in King 1999, 21–22). Temeljna substanca tovrstne formalne oziroma prostorske teorije odločanja je racionalnost, ki vključuje metodološki individualizem (Gooch 2011, 534). Predpostavka racionalnosti oblikuje vedenje odločevalca skozi preferenčno konfiguracijo – odločevalec deluje torej premišljeno in svoje odločitve sprejema razumno. Klasično racionalno izbiro determinirajo tri temeljna načela: popolnost ter tranzitivnost

preferenc in koristoljubnost (ang. self-interest) odločevalca (prav tam, 7). Po načelu popolnosti ima odločevalec v izbiri za vsako možno alternativo opredeljeno preferenčno relacijo z drugo alternativo; s tranzitivnostjo pa zagotovljeno notranje-konsistentno preferenčno logiko. Racionalno izbiro sklone načelo koristoljubnosti, ki odločevalcu dodaja sebične poteze, ki zahtevajo izbiro tiste alternative, s katero odločevalec dosega največjo možno korist.

Walt (1999, 9) poudarja, da naj bi formalne teorije, kamor sodi tudi prostorska teorija odločanja, generalno vključevale specifikacijo matematičnih modelov, ki karseda najbolj imitirajo realnost določenega pojava in računske postopke, ki so zmožni najti rešitve teh modelov. V tem oziru je racionalnost pogosto deležna negativnih kritik, ki oporekajo njeni ustreznosti za proučevanje političnega odločanja. Gooch (2009, 8) trdi, da so vsi modeli že v samem izhodišču grobo izpeljane aproksimacije stvarnosti, ki so namenjene proučevanju določenega tehtnega vidika (ne vseh) in zaradi tega tudi nenatančni do določene mere. Težnja po bolj realističnih predpostavkah modelov odločanja je sprva povzročila premik od determinističnih k verjetnostnim modelom racionalne izbire. Splošni princip odločanja v modelih racionalne izbire je optimizacija koristnosti. Ta zakonitost žal obvelja le v gotovih okoliščinah – torej, ko odločevalec goji visoko prepričanost o uresničitvi izida izbire. V manj gotovih oziroma nepredvidljivih razmerah pa ta presoja koristnost možnih izbir, ki lahko ali pa tudi ne vodijo do uresničitve določenega izida. Iz tega razloga odločevalec izbira med koristnostmi možnih izidov, pogojenih z verjetnostjo njihove realizacije. Kljub temu dejstvu pa se ta še vedno odloča racionalno, vendar glede na največjo pričakovano vrednost.

Temu je sledil nov val navidezno racionalnih (ang. quasi-rational) modelov odločanja. Teorijo racionalne izbire je realnim razmeram približal Simon (1957), ki je utemeljil predpostavko omejene oziroma delne racionalnosti. Ta je izpeljana upoštevajoč nepopolnost informacij in emocionalno-kognitivne omejitve odločevalca, ki onemogočajo absolutno optimalno odločanje. S tem odločanje postane problem izbire med pojmljivimi alternativami, ki jih odločevalec vrednoti z omejeno kriterijsko presojo. Tako odločevalec stremi le k zadovoljivosti oziroma sprejemljivosti izbire, ne pa k maksimiranju njene pričakovane vrednosti. Še bolj svež pogled na teorijo maksimiziranja pričakovane vrednosti pa vnaša teorija izgledov (ang. prospect theory), ki sta jo postavila Kahneman in Tversky (1979). Avtorja trdita, da vedenje odločevalca ni racionalno in da se ta ne odloča s principi maksimiziranja koristi, temveč z vrednotenjem potencialnih izgub ter dobitkov, ki jih nosi

posamezna izbira, pri čemer pa je izrazito bolj nenaklonjen izgubam kot pa sprejemanju dobitkov (ang. loss aversion). Vsi omenjeni teoretski pristopi predstavljajo možne poti pristopanja k odločanju; v danem magistrskem delu pa izhajamo iz McFaddenovega modela, ki prihaja iz skupine racionalno-ekonomskih modelov odločanja.

2.3 Izhodiščni model odločanja poslanca

Prostorska teorija odločanja predstavlja osrednjo paradigmo formalnega proučevanja političnega odločanja: ta ga pojasnjuje skozi metodološko individualističen teoretski konstrukt preferenc odločevalca (Krehbiel 1998, 21). Osnovni princip prostorskega modeliranja odločanja je predpostavljane specifične transformacije latentnih preferenčnih položajev odločevalcev v položaje njihovih senzoričnih izbir. Za ocenjevanje teh preferenčnih položajev je izjemno popularna uporaba McFaddenovega (1973) modela slučajne koristnosti (ang. random utility model) oziroma RUM modela, na katerem sloni večina sodobnih metod prostorskega modeliranja (Poole 2005, 88).

Zakonodajno odločanje velja obravnavati kot mikroekonomski problem dvojne izbire. Poslančevo izbiro definirata dve politični alternativni, Za ter Proti obravnavanemu zakonodajnem predlogu. Poslanec je racionalno naravnan individuum, ki obe politični alternativni vrednoti na podlagi neposrednega primerjanja koristnosti obeh alternativ in se generalno odloči za tisto alternativo, ki mu nudi največjo koristnost. Na poslančev proces odločanja vpliva sistematična prostorska komponenta z dodatnim pribitkom slučajne koristnosti vsake izmed obeh alternativ. RUM model je prostorski model, ki sledi principu bližine, zato obravnava skupen prostor politik kot evklidskega, v katerem se poslanec prednostno usmeri k alternativni, ki se nahaja karseda blizu njegovega preferenčnega ideala kot pa k alternativni, ki je locirana daleč od le-tega.

Funkcijo slučajne koristnosti U_j tehnično zapišemo kot:

$$U_j(O_j; X) = F(\|O_j - X\|) + \epsilon_j. \quad (2.3.1)$$

Pri tem so:

- X ... idealen preferenčni položaj poslanca v d-razsežnem prostoru politik;
- O_j ... položaj politične alternative v skupnem prostoru politik;
- F ... monotono padajoča funkcijska oblika;

- $\|\cdot\|$... evklidska razdalja;
- ϵ_j ... stohastičen dodatek politične alternative;
- $j \in \{Za, Proti\}$... politična alternativa.

Model torej dopušča verjetnost, da se poslanec praviloma ne odloči vedno za najbližjo politično alternativo, saj prisotnost specifičnih komponent lahko izsili njegov preferenčni zasuk od ene alternative k drugi. Verjetnost takšnega preferenčnega obrata je generalno odvisna od treh dejavnikov. To so:

- a) variabilnost razlik stohastičnih pribitkov ($\epsilon_{Za} - \epsilon_{Proti}$);
- b) razdalja med poslančevim idealnim položajem X in položajem vsake izmed obeh političnih alternativ O_j ;
- c) funkcija koristnosti F .

Sodobna analiza glasovalnega vedenja oziroma odločanja veleva rabo vse bolj sofisticiranih pristopov, vendar za potrebe tega magistrskega dela predstavljamo osnovno logiko odločanja poslanca v okvirih McFaddenovega modela. Ta model predpostavlja, da je glasovanje dogodek diskretne izbire in da se koristnost posamezne alternative in odločitve priložnostno razlikujejo, kar izhaja že iz samega poimenovanja modela. Celotna koristnost odločitve poslanca i na glasovanju j je opredeljena kot vsota deterministične koristnosti te odločitve in realiziranih slučajnih stohastičnih vplivov.

$$U_{ij} = u_{ij} + \epsilon_{ij} \quad (2.3.2)$$

Pri tem so:

- U_{ij} ... celotna koristnost odločitve;
- u_{ij} ... deterministični del koristnosti;
- ϵ_{ij} ... slučajni stohastični vplivi.

Stohastični del koristnosti poslančeve odločitve je ovrednoten s kombinacijo slučajnih motenj in virov koristnosti izven prostora (Poole 2005, 48). V fazi izbiranja poslanec i pri glasovanju j selektivno ovrednoti privlačnost obeh stališč Za in $Proti$ skozi neposredno konfrontacijo njune celotne koristnosti. Stališče $Proti$ lahko teoretično enačimo s poslančevim preferenčnim položajem status quo (ψ_j), stališče Za pa na drugi strani kot nov alternativni položaj poslanca,

ki ga zapoveduje izbira $Z_a(\zeta_j)$. Zato lahko celotno koristnost odločitve iz izraza (2.3.2) zapišemo nekoliko drugače.

$$U_i(\psi_j) - U_i(\zeta_j) = u_i(\psi_j) - u_i(\zeta_j) + \varepsilon_i(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j) \quad (2.3.3)$$

Ker poslanec praviloma deluje racionalno, se bo ta za alternativo Z_a odločil le v okoliščinah, ko bo koristnost le-te večja od koristnosti druge možnosti *Proti*. Zato izraz (2.3.3) lahko zapišemo kot:

$$\begin{aligned} U_i(\psi_j) &< U_i(\zeta_j) \\ U_i(\zeta_j) - U_i(\psi_j) &> 0 \\ u_i(\zeta_j) - u_i(\psi_j) &> \varepsilon_i(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j) \end{aligned} \quad (2.3.4)$$

Skladno z izrazom (2.3.4) sta pripadajoči verjetnosti (P) poslanske izbire Z_a oziroma *Proti* obravnavanemu zakonodajnem predlogu formulirani v naslednjem izrazu.

$$P(Z_a) = P_{ij}(\zeta) = P(u_i(\zeta_j) - u_i(\psi_j) > \varepsilon_i(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j)) \quad (2.3.5)$$

$$P(\textit{Proti}) = P_{ij}(\psi) = P(u_i(\zeta_j) - u_i(\psi_j) < \varepsilon_i(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j)) \quad (2.3.6)$$

K temu velja dodati še, da ima posamezen poslanec v skupnem prostoru politik jasno opredeljeno sebi lastno idealno preferenčno pozicijo (X_i), ki mu kot najvišja točka funkcije koristnosti predstavlja preferenčni ideal oziroma popolni prostorski položaj. Po tej analogiji to velja tudi za posamezno glasovanje, ki ima v istem skupnem prostoru politik določeno razpolovišče (ang. midpoint) z naslednjo formulacijo:

$$Z_j = \frac{O_j(\zeta) + O_j(\psi)}{2}, \quad (2.3.7)$$

pri čemer je:

- Z_j ... razpolovišče glasovanja j ;
- $O_j(\zeta)$... izid glasovanja j , ki ustreza stališču Z_a ;
- $O_j(\psi)$... izid glasovanja j , ki ustreza stališču *Proti*.

Predstavljeni principi glasovalnega odločanja poslanca iz RUM modela ter načelo maksimiziranja deterministično-stohastičnega potenciala koristnosti odločitve nam v nadaljevanju služijo kot osnova za lažje razumevanje modelov izbranih prostorskih metod.

2.4 Specifikacija izbranih metod prostorske analize

Zanimanje politologije za modeliranje zakonodajnega odločanja je precejšnje. Na voljo so namreč številne prostorske metode, vendar se v tem magistrskem delu osredotočamo na tri v relevantni literaturi najpogostejše obravnavane postopke v analizah zakonodajnega odločanja. Vsi trije so tudi najpogostejše uporabljeni v empiričnem proučevanju javno-političnega prostora zakonodajalcev na podlagi poimenskih zapisov glasovanj poslancev. Poleg tega tudi vsi trije sledijo temeljni geometriji odločanja, ki poslance kot akterje in glasovanja kot izide odločitev demonstrira s točkovnimi ocenami v skupnem prostoru. Glasovalno vedenje poslanca je opredmeteno z izbiro tiste alternative, ki je najbližja preferenčnemu idealu poslanca. Ocenjeni preferenčni položaji poslancev predstavljajo pomembne mere, ki raziskovalcem nudijo tehtno empirično podlago za bolj poglobljeno preverjanje teorij zakonodajnega odločanja. Obenem pa te mere ponujajo pojasnila tudi bolj politično zainteresirani javnosti, predvsem z vidika vsakdanjih družbenih cepitev.

Izbrane metode prostorske modeliranja, ki jih obravnava magistrsko delo, so: OC, W-NOMINATE in CJR. Vsako izmed njih z določenega vidika zaznamuje mera svojevrstnosti, pa tudi sorodnosti. OC metoda je med izbranimi tremi edina neparametrična, medtem ko preostali dve sodita v parametrično družino. Z aplikativnega vidika je W-NOMINATE tista metoda, katere uporaba močno prevladuje v empiričnih študijah. Na drugi strani CJR metoda ponuja najbolj »svež« pristop k ocenjevanju idealnih preferenčnih položajev poslancev: ta namesto tradicionalnega frekvencističnega statističnega pristopa uporablja Bayesovskega. OC in W-NOMINATE metoda sta bili prvenstveno zasnovani za empirično modeliranje odločanja konkretnega zakonodajalca, in sicer ameriškega Kongresa, medtem ko CJR metoda sledi principom psihometričnih modelov odgovora na postavko. Tako W-NOMINATE kot tudi CJR metoda sledita ekonometričnemu modelu slučajnih koristnosti, vendar se razlikujeta v opredelitvi deterministične komponente prej predstavljenega McFaddenovega modela.

V nadaljevanju za predstavitev izbranih metod uporabljamo naslednje standardne oznake. Za formulacijo metod predpostavljamo hipotetičnega zakonodajalca z n poslanci ($i = 1, \dots, n$) in m glasovanji oziroma zakonodajnimi odločitvami ($j = 1, \dots, m$) v mandatnem obdobju t . Osnovne podatke o zakonodajnih odločitvah označimo kot $Y = \{y_{ij}\}$. Ta predstavlja matriko zapisov poimenskih glasovanj poslancev dimenzije $n \times m$, pri čemer element y_{ij} izraža »glas« i -tega poslanca pri j -tem glasovanju: $y_{ij} = 1$ označuje oddan glas Za, $y_{ij} = 0$ oddan glas Proti,

$y_{ij} = na$ pa manjkajoče glasove. Vsi prostorski modeli zakonodajnega odločanja so specifikirani v evklidskem prostoru R_d z d razsežnostmi ($d = 1, \dots, k$).

2.4.1 OC metoda

Prva od treh izbranih metod prostorskega modeliranja je OC metoda (ang. optimal classification method). Gre za neparametrično tehniko lestvičenja (ang. scaling), ki jo je zasnoval ameriški politolog Keith Poole (2000). V prvi vrsti je OC metoda namenjena analizi parlamentarnega odločanja, vendar se je ta v zadnjih študijah izkazala primerna tudi za analizo javnomnenjskih podatkov (Hare in Poole 2012). Sam Poole (2005, 46) jo uvršča v družino psihometričnih tehnik razgrnitve (ang. unfolding), v principu pa gre za enostavni algoritem optimalnega razvrščanja. Temeljne predpostavke, na katerih sloni OC metoda so naslednje (Lyons in Lacina 2009, 1168):

- a) javno-politični prostor, znotraj katerega poslanec izoblikuje svoje odločitve, je evklidskega tipa;
- b) poslanec kot osrednji igralec se odloča iskreno in se opredeli za izbiro, ki v najvišji meri pooseblja njegov preferenčni ideal;
- c) oblika glasovalnih preferenc poslanca je simetrična z enojnim vrhom;
- d) napake se porazdeljujejo neodvisno in identično tako z vidika poslancev kot glasovanj.

OC model odločanje poslanca zaznava skozi načelo največje koristnosti, kar pomeni, da se poslanec na splošno odloča za tisto javno-politično držo, ki mu z vidika lastnih preferenc omogoča maksimalno ugodnost. Na ravni glasovanja poslanec tako vrednoti nov in obstoječ (status quo) javno-politični položaj, ki ga postavlja ideološko-tematska vsebina zakonodajnega predloga. Prvi položaj (ζ_j) ponuja izbira Za, drugega (ψ_j) pa izbira Proti - oba pa se nahajata v identičnem prostoru politik.

Jedro OC metode predstavlja algoritem, ki ga tvorijo trije osnovni koraki (Poole 2005, 82):

1. korak: generiranje začetnih vrednosti idealnih (preferenčnih) položajev poslancev (x_i) s postopkom razstavljanja lastnih vrednosti lastnega vektorja matrike stopenj ujemanja med n poslanci;
2. korak: iskanje optimalne ocene normalnih vektorjev (N_j) za m odločitve ob danih izhodiščnih poslanskih položajih iz prvega koraka;

3. korak: iskanje optimalnih ocen idealnih (preferenčnih) položajev poslancev ob dani oceni normalnega vektorja iz drugega koraka;
4. korak: ponovitev drugega koraka.

Če idealna (preferenčna) točka i -tega poslanca (X_i) izraža nekakšen geometrijski mejnik, ki ga formulira niz odločitev poslanca, pa v sklopu zakonodajnih odločitev Z_j demonstrira latentno razmejišče (ang. cutting point) oziroma točko poslanskega preloma. Ta v primeru glasovanja j poslance deli na dva pola v kontekstu alternativ Za in Proti. Intuitivna logika OC metode za najenostavnejši, tj. enorazsežni model je sledeča (Poole 2005, 59):

1. korak: generiranje začetnega vrstnega reda rangov poslancev;
2. korak: iskanje optimalnega vrstnega reda razmejišč z Janice algoritmom ob danem vrstnem redu rangov poslancev iz prvega koraka;
3. korak: iskanje optimalnega vrstnega reda poslancev z Janice algoritmom ob danem vrstnem redu razmejišč iz drugega koraka;
4. korak: ponovitev drugega koraka.

Zaporedje od drugega do četrtega koraka v enodimenzionalni različici OC metode avtor imenuje Edith algoritem. V primeru dvo- ali večrazsežnih modelov pa se drugi korak algoritma imenuje razmejitveno-ravninski postopek (ang. cutting plane procedure), tretji pa poslanski postopek (ang. legislator procedure). Prvi od njiju se koncentrirata na identifikacijo glasovalnih razmejišč Z_j , drugi pa na odkrivanje poslanskih idealnih točk X_i ; sicer pa oba postopka zasledujeta cilj minimalne stopnje napačnih razvrstitev poslancev oziroma glasovanj, kar nakazuje že samo poimenovanje metode. Postopka se izvajata izmenjaje, vse dokler ni dosežena konvergenca vrstnega reda razmejišč glasovanj in idealnih točk poslancev. Identična logika algoritma se nahaja tudi v ozadju večrazsežnostne različice OC metode.

Izhajajoč iz prvega koraka večrazsežne variante OC metode razpolagamo z izhodiščnimi vrednostmi idealnih (preferenčnih) točk poslancev, kar zapišemo v matrični obliki dimenzije $i \times d$ za d -razsežen prostor. N_j označuje normalni vektor, ki je pravokoten na razmejitveno ravnino, ki deli poslance na Za in Proti stran. S projiciranjem začetnih točk X_i na linijo normalnega vektorja⁵ ($X'_i N_j N'_j$) dobimo vektor dolžine d , tj. razmejitveno točko v d

⁵ Gre za linijo, ki jo oblikuje normalni vektor N_j in njegov odsev $-N_j$ (ang. normal vector line), pri čemer zaradi poenostavitve izpeljave velja še, da je ta dolžine 1, kar zapišemo kot $N'_j N_j = \sum_{k=1}^d N_{jk}^2 = 1$.

dimenzijah. Vrednosti na projicirani liniji zapišemo kot $w_i = X_i' N_j$, kjer je w_i skalar. Razdalje med ocenjenimi idealnimi točkami poslancev na projicirani liniji $(w_a - w_b)^2$ so natančno skladne z razdaljami med točkami poslancev na liniji normalnega vektorja, kar tehnično zapišemo kot $X_i' N_j N_j' = w_i N_j' = (w_a - w_b)^2$. Z drugimi besedami rečeno, drugi korak OC algoritma je torej osredotočen na iskanje normalnega vektorja N_j , kjer s pomočjo projicirane linije določi optimalno razmejišče, ki maksimizira delež pravilnih razvrstitev.

Problem, ki je vpet v jedro večrazsežne OC metode je dvostopenjski in ga v prvem koraku rešuje Janice algoritem; na prvi stopnji ob danem normalnem vektorju išče razmejitveno ravnino, ki je pravokotna nanj in ki maksimizira delež pravilnih razvrstitev - sledi še druga stopnja, natančnejše rotiranje identificirane razmejitvene ravnine v smeri, ki izpopolni prostorsko lego normalnega vektorja tako, da ta izboljša delež pravilnih razvrstitev. Razmejitveno ravnino v d razsežnem prostoru zapišemo kot $N_j'(W - Z_j) = 0$, kjer N_j' označuje enotski normalni vektor dimenzije $d \times 1$, W^6 je vektor dimenzije $d \times 1$ in Z_j^7 prav tako vektor dimenzije $d \times 1$. Če sta W_a in W_b točki na ravnini, potem velja $W_a' N_j = W_b' N_j = c_j$, kar je tehnično enako $Z_j' N_j = c_j$ ⁸. Še več, ob danih vrednostih na projicirni liniji (w_i) je iskanje optimalnega skalarja c_j za posamezno j -to glasovanje identično problemu v enodimenzionalni verziji OC metode. Janice algoritem se loti reševanja tega problema v več kot eni dimenziji, in sicer s premikanjem razmejitvene ravnine paralelno z normalnim vektorjem. Uspešnost premika pa oceni s simultanim ponovnim preštevanjem pravilnih razvrstitev vsakokrat, ko ravnina preide posamezno točko poslanca. Na drugi stopnji problema OC metoda preverja smer, ki povečuje število pravilnih razvrstitev. Postopek rotiranja se sklene, ko se z dodatnimi orientacijskimi premiki ravnina bliža le še napačno razvrščenim točkam.

S projiciranjem točk vseh pravilno razvrščenih poslancev na površje trenutne razmejitvene ravnine in nespremenjenimi točkami prvotno nepravilno razvrščenih poslancev je za rotiranje ravnine generirana matrika Ψ^9 . Vsaka vrstica te matrike je vektor dimenzije $d \times 1$, njene vrednosti so izpeljane po sledečem principu: $X_i + (c_j - w_i)N_j$ za pravilne razvrstitve in X_i za

⁶ Dejansko ta predstavlja katerakoli točko na površju ravnine.

⁷ Predstavlja glasovalno razmejišče, tj. točko razmejitve opredeljeno v d dimenzijah.

⁸ c_j skalar, ki ga dobimo s projiciranjem razmejišča na linijo normalnega vektorja.

⁹ $N_j' \Psi_i = N_j' X_i + (c_j - w_i) N_j' N_j = w_i + (c_j - w_i) = c_j$ ob $N_j' N_j = 1$ dokazuje, da se matrika Ψ_i nahaja na razmejitveni ravnini.

napačne. V dveh dimenzijah to matriko ilustrira linija točk pravilno razvrščenih poslancev okoli katere (linije točk) so razpršene točke nepravilno razvrščenih poslancev. Nova boljša razmejitvena ravnina je enostavno izpeljana z odkrivanjem ravnine, ki se najbolj prilega tej liniji točk po principu najmanjših kvadratov. Normalni vektor te nove razmejitvene ravnine postane tudi novi normalni vektor. Rotiranje razmejitvene ravnine poteka z iskanjem takšne linije, ki na dan set točk minimizira vsoto kvadratnih razdalj med točkami in samo linijo¹⁰. Z Janice algoritmom iskanje nove razmejitvene ravnine poteka s pravokotno projekcijo točk na linijo najmanjših kvadratov. Najprej od elementov danih stolpcev matrike Ψ odštejemo ustrezna stolpčna povprečja, nato pa za to matriko izpeljemo razstavljanje na lastne vrednosti (ang. singular value decomposition). Dobimo ravnino najmanjših kvadratov in novi normalni vektor $\Psi^* = \Psi - J_p \mu' = U \Lambda V'$, kjer je $U'U = V'V = I_d$, I_d enotska matrika, U ortogonalna matrika dimenzije $p \times d$, V ortogonalna matrika dimenzije $d \times d$, Λ diagonalna matrika dimenzije $d \times d$, ki na diagonali vsebuje lastne vrednosti, zapisane v padajočem redu. Linija najmanjših kvadratov je ocenjena z uporabo Eckart-Young teorema na vrednostih matrike Ψ^{*11} . Nova ocenjena razmejitvena linija oziroma ravnina je matrika dimenzije $p \times d$, kar zapišemo kot $Y = U \Lambda^\# V' + J_p \mu'$, kjer je $\Lambda^\#$ rekonstruirana matrika Λ^{12} . Novi normalni vektor je torej pravokoten na ocenjeno linijo najmanjših kvadratov in opredeljen kot d -ti lastni vektor (stolpec) matrike V . Nova razmejitvena linija pa je vzporedna z ocenjeno linijo najmanjših kvadratov. Ta postopek iskanja optimalnega normalnega vektorja lahko povzamemo kot naslednje sosledje (Poole 2005, 72):

1. korak generiranja ocenjenih začetnih vrednosti normalnega vektorja N_j ;
2. korak izračuna števila pravih razvrstitev ob danem N_j ;
3. korak izpeljave matrike Ψ^* ;
4. korak razstavljanja matrike Ψ^* na lastne vrednosti ($U \Lambda V'$);
5. korak uporabe d -tega stolpca matrike V kot ocene novega normalnega vektorja N_j ;
6. korak ponovitve drugega koraka.

Postopek se nadaljuje vse dokler je z naslednjim korakom ponovitve dosežena redukcija razvrstitvenih napak. Po mnenju avtorja OC metode ta v primeru popolnih podatkov skoraj vedno hitro konvergira k pravi razmejitveni ravnini, hkrati se je postopek z Monte Carlo

¹⁰ Novi normalni vektor je pravokoten na to t.i. linijo najmanjših kvadratov, ta pa je vzporedna novi razmejitveni ravnini.

¹¹ Gre za vstavljanje vrednosti 0 na mesto druge lastne vrednosti v matriki Λ , ponovno množenje in ponovno prištevanje povprečji k stolpcem te rekonstruirane matrike.

¹² V dveh dimenzijah i -ta vrstica matrike Y predstavlja linijo točk, v treh dimenzijah pa točke na dvorazsežni ravnini.

eksperimenti izkazal za presenetljivo učinkovitega tudi ob prisotnosti stohastičnih vplivov in ne glede na število dimenzij (prav tam). V primeru slučajnih vplivov razmejitveno-ravninski postopek ne vodi nujno do razmejitvene ravnine, ki maksimizira število pravih razvrstitev, saj postopek dejansko minimizira vsoto kvadratnih razdalj napak od razmejitvene ravnine – vseeno pa vodi v bližino razvrstitvenega maksimuma.

Na podlagi ocenjenih optimalnih normalnih vektorjev iz drugega koraka tretji korak išče optimalne vrednosti idealnih točk poslancev. V dveh ali več razsežnostih ne govorimo več dejansko o točkah, temveč o iskanju optimalnih idealnih politopih poslancev, ki maksimizirajo število pravih razvrstitev upoštevajoč glasovalne vzorce poslancev. Idealna točka poslanca X_i leži na takšnem politopu. Izhodišče je torej »odprt« politop, sledi »city-block« premikanje idealne točke poslanca vzdolž iščoče linije (ang. searching line) vzporedne s prvo dimenzijo prostora v takšni smeri, da ta izboljša število pravih razvrstitev. Idealna točka poslanca je na tak način predstavljena premikajoče se po iščoči liniji na območje najboljšega politopa. Po analogiji sledi premikanje te nove idealne točke poslanca vzdolž iščoče linije vzporedne z drugo dimenzijo prostora, ponovno v smeri, ki obogati število pravih razvrstitev. Idealna točka se zopet prestavi po iščoči liniji na območje najboljšega politopa. Postopek se lahko poljubno dolgo nadaljuje in vedno konvergira k točki znotraj politopa, katerega koordinate se nahajajo v lokalnem maksimumu razvrstitve - idealne točke tedaj ni moč več premakniti vzporedno s katerokoli dimenzijo prostora in hkrati povečati število pravih razvrstitev.

Tehnično je poslanski postopek sledeč. Začetna ocena idealne točke poslanca i je $X_i^{(h)}$, kjer je h zaporedno število iteracije, $X_i^{(a)}$ pa je naslednja točka. Postopek išče torej novo oceno $X_i^{(h+1)}$ na liniji skozi točki $X_i^{(h)}$ in $X_i^{(a)}$, tj. znotraj politopa, ki izboljša število pravih razvrstitev. Iskanje poteka skozi analizo projiciranja točk $X_i^{(h)}$ in $X_i^{(a)}$ na q normalnih vektorjev. Projekcija točke $X_i^{(h)}$ na j -ti normalni vektor je $X_i^{(h)'} N_j = w_{ij}^{(h)}$, točke $X_i^{(a)}$ pa $X_i^{(a)'} N_j = w_{ij}^{(a)}$. Projekcija je dejansko pravilno razvrščanje obeh točk za j -to glasovanje glede na njegovo razmejišče c_j . Linija $X_i^{(h+1)} = X_i^{(h)} + \alpha(X_i^{(a)} - X_i^{(h)})$ s projiciranjem na j -ti normalni vektor postane $w_{ij}^{(h+1)} = w_{ij}^{(h)} + \alpha(w_{ij}^{(a)} - w_{ij}^{(h)})$. Če je $\alpha = 0$, potem velja $X_i^{(h)} = X_i^{(h+1)}$, zato s premikanjem idealnih točk poslancev ni moč doseči večje število

pravih razvrstitev. Če je $\alpha > 0$, potem sledi premik $X_i^{(h)}$ v smeri k $X_i^{(a)}$; če je $\alpha < 0$, pa premik $X_i^{(h)}$ v smeri stran od $X_i^{(a)}$. Poslanski postopek torej stremi k identifikaciji α , ki bo projekcijo točke $X_i^{(h+1)}$ (torej $w_{ij}^{(h+1)}$) premestila v območje $(-R, c_j)$, kar zapišemo kot:

$$\begin{aligned} -R &= w_{ij}^{(h)} + \alpha(w_{ij}^{(a)} - w_{ij}^{(h)}) \rightarrow \frac{-R - w_{ij}^{(h)}}{w_{ij}^{(a)} - w_{ij}^{(h)}} < 0 \\ c_j &= w_{ij}^{(h)} + \alpha(w_{ij}^{(a)} - w_{ij}^{(h)}) \rightarrow \alpha_j < \frac{-c_j - w_{ij}^{(h)}}{w_{ij}^{(a)} - w_{ij}^{(h)}} \end{aligned}$$

Za dane točke opredelimo mejne vrednosti α - spodnjo mejo U_{ij} in zgornjo mejo L_{ij} , znotraj katerih iščemo tisto vrednost α , ki maksimizira število pravih razvrstitev:

$$\begin{aligned} \delta_{ij} &= \begin{cases} 0, & \text{če } \alpha \notin (L_{ij}, U_{ij}) \\ 1, & \text{če } \alpha \in (L_{ij}, U_{ij}) \end{cases} \\ \delta(\alpha) &= \sum_{j=1}^q \delta_{ij} \end{aligned}$$

Najprej izračunamo mejne vrednosti za posamezno j -to glasovanje (L_{ij}, U_{ij}) . Te rangiramo in uporabimo Janice algoritem za izračun optimalne vrednosti α ¹³. Postopek iskanja optimalnih idealnih točk poslancev na osnovi začetnih ocen idealnih točk poslancev $X_{ij}^{(1)}$ lahko strnemo v naslednjih stopnjah (Poole 2005, 81):

1. Za dane točke $X_i^{(a)'} = [(0,01), X_{i2}^{(1)}, X_{i3}^{(1)}, \dots, X_{id}^{(1)}]$ poiščemo optimalno vrednost α in opredelimo nove točke $X_i^{(2)} = X_i^{(1)} + \alpha(X_i^{(a)} - X_i^{(1)})$.
2. Za dane točke $X_i^{(a)'} = [X_{i1}^{(2)}, (0,01), X_{i3}^{(1)}, \dots, X_{id}^{(1)}]$ poiščemo optimalno vrednost α in opredelimo nove točke $X_i^{(3)} = X_i^{(2)} + \alpha(X_i^{(a)} - X_i^{(2)})$.
- ...
- s+1. Za dane točke $X_i^{(a)'} = [X_{i1}^{(2)}, X_{i2}^{(3)}, X_{i3}^{(4)}, \dots, X_{i(d-1)}^{(d)}, (0,01)]$ poiščemo optimalno vrednost α in opredelimo nove točke $X_i^{(d+1)} = X_i^{(d)} + \alpha(X_i^{(a)} - X_i^{(s)})$.
- s+2. Ponovitev drugega koraka.

¹³ Po analogiji spodnje meje predstavljajo Za, zgornje meje pa Proti.

Skozi ta postopek se število napak ne povečuje, saj predpostavka $\alpha = 0$ ohrani trenutno uspešnost razvrstitve. Poole (2005, 82) trdi, da postopek hitro konvergira (običajno z manj kot desetimi iteracijami) k vektorju s koordinatami, ki predstavlja lokalni maksimum razvrstitve ($\alpha = 0$ v vseh d dimenzijah), z Monte Carlo testiranjem pa ugotavlja, da je poslanski postopek učinkovit tako na popolnih kot na nepopolnih podatkih – njegova natančnost pa se izrazito izboljšuje s povečevanjem števila razmejitvenih ravnin (ob isti stopnji stohastičnih vplivov).

Avtor metode Poole (2005, 83–85) ugotavlja, da je OC uspešna ne glede na število in pomembnost pripadajočih dimenzij skupnega prostora politik tako v primeru popolnih podatkov kot v primeru manjkajočih vrednosti. Njena uspešnost se bistveno poslabša šele, ko delež manjkajočih vrednosti preseže 70 % (Armstrong in drugi 2014, 261). Kljub temu, da Poole (prav tam) ni podal formalnega dokaza, da razmejitveno-ravninski in poslanski postopek dejansko konvergirata k globalnemu maksimumu, pa z Monte Carlo testiranjem ocenjuje, da je delovanje obeh postopkov v praksi dobro¹⁴. Poleg tega njeno uporabo priporoča v primerih zakonodajnega odločanja binarnega tipa. Rosenthal in Voeten (2004) sta v študiji francoskega parlamenta v obdobju 1946-1958 ugotovila, da je OC metoda v razmerah trdnega strankarskega sistema, sistematičnega strateškega glasovanja in v primerih manjšega nabora podatkov bolj robustna in posledično tudi primernejša izbira kot parametrične alternative. Patty (2010, 6) ključno odliko OC metode vidi zlasti v enostavnosti ter razumljivosti njenega algoritma in intuitivnosti rezultatov. Poleg tega so njeni rezultati tudi neposredno primerljivi med različnimi zakonodajalnimi telesi (Poole 2005, 64). Spirling in McLean (v Lyons in Lacina 2009, 1168) v svojih študijah ugotavljata, da je OC metoda v primerih, ko je zakonodajno odločanje močno podvrženo dejavnikom strateškega glasovanja nezanesljiva. Takrat je kršena njena temeljna predpostavka iskrenega odločanja, zato metoda daje neveljavne rezultate. Kljub temu pa Godbout (2014, 194) ugotavlja, da je njena uspešnost v primerih modeliranja zakonodajnega odločanja za ZDA, Kanado, Veliko Britanijo, Avstralijo in Novo Zelandijo povsem primerljiva z uspešnostjo drugih metod. Vendar pa na račun neparametričnega karakterja OC metoda razgrinja zgolj vrstni red (ang. rank-order) in ne relativne položaje poslancev, kar je še posebno problematično v primeru enorazsežnega prostora politik – položaja sosednih poslancev po vrsti sta si lahko prostorsko zelo blizu ali pa zelo daleč –, zato je zanesljivost teh rezultatov vprašljiva (Curini in Zucchini 2008, 9).

¹⁴ Ob prisotnosti stohastičnih vplivov razmejitveno-ravninski postopek konča v bližini razvrstitvenega maksimuma, medtem ko poslanski postopek zanesljivo konvergira k močnemu lokalnemu maksimumu.

2.4.2 W-NOMINATE metoda

Druga izbrana metoda je W-NOMINATE metoda (ang. weighted nominal three-step estimation), ki sta jo zasnovala ameriška politologa Poole in Rosenthal (1997). Za razliko od OC metode ta spada med parametrične tehnike prostorskega modeliranja, ki idejno temelji na ogrođju McFaddenovega modela. Koristnost izbire poslanca je opredeljena z zalogo determinističnega in stohastičnega dela koristnosti. Avtorja predpostavljata, da ima deterministična komponenta klasično normalno funkcijsko obliko. Glavna prednost normalno porazdeljene koristnosti izbire je, da je ta vedno pozitivna s pojemajočo mejno izgubo (ang. marginal loss) in da se asimptotično približuje določeni vrednosti, tj. praviloma 0 (Poole 2005, 89). Gaussov značaj daje po mnenju avtorjev konceptu koristnosti bolj realističen temperament, hkrati pa tudi bolj prikladen format za pojav odtujenosti (ang. alienation) in indiferentnosti (ang. indifference) poslancev (prav tam, 90).

Poslanec je torej pri svojem delovanju racionalno naravnan in zato stremi k maksimiziranju potenciala koristnosti glasovalne ponudbe. Skladno s tem in upoštevajoč funkcijske predpostavke W-NOMINATE modela deterministični del koristnosti alternative Za i -tega poslanca na j -tem glasovanju zapišemo kot:

$$u_{ij}(\zeta) = \beta \exp\left(-\frac{\sum_{k=1}^d w_k^2 d_{ijk}^2(\zeta)}{2}\right),$$

kjer je $d_{ijk}^2(\zeta)$ kvadratna razdalja idealne (preferenčne) točke i -tega poslanca od prostorske pozicije izida Za (ζ) na j -tem glasovanju v k -ti dimenziji skupnega prostora politik, ki jo tehnično zapišemo kot:

$$d_{ijk}^2(\zeta) = (X_{ik} - O_{jk}(\zeta))^2.$$

Parameter β pojasnjuje razmerje signal-šum (ang. signal-to-noise ratio) in je sorazmeren varianci porazdelitve stohastičnih vplivov. S povečevanjem vrednosti parametra β se tako krepi premoč determinističnega dela koristnosti izbire nad stohastičnim. W-NOMINATE metoda vrednost parametra β oceni le za prvo dimenzijo in to vrednost v višjih razsežnostih obravnava kot privzeto konstanto. Parameter w_k predstavlja faktor uteži poudarkov dane dimenzije ($w_k > 0$) – ta je enoten za vse poslance in se v modelu ocenjuje za posamezno dimenzijo vsakokrat znova. Upoštevajoč analogijo zapisa determinističnega del koristnosti

alternative Proti (Ψ) razliko deterministične komponente koristnosti obeh glasovalnih izbir zapišemo kot:

$$u_{ij}(\zeta) - u_{ij}(\Psi) = \beta \left\{ \exp \left(-\frac{\sum_{k=1}^d w_k^2 d_{ijk}^2(\zeta)}{2} \right) - \exp \left(-\frac{\sum_{k=1}^d w_k^2 d_{ijk}^2(\Psi)}{2} \right) \right\}.$$

Za preostali del koristnosti poslanske izbire, torej stohastični, pa W-NOMINATE model sledi predpostavki, da so napake medsebojno neodvisne in identično porazdeljene slučajne spremenljivke. Te se porazdeljujejo po logaritmu inverzne eksponente porazdelitve¹⁵. Funkcijsko obliko njene gostote verjetnosti splošno zapišemo kot:

$$f(\varepsilon) = e^{-\varepsilon} e^{-e^{\varepsilon}}; -\infty < \varepsilon < +\infty.$$

Če razliko med stohastičnimi vplivi obeh izbir zapišemo kot $\varepsilon(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j) = z$, potem lahko gostoto verjetnosti stohastične komponente koristnosti izbire poslanca splošno zapišemo kot logit porazdelitev. Ta je unimodalna, vendar ni simetrična, je pa zelo podobna normalni porazdelitvi. Avtorja metode sta v zasnovi dala prednost normalni funkcijski obliki stohastičnega koristnosti, vendar sta nato v model vključila logit porazdelitev, in sicer izključno iz pragmatičnih vidikov hitrejšega izračuna (prav tam).

$$f(z) = \frac{e^{-z}}{(1+e^{-z})^2}; -\infty < z < +\infty$$

W-NOMINATE verjetnosti, da se bo i -ti poslanec na j -tem glasovanju odločil za eno izmed glasovalnih pozicij, na primer stališče Za (ζ), zapišemo torej kot:

$$\begin{aligned} P(Za) &= P_{ij}(\zeta) = P(U_i(\zeta_j) - U_i(\psi_j) > 0) \\ &= P(u_i(\zeta_j) - u_i(\psi_j) > \varepsilon_i(\psi_j) - \varepsilon_i(\zeta_j)) \\ &= \int_{-\infty}^{u_{ij}(\psi) - u_{ij}(\zeta)} \frac{e^{-z}}{(1+e^{-z})^2} dz = \frac{e^{u_{ij}(\zeta)}}{u_{ij}(\zeta) + u_{ij}(\psi)}; -\infty < z < u_{ij}(\zeta) - u_{ij}(\psi). \end{aligned}$$

¹⁵ Gre za standardno Gumbelovo porazdelitve ekstremnih vrednosti.

W-NOMINATE model predpostavlja, da se razlike med celotno koristnostjo izbire Za in celotno koristnostjo izbire Proti i -tega poslanca na j -tem glasovanju porazdeljujejo normalno s konstantno varianco.

$$(U_{ij}(\zeta) - U_{ij}(\Psi)) \sim N(u_{ij}(\zeta) - u_{ij}(\Psi), \sigma^2)$$

Za ocenjevanje parametrov modela W-NOMINATE metoda uporabi klasično metodo največjega verjetja (ang. maximum-likelihood estimation), zato je W-NOMINATE funkcija verjetja tehnično enaka:

$$L = \prod_{i=1}^n \prod_{j=1}^m \prod_l^2 P_{ijl}^{C_{ijl}},$$

kjer je l kazalec, ki opredeljuje glasovalni izid Za ($l = \zeta = 1$) oziroma Proti ($l = \Psi = 2$). Element P_{ijl} opredeljuje verjetnost, da se i -ti poslanec na j -tem glasovanju odloči za izbor alternative l . Tako nam vrednost $C_{ijl} = 1$ posledično kaže, da je i -ti poslanec na j -tem glasovanju dejansko zavzel stališče l -te alternative oziroma na drugi strani, da je ta ni izbral, v kolikor velja $C_{ijl} = 0$. Hkrati ima vsako j -to glasovanje opredeljeno t.i. glasovalno razmejišče $Z_j = \frac{o_j(\zeta) + o_j(\Psi)}{2}$ in razmik $d_j = \frac{o_j(\zeta) - o_j(\Psi)}{2}$. W-NOMINATE model potemtakem vsebuje naslednje neznane parametre: X_{ik} , β , w_k , Z_{jk} in d_{jk} . Ti so razdeljeni na tri skupine parametrov. W-NOMINATE algoritem vsako skupino parametrov ocenjujejo ločeno, pogojno na preostali dve skupini parametrov. Algoritem vsebuje tri osnovne korake iteracije, in sicer:

1. korak ocenjevanja glasovalnih parametrov Z_{jk} in d_{jk} ob danih začetnih vrednostih idealnih (preferenčnih) točk poslancev X_{ik} in parametrov funkcije koristnosti β in w_k ;
2. korak ocenjevanja (novih) vrednosti idealnih (preferenčnih) točk poslancev X_{ik} ob danih parametrih glasovanj Z_{jk} ter d_{jk} in parametrih funkcije koristnosti β in w_k ;
3. korak ocenjevanja parametrov funkcije koristnosti β ($k = 1$) in w_k ($k = 2, \dots, d$) ob danih ocenah idealnih (preferenčnih) točk poslancev X_{ik} in parametrih glasovanj Z_{jk} in d_{jk} .

Ta postopek se ponavlja vse dokler vse trenutno ocenjene parametrske vrednosti z ocenjenimi vrednostmi parametrov iz prejšnje iteracije ne korelirajo z 0,99 ali več.

2.4.3 CJR metoda

Najbolj svež pristop k prostorskemu modeliranju političnega odločanja so zasnovali Clinton, Jackman in Rivers, t.i. CJR metodo (2004, 355). Njeni avtorji so prvenstveno težili slediti konceptu »vsestranske« metode, pri čemer so v zasnovi izhajali iz omejitev in nezadostnosti obstoječih popularnih metod kot sta OC in W-NOMINATE. CJR model sledi splošni logiki McFaddenovega modela slučajne koristnosti – model predpostavlja, da poslanec deluje racionalno in ima koristnost izbire okarakterizirano s kvadratno funkcijsko obliko, po kateri vrednoti privlačnost ponujenih glasovalnih alternativ, pri tem pa stohastični vplivi sledijo klasični normalni porazdelitvi. Kvadratna funkcijska oblika determinističnega dela koristnosti sodi med najbolj stvarne in pogosto uporabljene funkcijske forme individualnih preferenčnih vsebin – v primerjavi z njo je raba Gaussova prej izjema kot pravilo.

Upoštevajoč McFaddenovo strukturo celotne koristnosti odločitve poslanca, koristnost izbire alternative Z_a oziroma Proti i -tega poslanca na j -tem glasovanju zapišemo kot:

$$U_{ij}(\zeta) = -\|X_i - O_j(\zeta)\|^2 + \eta_{ij}$$
$$U_{ij}(\psi) = -\|X_i - O_j(\psi)\|^2 + v_{ij},$$

kjer sta parametra η_{ij} in v_{ij} argumenta slučajnih vplivov, $\|\cdot\|$ pa evklidska norma oziroma dolžina. V specifikaciji stohastičnega dela koristnosti CJR model predpostavlja, da so slučajne napake medsebojno neodvisne in identično porazdeljene slučajne spremenljivke po normalni porazdelitvi, torej velja sledeče:

$$\varepsilon_{ij} \sim N(0, 1) \forall i, j$$
$$E(\eta_{ij}) = E(v_{ij})$$
$$\sigma^2 = \text{var}(\eta_{ij} - v_{ij}) = 1.$$

Če upoštevamo še koristoljubno naravo poslanca in s tem njegovo orientacijo k maksimiziranju koristnosti, potem lahko CJR verjetnost, da bo i -ti poslanec na j -tem glasovanju imenoval eno izmed možnih stališč do obravnavanega predloga, na primer stališče $Z_a(\zeta)$, zapišemo sledeče:

$$\begin{aligned}
P(Za) &= P_{ij}(\zeta) = P(U_i(\zeta_j) - U_i(\psi_j) > 0) \\
&= P(v_{ij}(\psi) - \eta_{ij}(\zeta) < u_{ij}(\zeta) - u_{ij}(\psi)) \\
&= P(v_{ij}(\psi) - \eta_{ij}(\zeta) < \|X_i - O_j(\psi)\|^2 - \|X_i - O_j(\zeta)\|^2) \\
&= P(v_{ij}(\psi) - \eta_{ij}(\zeta) < 2(O_j(\zeta) - O_j(\psi))X_i' + O_j'(\psi)O_j(\psi) - O_j'(\zeta)O_j(\zeta)) \\
&= \Phi(\beta_j'X_i - \alpha_j),
\end{aligned}$$

pri čemer velja še:

$$\begin{aligned}
\beta_j &= \frac{2(o_j(\zeta) - o_j(\psi))}{\sigma_j^2} \\
\alpha_j &= \frac{o_j'(\zeta)o_j(\zeta) - o_j'(\psi)o_j(\psi)}{\sigma_j}.
\end{aligned}$$

Φ označuje standardno normalno funkcijsko obliko porazdelitve. Podrobnejši pogled razkrije, da gre dejansko za probit model, ki je v psihometrični znanosti na področju preverjanja znanj poznan tudi kot 2-parametrski model odgovorov na postavko (ang. item-response model). Teorija odgovorov na postavko integrira značilnosti posameznih postavk ter latentnih lastnosti posameznika z verjetnostjo, da bo ta izbral natanko določeno kategorijo odgovora na postavko, tj. v našem primeru poslanski glas Za oziroma Proti.

Naloga zapisanega probit modela je rešiti v celoti neznano desno stran modela $\Phi(\beta_j'X_i - \alpha_j)$ (Clinton in drugi 2004, 358). Z drugimi besedami to pomeni, da je potrebno oceniti tako parametre glasovanj (β_j, α_j) kot idealne (preferenčne) točke poslancev (X_i) , in sicer ob znanih podatkih $Y = \{y_{ij}\}$. Z n poslanci, m glasovanji in d razsežnim prostorom je ocenjevanje takšnega modela definirano kot optimizacijski problem z natanko $p = nd + (d + 1)$ parametri. Ker so zapisi poimenskih glasovanj poslancev praviloma veliki nabori podatkov, bi bil CJR model z uporabo klasične metode največjega verjetja pogosto nerešljiv. Prav iz tega razloga so avtorji za ocenjevanje modela izbrali Bayesovski pristop, katerega odlikuje združevanje izkustvenega znanja o proučevanem pojavu z novimi informacijami.

CJR metoda uporablja Bayesovsko cenilko metode Monte Carlo z Markovskimi verigami (ang. Monte Carlo Markov Chain) (v nadaljevanju MCMC). Gre za družino algoritmov, ki so izjemno prilagodljivi in uporabni na številnih področjih. Bayesovski teorem trdi, da je

posteriorna verjetnost (ang. posterior) parametrov sorazmerna produktu pogojne verjetnosti (ang. conditional likelihood) podatkov in mejne oziroma priorne verjetnosti (ang. prior) parametrov. Gledano CJR model je potrebno oceniti posteriorno verjetnost vseh parametrov modela (β_j, α_j, x_i) . Predhodne informacije so potrebne za vse parametre modela. CJR model predpostavlja standardne normalne napake ε_{ij} in normalno porazdelitev idealnih (preferenčnih) točk poslancev (X_i) ter obeh parametrov glasovanj (α_j, β_j) . Na osnovi teh predpostavk je izpeljano (pogojno) verjetje, ki vodi MCMC algoritem. Ta omogoča matematično-formalno intenzivno iskanje skupne porazdelitve parametrov, in sicer z zapovrstnim vzorčenjem iz manj razsežnih pogojnih porazdelitev, ki enotno določajo skupno posteriorno verjetnostno porazdelitev vseh parametrov modela. Clinton, Jackman in Rivers (2004) eno izmed splošnih prednosti CJR metode vidijo v Bayesovski simulaciji (posteriorne porazdelitve parametrov), ki omogoča statistično sklepanje s poljubno stopnjo točnosti ocen, ki pa v veliki meri izhaja iz numerusa simulacij in ne iz veljavnosti aproksimativno normalne oblike.

CJR model posredno izhaja iz linearnega regresijskega modela, ki ga matematično-formalno zapišemo:

$$y_{ij}^* = \beta_j x_i - \alpha_j + \varepsilon_{ij},$$

pri čemer y_{ij}^* označuje latenten diferencial koristnosti izbire i -tega poslanca na j -tem glasovanju, x_i idealno (preferenčno) točko i -tega poslanca, ε_{ij} pa standardno normalno porazdeljene in neodvisne napake kar zapišemo kot:

$$y_{ij}^* = U_{ij}(\zeta) - U_{ij}(\Psi)$$

$$\varepsilon_{ij} \sim N(0,1)$$

Regresijski model je skozi pravilo okrnjenosti (če $y_{ij} = 1$, potem $y_{ij}^* > 0$ in če $y_{ij} = 0$, potem $y_{ij}^* < 0$) tako povezan tudi z dejanskimi podatki. Bayesovski pristop zahteva priorne verjetnosti za meritorne parametre modela. Podmena standardnih normalnih napak ε_{ij} in normalnih priornih verjetnosti vseh parametrov β_j, α_j, x_i omogoča izpeljavo njihovih posteriornih verjetnosti. Za glasovalna parametra β_j ter α_j a priori verjetnosti torej velja

$N(t_0, T_0)$, začetne vrednosti pa so definirane z $t_0 = 0$ in $T_0 = \kappa \cdot I_{d+1}$, kjer κ označuje visoko pozitivno število. Podobno velja tudi za idealne (preferenčne) točke $x_i \stackrel{iid}{\sim} N(v_i, V_i)$, kjer so začetne vrednosti $v_i = 0$ in $V_i = I_d$ (tj. enotska matrika reda d). Za poslance, katerih idealni (preferenčni) položaj pritrdimo z namenom normaliziranja lestvice latentnih lastnosti (ang. latent trait) pa so velja $N(x_i, \nu \cdot I_d)$, kjer je ν poljubno majhno pozitivno število.

Generalni princip lahko strnemo v naslednjih korakih:

1. korak ob danih vrednostih parametrov (β_j, α_j) za m glasovanj upoštevajoč diferencial koristnosti y_{ij}^* imputira neznane vrednosti idealnega (preferenčnega) položaja i -tega poslanca (x_i) na podlagi linearnega regresije;
2. korak ob danih imputiranih vrednostih x_i za vstavljanje neznanih vrednosti parametrov glasovanj β_j in α_j uporabi znane podatke oziroma zapise poimenskih glasovanj poslancev;
3. korak z ocenjenimi oziroma vstavljenimi vrednostmi x_i , β_j in α_j izpelje simulacijo vrednosti diferencialov koristnosti y_{ij}^* z zaporednim vzorčenjem iz pogojnih porazdelitev, ki enotno opredeljujejo skupno.

Gre za iterativen postopek. To intenzivno iskanje skupne porazdelitve parametrov opravi Gibbsov vzorčnik, ki s pogojnim vzorčenjem simulira zaporedne vrednosti v markovski verigi. Ta se prične s poljubnimi začetnimi vrednostmi, ki jih lahko izpeljemo s podobnim principom izbora kot pri drugih metodah. Začetne vrednosti idealnih (preferenčnih) točk x_i^{start} in znane podatke Y uporabimo v probit modelu, s katerimi ob ostalih predpostavkah modela izpeljemo še začetne vrednosti parametrov glasovanj β_j^{start} ter α_j^{start} . Predpostavljajmo, da t število iteracij MCMC algoritma.

Iz tega izhaja tudi splošna slabost MCMC algoritmov, saj postopek ob povečevanju števila parametrov posteriorne porazdelitve postane matematično intenziven, kar vidno podaljša čas aproksimacije modela (Clinton in drugi 2004, 358). Kljub temu pa Poole (2005, 116) presežek metod MCMC vidi predvsem v njihovi sorazmerno tehnično dovršeni sposobnosti aproksimacije vseh parametrov modela, vštevši standardne napake.

Če je t število iteracij MCMC algoritma, potem iteracija t obsega vzorčenje iz naslednjih pogojnih porazdelitev (dopolni 123). Vzorčenje iz teh porazdelitev posodobi vse neznane elemente probit modela. Na koncu iteraciji t dobimo tekoče vrednosti vseh parametrov

$\xi^{(t)} = (B^{(t)}, \alpha^{(t)}, X^{(t)})$. Iterativni značaj MCMC algoritma generira zaporedje teh vrednosti $\xi^{(1)}, \xi^{(2)}, \dots$, ki se imenuje Markova veriga, katera ima značilnost skupne posteriorne porazdelitev za ξ kot inherentne restriktivne porazdelitve. Z velikim številom iteracij algoritma je dobljeno veliko število zaporednih vzorcev vrednosti vseh parametrov ξ . Nabor le-teh predstavlja osnovo za sklepanje. Uporaba kateregakoli MCMC algoritma za ugotavljanje konvergence Markove verige je težavna. Clinton in drugi (2004, 368) ugotavljajo, da so MCMC algoritmi sprejemljivo učinkoviti, saj relativno hitro odmikajo v posteriorno soseščino začetnih vrednostih. CJR metoda je uporabna tako za poljuben spekter velikosti in posebnosti zakonodajnega okolja kot tudi za nabor podatkov poljubne velikosti.

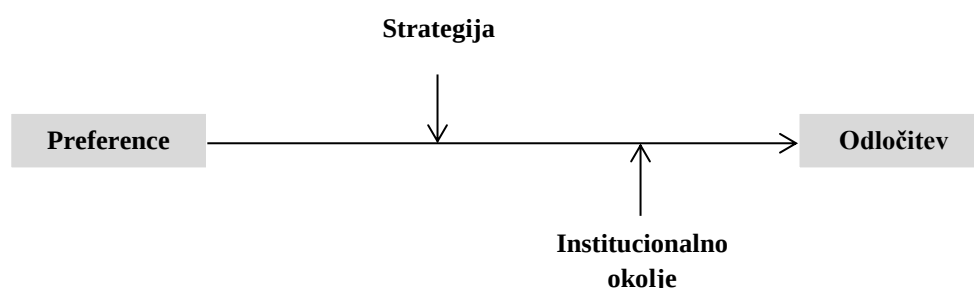
3. KONTEKST PARLAMENTARNEGA OKOLJA

3.1 Proces sprejemanja odločitve poslanca

Parlamentarno odločanje, ki se najbolj manifestno odvija skozi glasovanja na plenarnih zasedanjih, je eden od osrednjih demokratičnih procesov sleherne odprte in demokratične ureditve. Kakovost demokratičnega političnega predstavništva in odgovornost predstavnikov ljudstva v demokratičnih ureditvah je namreč determinirano prav z zakonodajnim vedenjem (Gabel in Hix 2007, 4). Slednje, ki se opazuje predvsem skozi glasovanja, je tako ena od najlažjih in najbolj uveljavljenih oblik javnega nadzora nad vedenjem izvoljenih predstavnikov in omogoča državljanom »polaganje računov« na koncu mandata ter nenazadnje tudi končni »odpoklic« poslancev na naslednjih volitvah. Koncept političnega predstavništva namreč predvideva odgovornost poslancev, kar posledično dela slednje agente volilnega telesa (Morgenstern 2004: 26). Ta odgovornost »agentov« pa se lahko razume po različnih linijah, bodisi po geografski pripadnosti oziroma lokaliteti bodisi po strankarski pripadnosti, ideološki opredelitvi, vladnem/opozicijskem statusu ipd. Vendarle pa ostaja vprašanje, v kolikšni meri gre pri poslanskem vedenju za individualno odgovornost posameznega poslanca in v kolikšni meri za kolektivno odgovornost. Vse relevantne študije namreč izpostavljajo, da najpomembnejši zakonodajni akterji niso posamezni poslanci temveč drugi agenti parlamentarnega delovanja (e.g., Gabel in Hix 2007; Morgenstern 2004; Poole 2005; Michels 1915; Schattschneider 1942; Sartori 1976; Panebianco 1988; Mainwaring in Scully 1995). Kljub temu, da ni soglasja o poglavitnemu agentu, pa se pogosto na to mesto postavlja politične stranke, včasih pa tudi poslanske skupine (ne nujno skupine poslancev ene politične stranke), skupine vladnih/opozicijskih poslancev in nekatere druge oblike povezav poslancev. Morgenstern poudarja (2004, 18), da je prevladujoč način parlamentarnega

delovanja določen s stopnjo notranje enotnosti prevladujočih struktur ter stopnjo njihove pripravljenosti na kompromis, t.j. sodelovanja z ostalimi. Posledično se kot relevantno ne pojavlja vprašanje ali, temveč v kolikšni meri poprej omenjene strukture vplivajo na vedenje posameznega poslanca. Gabel in Hix (2007) to nazorno demonstrirata z modelom razumevanja parlamentarnega obnašanja poslancev (glej sliko 3.1). Po tem priročnem analitičnem okviru, ki v svojem bistvu združuje ugotovitve večine sodobnih študij zakonodajnega odločanja, se proces (iz)oblikovanja poslanske odločitve v več fazah. Avtorja razlagata razkrit vedenjski prostor poslanca kot rezultanto celotnega procesa, ki je determiniran z eksogenim preferenčnim prostorom, z institucionalnim okoljem in s strateškim vedenjem poslancev (Gabel in Hix 2007, 23).

Slika 3.1: Dejavniki (iz)oblikovanja poslanske odločitve

Vir: Povzeto po Gabel in Hix (2007, 23).

Preference poslanca tvorijo celovit sklop vrednot in prepričanj o vseh družbeno-političnih vsebinah, ki se lahko pojavijo na parlamentarnem dnevnem redu. Ta sklop se v literaturi pogosto terminološko označuje tudi kot t.i. »idealne točke« poslancev (Gabel in Hix 2007, 5). Gre za svetovni nazor oziroma ideologijo, kot sistem prepričanj poimenuje Poole (2005, 4), kar predstavlja inherentno lastnost poslanca, ki določa njegov vesplošni pogled in delovanje. V kolikor poslanec nastopa pristno, to pomeni, da institucionalno okolje in strategija ne vplivata, potem njegova izbira izvira iz lastnega preferenčnega ustroja in govorimo o t.i. iskrenem odločanju (ang. sincere voting). V realnosti tovrstnega presojanje izbire in posledičnega odločanja ni, saj izvirno odločitev poslanca vedno determinirata tudi njegovo strateško vedenje in institucionalni okvir. V primerih, ko se poslanci pri svojem glasovalnem vedenju približajo svojim idealnim točkam je to prevladujoče posledica njihove skladnosti oziroma bližina s preferencami, ki izhajajo iz institucionalnega okolja ter strateškega vedenja, zelo redko pa se njihovo vedenje približa idealnim točkam, ko ostala dejavnika od njih močno

odstopata. To se praviloma zgodi, ko poslanci končujejo svoje politične kariere oziroma ko nimajo več kaj izgubiti. Tedaj institucionalno okolje in strateško vedenje na marsikaterega poslanca nimata večjega vpliva (Hix 2004).

Širok nabor institucionalnih omejitev, ki jih določa politično-sistemska okolje in ožje politično okolje poslancev le-te omejuje pri njihovem parlamentarnem vedenju oziroma pri tem, da bi ravnali v skladu z svojimi eksogenimi preferencami – iskreno. Poslančevo avtonomijo oziroma neodvisnost pri delovanju ovira širok nabor institucionalnih omejitev, od katerih Gabel in Hix (2007, 5–6) kot najpomembnejše izpostavljata naslednje: (1) način beleženja in objavljanja poimenskih glasovanj poslancev; (2) način oblikovanja parlamentarnega dnevnega reda; (3) moč parlamentarnih delovnih teles; (4) pravila dopolnjevanja zakonodajnih predlogov; (5) značilnosti volilnega sistema in oblikovanja kandidatnih list; (6) ter predvsem organizacijo in strukturno moč političnih strank.

Poleg institucionalnega okvira na (iz)oblikovanje odločitve poslanca pomembno vpliva še njegovo strateško vedenje oziroma strategija. Ta izpoveduje bolj ali manj premišljeno aktivnost poslanca za doseg oziroma uresničitev nekega cilja iz različnih motivov. To v praksi pomeni, da poslanci pogosto sprejemajo odločitve, ki so v nasprotju z njegovim zunanjim preferenčnim prostorom - njegovimi idealnimi točkami. Poslanci se pogosto poslužujejo različnih strategij, ki zrcalijo taka ravnanja, bodisi da gre za t.i. »valjenje plotak«¹⁶ bodisi za »zavzemanje stališč«¹⁷ ali pa kakšno drugo obliko strateškega vedenja. Trgovanje z glasovi je precej pogosto v ureditvah, ki dopuščajo visoko stopnjo avtonomije poslancev oziroma v primerih, ko se za to odločijo kar stranke/poslanske skupine same. V nekaterih nacionalnih kontekstih, tudi v slovenskem, je trgovanje z glasovi izjemno negativno zaznano v javnosti. Iz tega razloga se poslanci pogosto otepajo kritik in zavračajo obstoj tovrstnega vedenja, saj se ta ravnanja pogosto povezujejo s korupcijo (glej Krebelj 2010; Poglajen 2010; STA 2012), čeprav le-to v marsičem prispeva k učinkovitosti sprejemanja odločitev (glej RTVSLO 2010, 18. avgust). V želji po ponovni izvolitvi poslanci tudi strateško zavzemajo stališča ter tako pogosto podpirajo predloge, ki nimajo povsem nikakršnih možnosti za uspeh

¹⁶ Valjenje plotak oz. trgovanje z glasovi (ang. logrolling) je poimenovanje za aktivnost, ki je značilna za ameriški Kongres in številne ostale parlamente po svetu. Gre za prakso, ko se dva ali več poslancev dogovori za trgovanje z glasovi na način, da prvi podprejo predlog, ki za njih ne nosi večje teže, v zameno za podporo predloga s strani drugih poslancev, ki pa je za prve zelo pomemben (Johnson 1994; 2005).

¹⁷ Zavzemanje stališč (ang. position-taking) predstavlja včasih težko razumljivo vedenje poslancev, ko poslanci podpirajo in vlagajo zakonodajne predloge, postavljajo poslanska vprašanja, pripravljajo govore in glasujejo v skladu s preferencami volivcev v svoji volilni enoti ne glede na dejanske možnosti uspeha njihovega predloga/iniciative (Snyder in Ting 2005; Clark 2009).

z namenom prepričevanja nepopolno informiranega volilnega telesa, ki tovrstnega početja ne prepozna. V slovenskem primeru je to početje vidno predvsem pred vsakokratnimi volitvami v Državni zbor, ko precejšnje število poslancev, ki so bili v preostalem delu mandata razmeroma neaktivni, prične intenzivno postavljati poslanska vprašanja, se aktivno udeležuje razprav znotraj in zunaj parlamenta ter vlagajo zakonodajo, za katero ni ne časovnih ne političnih možnosti, da bi bila uspešna. Tretji primer strateškega vedenja predstavlja inherentno zavračanje vladnih zakonodajnih predlogov s strani opozicijskih poslancev in vice versa, kljub temu da je lahko vsebina posameznih predlogov povsem skladna z njihovimi preferencami. Pri tem gre predvsem za sporočanje splošnega nasprotovanja vladi in ne za nasprotovanje posameznim predlogom (Spirling in McLean 2007), kar je precej pogosta praksa v parlamentarnih političnih sistemih (Gabel in Hix 2007, 5). To velja tudi za slovenski Državni zbor, ki pogosto kaže tovrstne vzorce delovanja (glej Deželan in drugi 2009). Evidenten primer tovrstnega početja je vztrajno nasprotovanje pokojninski reformi s strani opozicijskih političnih strank v letu 2011, kljub temu da so kasneje izkazale podporo podobnim rešitvam (glej RTVSLO 2012, 3. junij).

Stopnja pretvorbe eksogenih preferenc poslancev v razkrit vedenjski prostor, ki ga lahko uvidimo skozi analizo glasovanj, je po zgoraj opisanem modelu determinirana z institucionalnim okoljem in strategijami, ki se jih poslanci poslužujejo pri svojem delovanju. Pri tem je potrebno poudariti, da se institucionalni pritiski na poslance razlikujejo že znotraj ene politično-sistemske ureditve (npr. med strankami ali volilnimi enotami), hkrati pa so ti pritiski različni v različnih časovnih točkah (npr. pred volitvami in po volitvah). Temu primerno poslanci prilagajajo svojo strategijo delovanja. V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali nabor najpomembnejših institucionalnih omejitev ter izpostavili z njimi povezane strategije, ki se jih poslanci v takšnem okolju poslužujejo.

3.1.1 Institucionalne omejitve ter z njimi povezane strategije poslancev

Poslance pri sprejemanju odločitev ovirajo različne institucionalne omejitve, ki se jim različno – glede na čas, prostor in kontekst – strateško prilagajajo. Razumevanje razkritega vedenjskega prostora, ki ga opazujemo skozi poimenska glasovanja, je tako pogojeno z razumevanjem institucionalnih ovir iskrenega glasovanja.

3.1.1.1 Beleženje in objavljanje glasovanj

Ena najbolj zanemarenih institucionalnih ovir je način beleženja in objavljanja poimenskih glasovanj poslancev. Način beleženja in objavljanja poimenskih glasovanj poslancev - če

ureditev to sploh dopušča - je namreč pogosto spregledano pri tovrstnih analizah, a je kljub temu relevantno z več zornih kotov (glej razdelek o institucionalno-metodološkem vidiku). V kontekstu institucionalnih omejitev obstoj beleženja in objavljanja inherentno pomeni omejitev poslancev pri izražanju svojih (iskrenih) eksogenih preferenc. Beleženje in objavljanje namreč pomeni izvajanje nadzora nad glasovalnim vedenjem poslancev, ki je lahko v rokah številnih akterjev. To so predvsem volivci poslanca (t.j. volivci iz njegove volilne enote oz. volivci stranke iz njegove volilne enote), politična stranka (oz. poslanska skupina), različne interesne skupine in združenja, ki se jim je poslanec lahko zavezal s svojim delovanjem, ter mediji kot posredniki informacij javnosti in hkrati pomembni oblikovalci politične dinamike v družbi.

Seveda nebeleženje poimenskega glasovanj poslancev slednje razbremeni nadzora javnosti, kar se lahko zrcali v »zlorabi« poslanskega mandata in koruptivnih navezah, kljub temu pa ravno ta avtonomija poslancem omogoča, da se čim bolj približajo lastnim eksogenim preferencam in predvsem izognejo nadzoru političnih strank. V okolju odsotnosti beleženja in objavljanja glasovanj je precej bolj verjetna praksa »valjenja plota«, saj pod temi pogoji poslanci lažje sklepajo kompromise in podpirajo za njih manj pomembne predloge v zameno za sprejetje njim bolj pomembnih predlogov. Z vse večjim interesom javnosti in stremljenju sodobnih demokratičnih parlamentov k transparentnosti pri svojem delovanju je med avtonomijo poslancev in interesom javnosti vendarle potreben kompromis. Ta, ki normativno določa, da skupina poslancev lahko zahteva beleženje in objavo glasovanj se kaže kot najslabši, saj je pogojen z interesom tistih, ki želijo zabeležko in pravzaprav deluje kot instrument kontrole ter posledično inducira drugačno glasovanje kot bi mu bili priča sicer (glej Carruba in drugi 2008).¹⁸ Gre torej za »prisilo« poslanca, da glasuje v skladu pričakovanji najvplivnejšega vršilca nadzora (t.j. praviloma politična stranka).

Normativne ureditve, ki vnaprej določajo katera glasovanja se beležijo so nekoliko bolj naklonjene avtonomnemu delovanju poslancev, saj so s tem jasno zakoličeni okviri njihove avtonomije. Po drugi strani beleženje vseh zapisov javnosti najbolj odstira delovanje poslancev, hkrati pa je slednje tudi najbolj podvrženo nadzoru političnih strank in drugih

¹⁸ Primer tovrstnega ravnanja vršitve nadzora ter induciranje drugačnega glasovalnega vedenja je glasovanje o kandidatu za predsednika vlade Z. Jankoviču. Kljub temu, da gre po slovenski ureditvi za tajno glasovanje so voditelji njemu nasprotujočih strank iz bojazni pred »prebegi« strankarskih kolegov le-te »pozvali« naj ne dvignejo glasovnic ter tako tajno glasovanje spremenili v javno. S tem so onemogočili, da bi kdo od njihovih poslancev v nasprotju z njihovimi pričakovanji podprl kandidata za mandatarja, saj bi že dvig glasovnice, ki je javen, pomenil »prebeg«.

interesov.¹⁹ Ta normativna ureditev v bistvu najbolj omejuje poslance pri delovanju v skladu s svojim prepričanjem in okrepi moč političnih strank (oz. poslanskih skupin) kot osnovne oblike organiziranja v sodobnih parlamentih, ki pa je pogojena z ostalimi institucionalnimi značilnostmi sistema (npr. obliko državne oblasti, volilnim sistemom ipd.).

3.1.1.2 Oblikovanje dnevnega reda

Drugi sklop pomembnih dejavnikov, ki omejujejo poslance pri njihovem avtonomnem izražanju eksogenih preferenc predstavljajo endogeni dejavniki, ki se nanašajo na zakonodajno sekvenco.²⁰ Ta je močno determinirana s procesom oblikovanja dnevnega reda (ang. agenda-setting)²¹ ki je lahko močno orožje v rokah tistega, ki ga obvladuje (glej Romer in Rosenthal 1978). Izkušnje iz demokratičnih parlamentov po svetu namreč kažejo, da v primeru relativno visoke stopnje nadzora javnosti nad glasovalnim vedenjem poslancev, različni akterji (tj. vladna oz. vladne stranke) želijo preprečiti glasovanja o določenih tematikah ter svoje poslance tako obvarovati pred nezadovoljstvom volilnega telesa (Cox in McCubbins 2005, 37).

Prava zakonodajna igra se prične že z oblikovanjem dnevnega reda in ne šele v fazi glasovanja (Ordershook in Schwartz 1987, 179). Pri tem imajo pomembno vlogo tudi parlamentarna delovna telesa ter normativna ureditev zakonodajnega postopka z vidika vlaganja in dopolnjevanja zakonodajnih predlogov. V literaturi je mogoče zaslediti različne načine vplivanja na oblikovanje dnevnega reda, ki izhajajo iz strukturnih značilnosti posameznih političnih akterjev in funkcij (glej Cox 2006).

3.3.1.2.1 Negativno in pozitivno oblikovanje dnevnega reda

Ena najpogostejše uporabljenih delitev vplivanja na oblikovanje dnevnega reda je delitev na pozitivno in na negativno moč oblikovanja dnevnega reda. Slednja omogoča njenim nosilcem, da zadrži ali celo onemogoči uvrstitev določenega predloga na plenarni dnevni red. Po drugi strani, pozitivna moč oblikovanja dnevnega reda predstavlja zmožnost pospešitve zakonodaje

¹⁹ Navadno tudi parlamenti, kjer se beležijo vsa glasovanja dovoljujejo možnost tajnega glasovanja, kot to velja za DZ RS, ki v 85. členu poslovnika dopušča tudi tovrsten načina odločanja.

²⁰ Zakonodajna sekvenca konvencionalno zajema (1) fazo vložitve zakonodajnega predloga, (2) fazo izbora predlogov za nadaljno obravnavo, (3) fazo amandmiranja predlogov ter (4) fazo glasovanja (Baron in Ferejohn 1989, 1183; Cox in McCubbins 2005, 39).

²¹ Ob tem je potrebno poudariti, da je naše razumevanje termina dnevnega reda (ang. agenda setting) širše in ne obravnava le oblikovanje ter sprejem dnevnega reda sej in programa dela temveč tudi širok spekter instrumentov, ki omogočajo različnim akterjem odbiralcem (ang. gatekeepers) (glej Shoemaker 1991), da je oz. ni določen zakonodajni predlog sprejet. Doering (1995, 223) poudarja, da sta s prihodom obdobja novega institucionalizma (začetek 1980-ih), poleg procesa umestitve na dnevni red in odločitve o vrsti postopka, prav postopek amandmiranja in časovne regulacije zakonodajnega postopka postali osrednji vprašanji raziskovanja oblikovanja dnevnega reda.

in gotove umestitve na plenarni dnevni red. Pri tem velja poudariti, da sem spadajo tudi pooblastila določanja narave parlamentarne razprave, postopkov odločanja ter postopkov amandmiranja (npr. vrsta postopka, izvedba plenarne razprave ipd.). Negativna sposobnost vplivanja na oblikovanje dnevnega reda zajema sistem veto točk, ki lahko preprečijo umestitev predlogov na zakonodajni dnevni red. Večja distribucija teh veto točk znotraj parlamenta posledično pomeni tudi manj zakonodaje, ki jo parlament lahko sprejme. Analogno, večja pozitivna moč oblikovanja dnevnega reda - pooblastila predlaganja in umeščanja predlogov - pomeni večjo količino sprejete zakonodaje, kar ima lahko resne posledice za demokratično naravo zakonodajnega procesa, saj so z delom obremenjeni parlamenti nagnjeni k manj demokratičnim praksam (odsotnost politične deliberacije) (Cox 2006, 144). Hkrati lahko to povzroči precej eksternih stroškov slabe zakonodaje ter celo t.i. »kroženje« (ang. cycling), ki postavlja dominantnega oblikovalca dnevnega reda v položaj zakonodajnega »diktatorja« (Ordershook in Schwartz 1987, 179).²²

Delitev na pozitivno in negativno moč oblikovanja dnevnega reda ilustrira okolja v katerih dominantni igralci bodisi koristijo oziroma skušajo vzpostaviti monopol na polju predlaganja zakonodajnih rešitev (pozitivno oblikovanje dnevnega reda) bodisi želijo vzpostaviti monopol nad instrumenti zavlačevanja in blokiranja zakonodajnih predlogov (negativno oblikovanje dnevnega reda).²³ Cox (2006, 149) poudarja, da gre za procesa, ki nasprotno vplivata na rezultat zakonodaje, zato morajo parlamenti med njima najti ravnovesje. Iskanje ravnovesja, predvsem iz želje po dominanci, poteka skozi določanje predlagateljskih pravic, postopkov amandmiranja ter alokacijo pooblastil posameznim strukturam znotraj parlamenta. Pravice predlaganja zakonodaje lahko segajo od zelo omejenih do povsem odprtih (glej Schepsle 1979), prav tako pa so lahko tudi pravice amandmiranja zakonodaje zaprte oziroma onemogočene (glej Romer in Rosenthal 1978) ali pa odprte za vsakega poslanca (glej Baron in Ferejohn 1989). Omenjene pravice so ponavadi vnaprej določene s poslovníkom ali pa so v domeni posameznih struktur parlamenta.

²² McKelveyev (1976) teorem kroženja in manipulacije dnevnega reda predvideva, da je v pogojih monopolnega oblikovanja dnevnega reda s strani enega akterja (ponavadi zakonodajne večine), iskrenega glasovanja poslancev in poznavanja preferenc poslancev s strani monopolista, slednjemu omogočen popolni nadzor nad volilnim izidom (glej Miller, 2001: 101; Schepsle in Cox, 2007).

²³ V literaturi se pojavlja mnogo modelov, ki pa po večini izhajajo iz McKelveyevega (1976) modela manipulacije dnevnega reda. Romer in Rosenthalov (1978) model ter Baron in Ferejohnov (1989) model gradita na pozitivni moči oblikovanja dnevnega reda, medtem ko Cox in McCubbinsov (2005) na negativni moči. Nekateri modeli upoštevajo tudi obe obliki vplivanja na oblikovanje dnevnega reda (npr. Schepsle, 1979).

3.3.1.2.2 *Agenti oblikovanja dnevnega reda*

Schepsle (1979) identificira tri temeljne agente oblikovanja dnevnega reda v parlamentih: parlament kot celoto (oz. delovno telo (ang. committee of the whole ali main committee),²⁴ politične stranke (oz. poslanske skupine) in delovna telesa. Med te strukture so razdeljena poglobljena pooblastila (pozitivna in negativna) oblikovanja agende, pri čemer politične stranke (oz. poslanske skupine) predvsem vplivajo na nekatere ostale strukture parlamenta (npr. kolegij predsednika). Cox (2006, 142, 146) poudarja, da se z namenom čim bolj stabilnega delovanja in ekonomičnosti parlamenta vzpostavlja vse več pomembnih veto igralcev z vidika oblikovanja dnevnega reda, kar je naredilo zakonodajni proces izredno ne-egalitaren - močne igralce s privilegiranim dostopom do oblikovanja dnevnega reda, ki vlagajo pomembno zakonodajo ter šibke, ki se lahko bodisi pridružijo močnim ali pa izrabljajo izredno omejene pravice oblikovanja parlamentarnega dnevnega reda. Omenjena moč se pogosto koncentrira v parlamentarnih odborih, ki imajo v številnih ureditvah absolutne sposobnosti oblikovanja negativnega dnevnega reda (ustavitev predlagane zakonodaje), pa tudi precej široka pooblastila vlaganja predlogov. Ob tem je potrebno poudariti, da ima precejšen vpliv na parlamentarni dnevni red tudi vlada, ki pa nanj največkrat vpliva prav preko poslanskih skupin koalicijskih strank (npr. sestanki koalicijskih poslanskih skupin). Vlada pa vendarle vrši svoj vpliv na parlamentarni dnevni red tudi s pomočjo pravil, ki urejajo časovno dinamiko zakonodajnega procesa (npr. tip postopka). Laver (2006, 125) namreč ugotavlja, da ima večina vlad v parlamentarnih demokracijah v rokah neizmerna pooblastila s tem, ko določajo časovno dinamiko zakonodajnega procesa. Iz tega razloga številni avtorji (npr. Laver 2006; Cox 2006), predvsem v kontekstu raziskovanja parlamentarnih sistemov, delitev na izvršno in zakonodajno oblikovanje dnevnega reda opisujejo v kontekstu močnega podredja. Doering (1995) tako pripisuje vladi izjemno moč pri določanju kateri zakonodajni predlogi, v kakšnem vrstnem redu in v kakšnem postopku odločanja bodo uzrli proces zakonodajnega odločanja.

3.3.1.2.3 *Modeli oblikovanja dnevnega reda*

Na podlagi predstavljenih agentov oblikovanja dnevnega reda se v literaturi pojavlja nekaj modelov, ki bodisi na normativni ravni bodisi na podlagi empiričnih izsledkov obravnavajo njihov vpliv. V kontekstu naše obravnave oblikovanja dnevnega reda in njihovega posledičnega vpliva na glasovalno vedenje izpostavljamo tri modele, dva idealno tipska in

²⁴ Gre za ureditev, ko se celotno predstavniško telo smatra kot eno delovno telo oz. odbor in se vsi poslanci smatrajo za člane tega delovnega telesa. Takšno telo ima ponavadi funkcijo razpravljanja in odločanja o naravi najpomembnejših zakonodajnih predlogov.

enega empiričnega, ki obravnavajo vpliv eksogenih preferenc in agentov iz institucionalnega okolja.

Prvi je model odprtega dnevnega reda (ang. floor agenda model), v literaturi poznan tudi kot model »sredinskega poslanca«, ki temelji na klasičnem prostorskem modelu zakonodajnega odločanja, kjer so poslanci in zakonodajni predlogi razporejeni vzdolž ene dimenzije (glej Krehbiel 1998; Cox in McCubbins 2005, 38–41). Po tem modelu je zakonodajni dnevni red določen z večinskim glasovanjem poslancev o vsakem predlogu posebej, kar inherentno pomeni s t.i. sredinskim poslancem. Ta model vsebuje nekaj predpostavk od katerih je bistvena ta, da poslanci pri svojih odločitvah niso vezani oziroma omejevani s strani političnih strank. Povedano drugače, edini veto agent zakonodajnega odločanja je po tem modelu sredinski poslanec (za vsako zadevo posebej). Ena od ostalih predpostavk modela je, da se poslanci odločajo po logiki binarne izbire – sprememba vs. status quo – t.j. med alternativo, ki jo ponuja predlagano določilo in obstoječim stanjem. Hkrati se predpostavlja, da poslanci skušajo maksimizirati koristnost, ki izhaja iz zakonodajnega odločanja - t.j. da skušajo zmanjšati razdalje med svojimi idealnimi točkami in končnimi rešitvami za vsak predlog posebej. Ob tem gre omeniti še predpostavki, da lahko vsak izmed poslancev predlaga zakonodajni predlog ter, v kolikor se predlagani predlog umesti na dnevni red, da se lahko na ta zakonodajni predlog vlagajo dopolnila s strani drugih poslancev. V skladu s tem modelom je posledično sprejeta vsa zakonodaja, ki je bližje sredinskemu poslancu kot status quo pri vsakem določilu posebej, prevladujoča dimenzija odločanja pa je levo-desno glede na posamezni zakonodajni predlog.

Eno od prepoznavnejših kritik²⁵ poprej opisanega modela izpostavljata Cox in McCubbins (2005), ki gradita na Shepslovem (1979) modelu oblikovanja dnevnega reda. Njun model kartelnega oblikovanja dnevnega reda (ang. cartel agenda model) na splošno temelji na enakih predpostavkah kot model odprtega dnevnega reda, pri čemer pa se od slednjega razlikuje v eni ključni točki. Predpostavlja namreč, da so ključni agenti oblikovanja dnevnega reda politične stranke (predvsem vladne politične stranke), ki blokirajo predloge za katere obstaja možnost, da bi razklali enotnost stranke, saj se po tem modelu poslanci na glasovanju še vedno vedejo po načelu maksimalne koristnosti vsake od posameznih zadev. Po tem modelu naj bi stranke nadzor nad dnevnim redom izvajale preko poslancev, ki zasedajo najpomembnejše funkcije v parlamentu in tako tudi kontrolirajo veto položaje (v odborih ipd.) (glej Cox in McCubbins

²⁵ Tu gre izpostaviti še Aldrichovo (1995) kritiko, ki prav tako gradi na Shepslovem (1979) modelu je podobna Cox in McCubbinsovi.

2005, 41). Po tem modelu so zavrnjeni vsi zakonodajni predlogi, ki so za sredinskega poslanca vladajoče stranke (ali sredinskega poslanca vladnih strank) oddaljeni dlje kot status quo, kar ustvarja t.i. cono večinske blokade (ang. majority blackout zone) – t.j. zakonodajo brez možnosti uvrstitve na zakonodajni dnevni red v tekočem mandatu. Hix in Noury (2012, 6) ugotavljata, da je v taki ureditvi mogoče pričakovati glasovalno vedenje poslancev, ki je zmes glasovanj vzdolž dimenzij vlada-opozicija in levo-desno. Ohranitev predpostavke maksimiziranja koristnosti poslancev (zmanjševanje razdalje med svojimi idealnimi točkami in končnimi rešitvami za vsak predlog posebej) iz idealnega modela je namreč nemogoče pričakovati, če upoštevamo, da je precejšen del zakonodaje opozicijske strani preprečene s strani koalicije že na ravni oblikovanja dnevnega reda.

Na podlagi zgoraj omenjenega odziva političnih akterjev na poskuse monopoliziranja parlamentarnega dnevnega reda se empirični modeli zakonodajnega organiziranja osredotočajo na odsotnost predpostavke o maksimizaciji koristnosti poslancev (t.j. zmanjšanje razdalje med idealnimi točkami in ureditvijo na področju posamezne politike). Številni avtorji namreč opažajo (npr. Cox in McCubbins 2005; Hix in Noury 2012; Laver 2006; Cox 2006), da skušajo politične stranke skozi sistem nagrajevanja in kazni vsiliti lastno voljo poslancem, ko se slednja razlikuje od eksogenih preferenc poslancev. Temeljna razlika tega pogleda od poprej omenjenih modelov je torej v predpostavki sposobnosti političnih strank, da izsilijo določene zakonodajne izbire. Ta sposobnost je delno endogena institucijam državne oblasti (Gabel in Hix 2007, 6) in je pogojena s stopnjo »korenčnikov« in »palic«, ki so političnim strankam voljo, ter strukturno močjo volivcev oz. ostalih interesov, da od poslancev izsilijo strankarsko nepokorščino. Po drugi strani je pomembna tudi intenzivnost interesa političnih strank, da svoje poslance spravi v položaj, ko morajo izbirati med različnimi konfliktnimi impulzi. Politične stranke imajo zelo visok interes pozitivnega in negativnega vplivanja na oblikovanje dnevnega reda kot tudi rezultate glasovanj v parlamentarnih političnih sistemih, saj je od parlamenta odvisni vladi v teh sistemih bolj v interesu da obvladuje parlamentarni dnevni red kot v predsedniških sistemih (Lupia in Strøm 1995). Laver in Schepslov (1996) model tovrstnega oblikovanja dnevnega reda tako izpostavlja, da je vsebina parlamentarne obravnave in glasovanja posledica dvostopnejskega procesa - izvršnega in zakonodajnega, saj gre velika večina zakonodaje v tovrstnih sistemih najprej skozi stopnjo vladne obravnave, nato pa skozi parlamentarno. Iz tega razloga imajo vlade tudi izredno močen interes da dominirajo proces oblikovanja dnevnega reda, saj je parlamentarna faza razumljena kot faza razpravljanja, dopolnjevanja in sprejemanja vladne zakonodaje (Laver 2006, 125).

3.3.1.2.4 Vpliv tipa političnega sistema na oblikovanje dnevnega reda in glasovalno vedenje poslancev

Z imperativom vlade oziroma vladajočih strank, da obvladuje parlament in zakonodajni proces z večino poslancev v parlamentu je večina zakonodajne dinamike (z izjemo postopkov, ki se nanašajo na proračun) pod diskrecijo vlade. S tovrstnim obvladovanjem dnevnega reda namreč lahko slednja zavlačuje nekatere postopke, jih ustavi, ali pa spravi čez zakonodajni proces izjemno hitro. Laver (2006) poudarja, da je zakonodajni predlog, ki nima podpore vlade v parlamentarnih sistemih skoraj vedno obsojen na propad. V pogojih močne manipulacije parlamentarnega dnevnega reda s strani vlade (oz. koalicijskih političnih strank) je tako pričakovano glasovalno vedenje poslancev v skladu z dimenzijo vlada vs. opozicija, saj vladne stranke v procesu oblikovanja dnevnega reda in procesu glasovanja stremijo k kohezivni vladni večini (glej Carey 2007, 104), opozicijske stranke pa ponavadi ubirajo strategije, ki so nastrojene proti vladi – torej glasujejo proti vladi in ne o posameznem zakonodajnem predlogu (Laver 2006, 126; Hix in Noury 2012, 7).

Poleg tipa političnega sistema - tendence k monopolu nad oblikovanjem parlamentarnega dnevnega reda so precej višje v parlamentarnih kot pa v predsedniških sistemih (Hix in Noury 2012, 9) - se kot pomemben institucionalni dejavnik za oblikovanje parlamentarnega dnevnega reda izpostavlja tudi model demokracije, ki jih Lijphart v grobem deli na konsenzualne in večinske (glej Lijphart 1999). V konsenzualnih demokracijah z večstrankarskimi sistemi ter posledično koalicijskimi vladami namreč težko pride do izključnega monopola nad oblikovanjem dnevnega reda s strani enega akterja, saj si vsaka od koalicijskih strank prizadeva za umestitev svojega nabora javnih politik na dnevni red, kar ponavadi počnejo skozi svoje ministrske portfelje (t.j. umestitev javnih politik, ki so v domenah njim pripadajočih ministrstev). Laver in Schepsle (1996) poudarjata, da imajo v koalicijskih vladah strankarsko razdeljena ministrstva skozi katere njihovi ministri, pogosto tudi brez vnaprejšnjega potrdila vlade, vršijo precejšnjo pozitivno in negativno moč oblikovanja dnevnega reda.

Posledično se v takih ureditvah pričakuje, da bo uvrščena večja količina javnopolitičnih tematik na parlamentarni dnevni red in se bo tudi glasovalo o večji količini (raznorodnih) zakonodajnih predlogov (Hix in Noury 2012, 9). To še posebej velja, ko koalicijo sestavljajo raznorodne stranke, ki so po ideološki usmeritvi manj skladne. Kljub večji koheziji poslancev koalicijskih vlad v parlamentarnih sistemih v primerjavi s predsedniškimi (glej Lupia in Strøm, 1995), torej obstoj večstrankarskih koalicij inherentno pomeni več glasovanja po

dimenziji levo-desno in manj po dimenziji vlada-opozicija v primerjavi z enostrakarskimi vladami.²⁶ Kar zadeva tip strankarskega sistema velja, da so v državah s tekmovalnim dvostrankarskim sistemom (Združeno kraljestvo, Grčija in Španija) ali dvo-bločnim sistemom (Francija, Nemčija in Italija s konca 90. let) politične stranke nekoliko bolj nagnjene k vplivanju na svoje poslance da se vedejo v skladu s strankarsko linijo (Hix in Lord 1997, 16).

3.1.1.3 Nagrajevanja in kaznovanje poslancev v povezavi z institucionalnim okvirom

Sistem nagrajevanja in kaznovanja poslancev, ki se ponavadi nanaša na njihov odnos s politično stranko in je močno pogojen s tipom političnega sistema (oz. obliko državne oblasti), določa vedenje poslancev tako z vidika oblikovanja dnevnega reda²⁷ kot samega glasovanja in je v veliki meri endogen institucijam državne oblasti. V parlamentarnih sistemih namreč skozi institut zaupnice velja načelo »podpri ali odstavi« (ang. back them or sack them) kar inherentno pomeni tudi nevarnost prenehanja poslanskega mandata in razpustitve parlamenta (Huber 1996). Seveda je pri tem potrebno omeniti tudi obstoj instituta konstruktivne nezaupnice, ki tovrsten scenarij onemogoči. Po drugi strani v predsedniških sistemih poslance tudi neposredno ne povezujejo z uspešnostjo vlade s čimer je možnost njihove ponovne izvolitve manj odvisna od le-te (Tsebelis 2002). Poleg strukturnih pritiskov na poslance, ki izhajajo iz ureditve politične oblasti, politične stranke inducirajo usklajeno glasovalno vedenje svojih poslancev s porazdeljevanjem pomembnih funkcij in ugodnosti znotraj parlamenta (Cox in McCubbins 2005; Gabel in Hix 2007; Morgenstern 2004; Cox 2006). Politične stranke so namreč najpomembnejši akter znotraj-parlamentarnih volitev na pomembne funkcije in pravzaprav edina pot do visokega političnega položaja znotraj parlamenta, saj se slednji bodisi neposredno porazdelijo med poslanske skupine bodisi posredno preko glasovanja znotraj parlamenta (Cox 2006, 147). Cox in McCubbins (2005, 47) ugotavljata, da se vse najpomembnejše funkcije znotraj posameznih poslanskih skupin (političnih strank) delijo po načelu senioritete znotraj stranke. V uveljavljenih parlamentih se po tem načelu razdelijo še kadrovski resursi (več svetovalcev in pomočnikov), večje možnosti nabiranja sredstev za volilno kampanjo ter večje investiranje v projekte iz volilnih okrožij teh poslancev. Lewit in Poterba (1999) na primeru političnega sistema ZDA celo ugotavljata, da okrožja poslancev višje po senioriteti tudi izkazujejo višjo gospodarsko rast.

²⁶ Ob tem je potrebno opozoriti, da je pričakova stopnja glasovanja po dimenziji vlada-opozicija še vedno zelo visoka.

²⁷ V tem kontekstu gre predvsem za delovanje starost oz. vplivnih članov poslanskih skupin, ki so ponavadi tudi nosilci pomembnih funkcij znotraj parlamenta.

Ob omenjenih ugodnostih povezanih s strankarsko senioriteto in parlamentarnim delovanjem v skladu z željami politične stranke in njenega vodstva pa politične stranke osnovni mehanizem vpliva črpajo iz procesa ponovne izvolitve. Različni avtorji (npr. Cox in McCubbins 1993; Hix in Lord 1997, 13; Hix 2002) namreč ugotavljajo, da je ravno cilj po vnovični izvolitvi najmočnejši v sklopu identificiranih ciljev poslancev, ki vplivajo na njihovo vedenje. Cilj ponovne izvolitve pa je v tesni povezanosti z volilnim sistemom in vključuje tudi postopek selekcije kandidatov (Hix 2002).

Različni volilni sistemi (oz. sistemi štetja glasov) generirajo različne spodbude pri kasnejšem parlamentarnem vedenju poslancev. V sistemih, kjer imajo glasovi za posameznega kandidata velik vpliv na končni rezultat, kandidati za poslance pogosto negujejo tesnejše vezi z volivci. Ravno nasprotno je v primeru sistemov štetja glasov, kjer volivci ne morejo izraziti svojih preferenc do posameznega kandidata. V teh sistemih se izbrane kandidate priklene na politično stranko, t.j. predvsem strankino vodstvo in njihove preference. Po mnenju Hixa (2002) kot eno najbolj strankocentričnih oblik volilnega sistema predstavlja proporcionalni volilni sistem z zaprtimi listami kandidatov, kjer je volivcem odvzeta možnost izbire med posameznimi kandidati na listah. Njim nekoliko bolj prijazen sistem je proporcionalni sistem z delno odprtimi listami, ki sicer še vedno relativno možno veže kandidate na svojo politično stranko vendarle pa volivci lahko izrazijo preferenco do posameznega kandidata. Med tistimi volilnimi sistemi, ki so najmanj strankocentrični in bodočim poslancem omogočajo največ avtonomije gre izpostaviti enomandatni volilni sistem s preprosto večino in enomandatni volilni sistem z alternativnim glasom (prav tam). Dodaten element volilnih institucij, ki vpliva na avtonomijo poslanca pri izražanju lastnih eksogenih preferenc pri svojem parlamentarnem vedenju je velikost volilne enote v povezavi s številom mandatov. Manjše ko je število mandatov znotraj posamezne volilne enote, večja moč se generira v rokah političnih strank, ki imajo nadzor nad listami kandidatov (Deželan 2005).

Selekcija kandidatov za volitve je eden najpomembnejših procesov za politično stranko, za volivce in za predstavniški dom v katerega se voli (Schattschneider 1942). Krašovec (2000, 40) poudarja, da lastnosti selekcije kandidatov določajo lastnosti stranke, saj kdor odloča o selekciji kandidatov je tudi pravi voditelj stranke. Čeprav je v nekaterih državah postopek selekcije kandidatov reguliran, v večini držav velja, da stranke poglavitno določajo proces selekcije kandidatov. Postopek selekcije kandidatov med strankami variira in je odvisen od stopnje (de)centralizacije ter števila akterjev, vključenih v odločanje. Pri postopku selekcije

kandidatov je precejšnjega pomena raven na kateri se izbira kandidate. V primeru, da gre za decentraliziran postopek izbire kandidatov, kjer imajo precejšen vpliv lokalne organizacije (stranka na terenu), so kandidati manj vezani na vodstvo stranke ter posledično bolj imuni na preference strankarske centrale. To velja še posebej, ko gre za selekcijo kandidatov s strani članstva lokalnih organizacij in ne organov lokalnih organizacij. Po drugi strani ravno obratno velja za izbiro kandidatov s strani centralnih organov strank (centraliziran postopek), še posebej ko ne gre za izbiro s strani najbolj množičnega organa – kongresa - temveč številčno manjših (oligarhičnih) organov ali celo predsednikov strank (prav tam, 42). Politične stranke imajo precejšen vpliv na politično kariero kandidatov tudi z izbiro volilnih enot/okrajev na katerih se izbrani kandidati potegujejo. Politične stranke namreč vedo katera so njihova »izvoljiva« okrožja, kjer se koncentrirajo njihovi volilci, ter v katerih njihovi kandidati nimajo možnosti. Prav ta izvoljiva mesta so najbolj zaželena med kandidati in ponavadi rezervirana za najbolj lojalne oz. najvplivnejše kandidate. Dodatna lastnost institucionalnega sistema, ki v povezavi z organiziranostjo političnih strank vpliva na parlamentarno vedenje poslancev, je oblika državne ureditve. Scully (2001, 18–19) opozarja, da je stopnja centralizacije odločanja znotraj političnih strank močno pogojeno tudi z obliko državne ureditve v kateri politična stranka nastopa. Za federalne politične sisteme naj bi veljalo, da je vodstvo političnih strank manj koncentrirano, kar posledično tudi zmanjšuje vpliv strankinega vrha na svoje poslance. Po drugi strani za unitarne države velja, da je moč v političnih strankah bolj koncentrirana, kar omogoča ponavadi bolj enotnim vodstvom strank lažje vplivanje na svoje poslance.

Vendarle pa politične stranke vršijo precejšen vpliv nad politično kariero poslancev tudi na druge načine ter tako spodbujajo vzdrževanje »strankarske linije« pri delovanju poslancev. Tudi v primeru neuspešne ponovne izvolitve imajo politične stranke namreč na voljo celo vrsto strokovnih/svetovalnih in drugih funkcij znotraj politične stranke, bodisi znotraj poslanske skupine bodisi na centrali stranke ali na terenu. To še posebej velja za najbolj institucionalizirane politične stranke. Politične stranke imajo tudi v rokah izbiro najpomembnejših političnih (ponekod tudi uradniških) funkcij izvršne veje oblasti ter močno določajo porazdelitev pomembnih položajev znotraj javnega sektorja. Nagrajevanje zvestih kadrov pa se v številnih političnih sistemih vrši tudi skozi vpliv na porazdelitev funkcij v gospodarstvu (podjetjih v državni lasti) in ne le v javnem sektorju.

3.2 Značilnosti slovenskega parlamentarnega okolja

3.2.1 Slovenski parlament

Parlament predstavlja osrednjo institucijo političnega sistema in je kot državni organ, ki sprejema najpomembnejše odločitve v družbi, v samem središču javne pozornosti. Slovenski parlament sicer spada med nove, mlajše demokratične parlamente s kratko tradicijo, vendar ima vse značilnosti sodobnih predstavništev v parlamentarnih demokratičnih sistemih, ki jih lahko v grobem delimo na zakonodajne, volilne in nadzorne (Grad 2000, 179). Izraz slovenski parlament lahko razumemo na dva načina. V širšem pomenu kot splošno ljudsko predstavništvo in predstavništvo posebnih interesov skupaj – potemtakem DZ RS kot spodnji dom in Državni svet (v nadaljevanju DS RS) kot zgornji dom. V ožjem pomenu pa kot zakonodajno telo – torej DZ RS, ki kot osrednjo opravlja zakonodajno dejavnost, torej poleg ustave sprejema zakone kot najvišje pravne akte. Vendarle pa je potrebno poudariti, da gre po mnenju relevantnih avtorjev (npr. Grad) za nepopolni dvodomni sistem, saj je DS RS kot predstavništvo posebnih interesov netipično korporativno telo in ima zelo omejene pristojnosti.

Zajc (2000) poudarja, da se DZ RS kot predstavnik novih parlamentov, ob katerem se pojavlja še DS RS, ki poseduje določene možnosti vplivanja na odločitve DZ RS, sooča z bistveno večjimi izzivi kot parlamenti z daljšo in neprekinjeno tradicijo. Avtor izpostavlja, da se parlament pogosto zmotno dojema v funkciji usklajevanja vseh interesov in sprejemanja za vse sprejemljivih odločitev. Ravno nasprotno, parlament je telo, ki institucionalizira nasprotja; je prizorišče, kjer se izražajo vsa družbena nasprotja in kjer (naj bi) se racionalno razrešujejo nesoglasja v obliki družbeno čim bolj sprejemljivih odločitev. Prav iz tega razloga je parlament med vsemi državnimi institucijami pogosto v središču pozornosti medijev in državljanov. Delovanje parlamenta poteka praviloma javno, kar je precej redko v primerjavi z drugimi državnimi institucijami. Iz tega razloga ga javnost pogosto dojema kot neurejeno in prepirljivo telo, še posebej na račun »personalizacije« nasprotij s strani poslancev. Zajc (2000) izpostavlja paradoks, ki ga ugotavljajo mnogi raziskovalci parlamentov, in sicer, da je ugled parlamenta v javnosti tem manjši, čim bolj je dejaven pri izražanju družbenih nesoglasij, saj si javnost praviloma ne želi prevelikega izpostavljanja nasprotij. Proučevanje glasovalnega vedenja poslancev DZ RS tako tudi v tem kontekstu prispeva k seznanjanju s celotno strukturo le-tega in zapolnjevanju »lukenj« v pomanjkljivem razumevanju njegovega delovanja.

V slovenski ureditvi skladno z ustavnim načelom delitve oblasti položaj in vlogo zakonodajnega telesa pripada DZ RS, ki je kot osrednje predstavniško telo tudi izraz ljudske suverenosti. DZ RS, konstituiran leta 1992, je kolegijsko telo in šteje 90 poslancev. Poslanci so predstavniki, izvoljeni na splošnih, enakih in neposrednih volitvah s tajnim glasovanjem. Volitve tako omogočajo ljudstvu neposredno pristojnost za strukturiranje parlamenta in posredno tudi na sprejemanje odločitev o najpomembnejših družbenih vprašanjih. Poleg volilne pravice je sistem razdelitve mandatov eden izmed najpomembnejših elementov volilnega sistema, saj gre za ovrednotenje ljudskih glasov v poslanske sedeže in s tem tudi parlamentarnih političnih razmerij. Delitev poslanskih mandatov pri nas poteka s proporcionalnim predstavniškim sistemom s štiri-odstotnim volilnim pragom; izjemi sta le poslanski mesti narodnih skupnosti, ki se izvolita na podlagi večinskega sistema z relativno večino. Tako poslanci kot celoten parlament se voli za določeno dobo štirih let. Mandatna doba je sicer lahko tudi krajša, v kolikor pride do razpusta in predčasnih volitev, oziroma daljša, v primeru vojne ali izrednega stanja. Mandatna doba prejšnjega parlamenta pa se konča s prvo sejo novoizvoljenega parlamenta.

3.2.2 Zakonodajno odločanje

DZ RS kot organ državne oblasti v okviru svojih pristojnosti opravlja več funkcij, pri čemer je zakonodajna funkcija pri vseh študijah parlamentarizma v ospredju (glej Zajc 2004; Grad 2000; Igličar 1994). Ta je z vzpostavitvijo parlamentarnega sistema, natančneje z ustavo iz leta 1991, dobil klasično vlogo zakonodajnega telesa (Zajc 2000, 5), pri tem pa opravlja več funkcij, ki jih v grobem lahko razdelimo na zakonodajno, volilno²⁸ in nadzorno²⁹ (Grad 2000, 179). Zakonodajno funkcijo lahko razumemo tako v ožjem kot v širšem smislu. Ožje razumevanje zajema sprejemanje zakonov, medtem ko širše razumevanje posega predvsem na polje sprejemanja drugih pravnih in nepravnih splošnih aktov ter tudi konkretnih aktov, ki so povezani z zakonodajno funkcijo v ožjem pomenu (prav tam, 180). Ustava RS določa, da DZ RS sprejema zakone in druge odločitve, ratificira mednarodne pogodbe (86. člen) in sprejema poslovnik (94. člen). Poleg zakonov sprejema ustavne zakone o spremembi ustave, avtentične

²⁸ Volilna funkcija DZ RS se nanaša na voljenje, imenovanje in razreševanje določenih oseb na pomembne politične in javne funkcije (na predlog predsednika republike) kot so na primer: predsednik vlade, ministri, predsednik in podpredsedniki državnega zbora, sodniki ustavnega sodišča, sodniki, pet članov sodnega sveta, guverner centralne banke, člani računskega sodišča, varuh človekovih pravic (Grad 2000, 182). Grad (2000) ugotavlja, da je volilna funkcija našega državnega zbora v primerjavi z drugimi sodobnimi parlamenti relativno obsežna, kar pojasnjuje s tradicijo, ki izvira iz značilnosti prejšnjega skupščinskega sistema.

²⁹ Po Gradu (2000, 182) se nadzorna funkcija DZ RS zrcali v dveh ozirih: v vlogi političnega nadzora in v vlogi splošnega družbenega nadzora. Vloga političnega nadzora se kaže v nadzoru nad delovanjem izvršne veje oblasti (npr. z (ne)zaupnico vladi) druga pa predvsem preko parlamentarne preiskave.

razlage zakonov, državni proračun, rebalans državnega proračuna, spremembe državnega proračuna in zaključni račun državnega proračuna, poslovnik državnega zbora, odloke, resolucije, deklaracije, priporočila in sklepe ter uradna prečiščena besedila zakonov (Poslovnik DZ, 107. člen). Pravno obvezujoči splošni akti, ki niso zakoni so: avtentične razlage zakonov, odloki in sklepi, državni proračun in zaključni račun ter nacionalni programi na področjih družbenih dejavnosti in gospodarske infrastrukture; pravno neobvezujoče akte pa predstavljajo deklaracije, resolucije in priporočila (Grad 2000, 182).

DZ RS zaseda na rednih in izrednih sejah, ki jih sklicuje njegov predsednik, pri čemer veljavnost odločanja opredeljuje kvorum. DZ RS veljavno odloča, če je na seji navzoča večina vseh poslancev, kadar pa je za sprejem odločitve potrebna dvotretjinska večina vseh poslancev, pa morata biti na seji navzoči najmanj dve tretjini vseh poslancev (Poslovnik DZ, 81. člen). Odločitev parlamenta je kompozitna odločitev vseh poslancev, sam postopek odločanja pa je natančneje urejen s Poslovnikom (členi od 81 do 93) in z nekaterimi drugimi akti. Parlamentarne odločitve se praviloma sprejemajo z javnim glasovanjem, ki se lahko izvede z uporabo glasovalne naprave ali z vzdigovanjem rok (Poslovnik DZ, 87. člen). V slovenski parlamentarni praksi je v uporabi glasovanje z uporabo glasovalne naprave, druge oblike pa so pogojene z infrastrukturo sejnih dvoran. V veljavi je tudi tajno glasovanje, ki pa se izvede, ko se odloča o volitvah, imenovanjih in razrešitvah, kadar je to določeno z ustavo ali poslovnikom, lahko pa se tajno glasuje tudi o obtožbi predsednika republike, predsednika vlade ali ministra (prav tam, 85. člen). Z namenom doseganja ravnovesja med visoko stopnjo učinkovitosti in odgovornosti DZ RS kot zakonodajnega telesa je za odločanje značilnih več različnih glasovalnih večin. DZ RS odloča z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev, kadar ni z ustavo, z zakonom ali poslovnikom določena drugačna večina (prav tam, 84. člen). Običajne odločitve se sprejemajo z večino navzočih poslancev (t.j. relativna večina), pomembnejše pa z večino vseh poslancev (t.j. absolutna večina). Zahtevnejše kvalificirane večine se uporabljajo za odločanje o najpomembnejših zadevah.

3.2.3 Poslanci in poslanske skupine

Položaj poslanca slovenska ustava razlaga kot predstavnika vsega ljudstva, ki pri opravljanju poslanske funkcije ni vezan na kakršnakoli navodila. Poslanci naj bi pri svojem delovanju popolnoma neodvisni, vendar je ta »lik samostojnosti« v praksi strankarske demokracije prej izjema kot pravilo. Politične stranke pomemben instrument strukturne moči črpajo iz postopkov sestave kandidatnih list za volitve v DZ RS in nominiranja za druge pomembnejše

voljive in nevoljive politične funkcije. Nadzor nad ponovno izvolitvijo poslanca namreč pomeni *de facto* nadzor nad njegovo politično kariero, saj so le redki poslanci dovolj medijsko prepoznavni, da so zanimivi tudi za druge stranke. Ob tem velja omeniti, da je instrument reelekcije večplasten, saj uvrstitev na kandidatno listo še ne pomeni zagotovljenega mandata. Tu se znotraj strank posamezniki potegujejo predvsem za t.i. »izvoljiva« mesta, ki omogočajo največje možnosti za ponovno izvolitev (glej Deželan 2005). Ugled poslanske funkcije in javno zaupanje v parlament pa sta v največji meri neposredno odvisna prav od poslanskega izvrševanja lastne funkcije. Poslanec ima kot nosilec javne funkcije namreč vrsto pravic in dolžnosti, pri čemer je temeljna pravica ta, da z glasovanjem sodeluje pri odločanju parlamenta. Po drugi strani je njegova temeljna dolžnost udeležba in sodelovanje na sejah parlamenta. Pri izvrševanju svojih pravic in dolžnosti naj bi bili poslanci v funkciji agenta interesov ljudstva kot celote in ne v funkciji izvrševalca volje izvorov moči. Osnovni princip poslanskega delovanja tako zahteva visoko moralni individuum, ki je neodvisen in odporen na vplive mnogoštevilnih struktur moči in nosilcev parcialnih interesov, katerim je delo poslancev in s tem tudi delo parlamenta izpostavljeno.

4 METODOLOŠKI IZZIVI PROUČEVANJA PARLAMENTARNEGA ODLOČANJA

Poznavanje procesa beleženja zakonodajnih odločitev – tako s tehničnega kot institucionalnega vidika – je nujno za razumevanje (ne)objektivnosti zajema zapisov poimenskih glasovanj poslancev in tudi za korektno tolmačenje z empirično analizo dobljenih (ne)dvomljivih rezultatov. O najustreznejših modelih, metodah in merah za izkustveno proučevanje parlamentarne strankarske kohezivnosti in razsežnosti parlamentarnega konflikta potekajo številne razprave, neozirajoč se na vlogo geneze zapisov poimenskih glasovanj poslancev pri tovrstnih analizah, še posebej pri študijah primerjalnega tipa (Hug 2009, 5). Zanimanje pogojev, v katerih se ti zapisi izvajajo je osrednjega pomena, saj številne nedavne študije dokazujejo, da so poimensko zabeležena glasovanja poslancev metodično (sistematično) drugačna v primerjavi z ostalimi glasovanji (Hug 2012, 16). Velika večina študij parlamentarnega odločanja namreč predvideva, da (razpoložljivi) zapisi poimenskih glasovanj poslancev brezpogojno odražajo vsesplošne vzorce parlamentarnega odločanja, kar sicer popolnoma drži v primerih kot je na primer ameriški Kongres. V mnogih drugih parlamentih pa temu ni tako.

V nadaljevanju razdelka naprej na kratko povzemamo tehnično urejenost zakonodajnega odločanja v slovenskem parlamentu. Nato osvetlimo problematičnost institucionalne determiniranosti zapisov poimenskih glasovanj poslancev in presodimo metodološko umestnost slovenskih zapisov poimenskih poslanskih glasov kot izhodišče za empiričen del magistrske naloge.

4.1 Tehnično-izvedbeni vidik

Saiegh (2009, 120) poudarja, da obstaja malo držav, ki bi s praktičnega vidika imele podatke o zakonodajnem odločanju na voljo v tako sistematično uporabni in pregledni obliki kot je to v ZDA. V večini latinsko-ameriških držav je predvsem iz razloga tehnoloških in procesualnih ovir za njihovo beleženje in objavljanje vidnih le malo zakonodajnih odločitev. Po drugi strani primer Parlamentarne skupščine Bosne in Hercegovine kaže, da odprava tehnoloških ovir še ne omogoči sistematičnega beleženja poimenskih glasovanj poslancev, saj naprava omogoči zgolj izpis v tiskani obliki, ki ga potem tehnične službe ob kadrovski omejenosti obdelajo za publikacijo zgolj v sinoptični obliki. ta primer kaže na jasne procesne omejitve, ki jih imajo določeni parlamenti bodisi zaradi svoje parlamentarne tradicije bodisi zaradi lastnih (multi)kulturnih okvirov.

Iz zgoraj predstavljenih primerov je evidentno, da tehnična izvedba beleženja zakonodajnega odločanja izhaja iz same organizacije in načina parlamentarnega delovanja ter stopnje uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Zaradi svojevrstnosti dela zakonodajnih organov je še posebej pomembna optimalna ureditev delovnega procesa, ki stremi k enostavnosti in transparentnosti. V skupino tovrstnih ureditev bi lahko uvrstili tudi slovensko, saj je v tem pogledu (tehnično in procesno) na precej visoki ravni.

Delovanje slovenskega DZ RS je namreč tehnično opredeljeno s konferenčno-glasovalnim sistemom, ki podpira tudi nemoteno glasovanje v skladu s poslovniškimi določili (Rojc 2004, 129). Vzpostavljena struktura konferenčno-glasovalnega sistema DZ RS podpira različne postopke in svojevrstnost parlamentarnega dela, pri tem pa omogoča smotno časovno planiranje in učinkovito delo na plenarnih zasedanjih. Jedro konferenčno-glasovalnega sistema predstavlja konferenčno-glasovalni strežnik, ki je povezan z dvema sistemoma: Philips in Crestron - prvi med drugim skrbi za avtentikacijo poslancev in nadzor glasovanja, drugi pa je namenjen upravljanju naprav v dvorani (prav tam, 131). Rojc (2004, 131–136) poudarja, da postopek glasovanja poteka po določenem razporedu, v katerem nastopa peterka pristojnih oseb: predsedujoči, poslanec, govornik, časomerilec in operater. Predsedujoči je

tisti, ki vodi sejo in po končani razpravi s pritiskom na gumb za začetek glasovanja na zaslonu na dotik sproži glasovanje. Konferenčno-glasovalni sistem preko terminalske seje privzame osnovne parametre seje - ki jih že pred začetkom seje preko uporabniškega vmesnika vnesel časomerilec – in jih shrani na ločen podatkovni strežnik. Sistem poslance na pričetek glasovanja opozori s svetlobnim signaliziranjem glasovalnih tipk - na velikem zaslonu se pojavi časovnica, v kateri poslanci lahko oddajo svoj glas, v kolikor imajo ustrezno nameščene identifikacijske kartice. Ob izteku časovnice sistem sproži konec glasovanja in shrani rezultate glasovanja na podatkovni ter Domino strežnik³⁰ in jih hkrati prikaže na velikem prikazovalniku v dvorani. Za tehnično brezhibno delovanje sistema skrbi operater oziroma tehnična služba, v sklopu katere se o vseh dogodkih v konferenčno-glasovalnem sistemu vodijo tudi dnevniki, katerih opis v primeru napak omogoča ugotavljanje vzrokov. Gre za konferenčno-glasovalni sistem, ki je stabilen, robusten, in varen in sodi med enega izmed najbolj unikatnih sistemov te vrste v Evropi (prav tam).

Vstop informacijsko-komunikacijskih tehnologij na področje parlamentarnega dejavnosti pomembno prispeva k večji stopnji demokratičnosti, vendar se s tem na drugi strani odpirajo tudi številne problematike, predvsem z vidika dosledne tehnične uporabe glasovalnih naprav ter možnost njihove manipulativne rabe, vendar te problematike v magistrskem delu podrobneje ne obravnavamo.

4.2 Institucionalno-metodološki vidik

Še večjo tehtnost pri razumevanju zapisov poimenskih glasovanj poslancev ima institucionalno-metodološka dimenzija. Zakonodajne odločitve so namreč le en del parlamentarnega odločanja in so »genetsko« podrejene inherentnim zakonodajno-procesnimi pravilom, ki variirajo tako znotraj posameznega parlamentarnega konteksta kot med njimi. Ta opredeljujejo tudi izvor in obseg »vidnega« polja zakonodajne dejavnosti. Crisp in Driscoll (2012, 70) na podlagi obstoječe literature ugotavljata, da politologija, kljub povečevanju rabe zapisov poimenskih glasovanj poslancev, nameni relativno malo pozornosti vprašanjem, ki izhajajo iz procesa generiranja podatkov. Na primer, kadar enoten način glasovanja ni predpisan, pod katerimi institucionalnimi pogoji lahko poslanci zahtevajo drugo obliko glasovanja in kateri so dejavniki, ki pojasnjujejo to zahtevo. Hkrati se je potrebno vprašati kaj naj bi »javni« značaj poimenskih glasovanj sporočal in predvsem komu. Poslanski glasovi

³⁰ Do rezultatov na Domino strežniku lahko dostopajo le pooblašene osebe že takoj po zaključku glasovanja, in sicer iz okolja Lotus Notes.

namreč lahko nagovarjajo številne akterje: vlado, strankarsko vodstvo, medije, interesne skupine, ki ustvarjajo javno mnenje, pa tudi same volivce.

Poimensko glasovanje poslancev kot način odločanja lahko izvira iz naslova standardnega postopka odločanja, lahko se pojavlja v obliki obvezujočega postopka odločanja za predpisane faze in/ali zadeve, ali pa kot ena izmed alternativnih možnosti standardnemu postopku odločanja, ki je izvršena na zahtevo. Prav slednja vzbuja največ metodološke nezaupljivosti, saj je izrekanje zahteve po izvedbi poimenskega glasovanja po vsej verjetnosti neslučajne narave. Carrubba in drugi (2008, 544) pojasnjujejo, da zahteve po izvedbi odločanja s poimenskim glasovanjem poslancev niso nebistvene – gre namreč za namerno izbiro s strani zainteresiranih akterjev s ciljem razkrivanja glasov določenemu občinstvu. Carrubba in Gabel (2004) zagovarjata trditev, da se s tem spodbudi glasovalno vedenje, ki bi bilo v nasprotnem primeru drugačno, saj na ta način posamezni poslanci pogosto izkažejo lojalnost svojemu strankarskemu vodstvu oziroma vodstvu poslanske skupine. Strankarske vodje pa jih lahko spretno izrabljajo za spremljanje oziroma discipliniranje glasovalnega vedenja lastnih članov. Reprezentativnost nabora tovrstnih »*on the record*« glasovanj je za proučevanje splošnih vzorcev parlamentarnega delovanja močno vprašljiva, saj je njihov izvor posledica strateške poteze določenih akterjev, hkrati pa je glasovalno vedenje poslancev izrazno drugačno kot bi bilo sicer – tokrat namenjeno predvsem dokazovanju vdanosti lastnemu vodstvu. Oboje se skozi empirično analizo izrazi skozi rezultate, na primer skozi pomenljivo poudarjene kohezivnosti poslanskih skupin.

Tovrstno alternativno obliko standardnemu postopku odločanja najdemo tudi v praksi Evropskega parlamenta, kjer se praviloma odloča z dvigovanjem rok – poimensko glasovanje poslancev pa se opravi le na zahtevo poslanske skupine ali 32 poslancev (Poslovnik EP, 134. člen). Po pričevanjih nekaterih slovenskih evropskih poslancev (npr. Borut Pahor v mandatu 2004–2009) se jih z njihovih izkušenj kaže, da je prav ta alternativna možnost koriščena pretežno v primerih, ko poslanec glasuje v nasprotju s svojo poslansko skupino. Slednje potrjuje domnevo, da tovrstna ureditev v analizo vnaša pristranskost, saj na ta način zajete odločitve poslanca prepričljivo oddaljujejo od poslanske skupine, kljub temu da gre za bolj ali manj izredni dogodek. Faas (2003, 851) ocenjuje, da je glede na uradno statistiko Evropskega parlamenta okoli 15 odstotkov vseh glasovanj izvedeno v obliki poimenskega glasovanja poslancev, sicer pa Evropski parlament objavlja vse svoje odločitve.

Za parlament z daljšo parlamentarno tradicijo, finsko Eduskunto, velja, da je večina zakonodajnih odločitev sprejetih brez glasovanja poslancev,³¹ o preostalem delu pa se glasuje bodisi z beleženjem ali brez beleženja glasovanj. Plenarna zasedanja parlamenta veljajo sicer za najbolj viden del parlamentarnega delovanja, vendar pa je glavnina opravljenega v manj bistveno manj vidnih odborih. Finski poslanci praviloma glasujejo z uporabo glasovalne naprave, lahko pa tudi z vstajanjem in z glasovnicami. Na zahtevo 20 poslancev ali če ni tako določeno s poslovníkom se vse sprejete odločitve, o katerih se je glasovalo, zabeleži in javno objavi (Poslovnik Eduskunte, 63. člen). Pajala in drugi (2004, 20) ocenjujejo, da je delež odločitev s (poimenskih) glasovanjem poslancev le okoli 3,4 odstotka vseh zadev. Podatka o tem, kolikšen del teh je zabeleženih ni. Za Eduskunto velja podobno kot za preostale skandinavske parlamente, da je zakonodajno odločanje bolj konsenzualne (soglasne) narave in se zato pri sprejemanju zakonov raje izogibajo odločanju z glasovanjem (Pajala 2008, 9), kar pa je v nekaterih ureditvah edini možni način sprejemanja zakonodajnih odločitev.

Švicarski parlament, ki je po institucionalni arhitekturi zelo podoben ameriškemu Kongresu, je do leta 1994 odločitve sprejemal s poimenskih glasovanjem poslancev le v primeru zahteve 30 ali več poslancev – to je bila tudi edina pot do njihove objave. Preostale odločitve so bile praviloma opravljene z dvigovanjem rok in tako ostale nezabeležene. Jeitziner in Hohl (1997, 17) v študiji švicarskega parlamenta v obdobju od 1920 do 1993 opazata močno fluktuacijo izbire odločanja s poimenskim glasovanjem poslancev, ki je pogojeno časi krize in tedaj poudarjenimi javnimi polemikami. Avtorja zato pomensko glasovanje poslancev obravnavata prej kot kazalec intenzivnosti zakonodajnega konflikta kot pa tipično zakonodajno odločanje. S težnjo po večji transparentnosti parlamentarnega odločanja, z vpeljavo elektronskega načina glasovanja v letu 1994, prej naveden argument izgubi svojo tehtnost, saj se od tedaj dalje v švicarskem parlamentu vsa glasovanja beležijo, standardno pa se objavijo vsa glasovanja o nujnih ukrepi in zakonih v celoti ter tudi glasovanja za katera poprej navedeno število poslancev zahteva objavo (Hug 2009, 8–9).

Z vidika uporabnika je podobna ureditev beleženja in objavljanja v veljavi tudi v DZ RS, saj se beležijo vsa glasovanja poslancev na plenarnih zasedanjih, ki so izvedena s pomočjo glasovalne naprave. Pri tem je potrebno opozoriti, da je proces objavljanja *de facto* precej restriktiven, saj kljub normativni dostopnosti teh zabeleženih glasovanj uporabniki po navadi

³¹ Wiberg (2004, 263) poudarja, da je bilo v obdobju od 1945 do 2002 11,5 odstotkov vseh zakonodajnih odločitev (brez upoštevanja proceduralnih in drugih odločitev) sprejetih z glasovanjem.

lahko pridobijo le glasovanja o zakonu v celoti, ki so na voljo na spletnem portalu DZ RS. Dostop do ostalih glasovanj je precej zapleten in za uporabnika neprijazen, saj od slednjega zahteva pisno prošnjo generalnemu sekretarju DZ RS, jasno opredelitev razloga za vpogled ter namen njihove uporabe. Dolgotrajni proces, ki zajema odobritev prošnje, postopek najave obiska, pridobitev uporabniškega gesla ter fizičen prihod v prostore DZ RS tako ostaja v domeni uporabnikov z največjim interesom in sredstvi, to so praviloma predstavniki medijev in raziskovalci. Kljub načelni zavezanosti institutom javnosti in transparentnosti dela DZ RS ter izjemni tehnični dovršenosti glasovalnega sistema tovrstne birokratske ovire močno znižujejo raven demokratičnosti in odprtosti proučevane institucije.

5 EMPIRIČNA ANALIZA

5.1 Specifikacija podatkov

V magistrskem delu smo uporabili zapise poimenskih glasovanj poslancev, ki smo jih pridobili iz arhivskih evidenc Raziskovalno-dokumentacijskega sektorja DZ RS. Ti zapisi so dejansko vsi računalniški zapisi individualnih poslanskih odločitev, zabeleženih z glasovalno napravo v prvih štirih mandatnih obdobjih, torej v obdobju 1992–2008. Ta razdelek povzema pripravo podatkovnega nabora kot osnove za nadaljnjo empirično analizo.

Vhod predstavljajo kompletni zapisi poimenskih glasovanj poslancev, ki so bili razdeljeni v štiri parcialne sklope zapisov glede na pripadajoče mandatno obdobje, tj. 1992–1996, 1996–2000, 2000–2004 in 2004–2008. V obdobju 1992–1996) je bilo z glasovalno napravo skupno zabeleženih 14.593 zapisov, v 2. (1996–2000) 23.282, v 3. (2000–2004) 13.255 in v 4. (2004–2008) 4.467 zapisov.

Ker gre za t.i. »surove« zapise zakonodajnih odločitev, ki so zapisani brez kontekstualne senzibilnosti glasovalne naprave, je bila predhodna logična meta-analiza nujna v raziskovalnem delu. Brez te bi namreč z analizo pridobljeni rezultati lahko podajali popačeno sliko parlamentarne dejavnosti, na kar opozarja že Poole (2005, 4) – ob tem pa ta jasno poudarja pomen substantivnega razumevanja širšega sistema, kamor sodi tudi sam način beleženja zakonodajnih odločitev – tako s tehničnega vidika kot proceduralnih pravil. Beleženje poslanskih odločitev z glasovalno napravo res da nudi tehnično prikladen instrument za generiranje evidenčnih baz, ki ponujajo številne možnosti za proučevanje

političnih sistemov iz raznoterih vidikov, vendar pa se pri tem poredko nakazuje na njihovo možno problematičnost ravno zaradi tehnične in zakonodajno-procesne urejenosti kot take.

Za analizo smo torej najprej sistematično poenotili izvorno kodiranje zapisov glasovanj, pri čemer smo izvzeli vse zapise, ki se nanašajo na predhodno ugotavljanje navzočnosti³². Ti so sicer podlaga za proučevanje abstinenčne dimenzije parlamentarnega odločanja, vendar slednja ne sodi v raziskovalni okvir tega magistrskega dela, zato smo za potrebe prostorskega modeliranja zapise poimenskih glasovanj poslancev poenotili po standardiziranem dvojiškem načinu kodiranja ne glede na predhodno (ne)izkazano navzočnost. Pripadajoča vrednost 1 ustreza oddanemu poslanskemu glasu Za, vrednost 0 pa označuje, da je pri glasovanju o zakonodajnem predlogu poslanec oddal glas Proti. Vrednost 9 se nanaša na manjkajoče vrednosti - bodisi zaradi upravičene poslančeve odsotnosti od glasovanja bodisi zaradi vzdržane drže poslanca do obravnavanega zakonodajnega predloga -, vrednost NA pa označuje neaktiven poslanski mandat, tj. če poslanec v času glasovanja ni imel veljavnega poslanskega mandata³³.

Fazi rekodiranja je sledil postopek preverjanja poimenskega zapisovanja po posameznih mandatnih obdobjih, saj skupno število poslancev, ki so v danem mandatu opravljali poslansko funkcijo, med mandatnimi obdobji variira. Pri tem pregledu smo opazili določene nedoslednosti glasovalnega beleženja kot je na primer, da so se glasovi, ki pritičejo danemu poslancu beležila pod dvema različnima osebnima imenoma. Gre za posledico prehajanja med pogovorno in uradno rabo osebnega imena, dodajanja izobrazbenih statusov, zapisovanja priimkov z vezaji ter plemiških titul. Omenjene »dvostavne« zapise poimenskih glasovanj smo ustrezno združili v celovite poimenske zapise. Hkrati smo pri zapisih prvih dveh mandatnih obdobjih identificirali tudi pojav poimenskega zapisa pod osebnim imenom Predsedujoči. Gre za latentne zapise glasovanj enega izmed predsedujočih na plenarnem zasedanju (predsednik DZ RS ali eden od podpredsednikov DZ RS), ki pa jih po posameznemu nosilcu glasu ne moremo diskriminirati, saj to zapis glasovalne naprave za

³² Od junija 2001 je ureditev beleženja spremenjena z dograditvijo glasovalnega sistema na Anderličevo pobudo iz razloga dvomljive regularnosti nekaterih glasovanj zaradi problematične in neodgovorne rabe identifikacijskih poslanskih kartic (Poglajen 2001). S to dopolnitvijo mora poslanec ob vsakem glasovanju znova potrditi svojo navzočnost z izbiro (K)vorum, čeprav poslanec morebiti ne želi izkazati izrecne opredelitve do obravnavanega zakonodajnega predloga z izbiro (Z)a ali (P)roti. To sicer omogoča sledenje operacionaliziranih vzdržanih poslancev, kljub temu da poslovnik DZ RS opcije vzdržan kot neposredne izbire ne opredeljuje.

³³ Poslanec DZ RS je po dosednji praksi mandat prenehal zaradi nastopa ministrske funkcij ali funkcija predsednika vlade, smrti, kazenske obsodbe, prenehanja ministrske funkcije prvo-izvoljenega poslanca, ki ga je nadomestni poslanec nadomeščal ipd.

obdobje 1994–2000 ne dovoljuje – identifikacija teh s pregledovanjem magnetogramskih zapisov in ročnim vnosom pa bi bila časovno preobsežna, zato smo profil predsedujočega vseeno ohranili med zapisi, seveda kot navideznega poslanca.

Skozi mandatna obdobja se je število poslancev, ki so stopili v mandat bodisi na začetku mandatnega obdobja – z izvolitvijo – bodisi z nadomeščanjem izvoljenega poslanca kot nadomestni poslanci, spreminjalo. Prav tako število zapisov poimenskih glasovanj poslancev med posameznimi mandatnimi obdobji ni ostalo enako. Za 1. mandatno obdobje (1992–1996) imamo zaradi kasnejše vgradnje glasovalne naprave na voljo le del vseh zapisov poimenskih glasovanj poslancev, in sicer za obdobje 1994–1996. Izmed vseh evidentiranih zapisov poimenskih glasovanj, ki jih je zabeležila glasovalna naprava, smo iz analize izločili vsa testna glasovanja, vsa glasovanja, ki jih je glasovalna naprava samodejno zabeležila kot tehnično napačna, vsa brezpredmetna glasovanja in vsa glasovanja, namenjena preverjanju prisotnosti poslancev (kvorum).

V 1. mandatnem obdobju (1992–1996) je skladno z navedenim v analizo vključenih skupno 10.076 zapisov poimenskih glasovanj poslancev, ki jih je pri opravljanju poslanske funkcije poleg 90 neposredno izvoljenih oddalo še 7 nadomestnih poslancev. Največ zapisov poimenskih glasovanj poslancev je na voljo za 2. mandatno obdobje (1996–2000), in sicer 18.739 – te je oddalo, vključno z nadomestnimi poslanci, 110 poslancev. V 3. mandatnem obdobju (2000–2004) je bilo z glasovalno napravo skupno zabeleženih 11.682 zapisov poimenskih glasovanj 90 izvoljenih in 16 nadomestnih poslancev DZ RS. Najbolj skromno - z vidika števila zapisov poimenskih glasovanj poslancev - je 4. mandatno obdobje (2004–2008) s 4.351 glasovanji, pri katerih je sodelovalo 90 poslancev, izvoljenih v DZ RS in 12 nadomestnih poslancev.

Preglednica 5.1: Število in delež za analizo ustreznih zapisov poimenskih glasovanj v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Število vseh zapisov	14.593	23.282	13.255	4.467
Število ustreznih zapisov	10.074	18.737	11.659	4.351
Delež ustreznih zapisov	69,0 %	80,5 %	88,0 %	97,4 %

Preglednica 5.2: Število in delež poslancev v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Število vseh poslancev	101	109	106	102
Število zajetih poslancev	96+predsedujoči	109+predsedujoči	106	102
Število nezajetih poslancev	5 ³⁴	0	0	0
Število mandatov	90	90	90	90
Število ponovno izvoljenih poslancev	65	60	43	49
Število nadomestnih poslancev	11	19	16	12
Delež ponovno izvoljenih poslancev	72,2%	66,7%	47,8%	54,4%
Delež nadomestnih poslancev	10,9%	17,4%	15,1%	11,8%

Za analizo smo pripravili izhodiščni nabor poslancev in zapisov poimenskih glasovanj po Poole-Rosenthalovem pravilu selekcije. To pravilo vključuje dva kriterija izbora:

- izločitev tistih poslancev, ki so za časa opravljanja svoje poslanske funkcije oddali manj kot 20 glasov in
- izločitev enostranskih glasovanj (ang. *lop-sided votes*) – tj. glasovanj, pri katerih je opredeljena zmagovalna večina bila enaka ali presegala 97,5 % oddanih glasov.

V slovenskem državnem zboru je delež zakonodajnih odločitev s tovrstnim enostranskim značajem sorazmerno obsežen, zato je njihova izločitev toliko znatnejša, saj bi njihova vključitev v analizo utegnila povzročiti umetno »uspešnost« metod prostorskega modeliranja (glej McCarty 2010, 39). Hkrati pa se je za »razkrivanje« silnic ideološko-tematskih konflikta primerneje osredotočiti na sklop relativno bolj »nesoglasnih« glasovanj. Izključeno število poslancev in zapisov poimenskih glasovanj po Poole-Rosenthalovem pravilu (v nadaljevanju PR pravilo) je po posameznih mandatnih obdobjih povzeto v tabeli 5.3. T.i. enostranskih zakonodajnih odločitev je bilo v zajetem delu 1. mandatnega obdobja (1992–1996) za dobro četrtino (2.539), v 2. mandatu (1996–2000) se je delež enostranskih odločitev povečal na 7.971 (41,2%). V 3. mandatnem obdobju (2000–2004) je delež enostranskih glasovanj dosegel najvišjo raven v opazovanem obdobju, saj je znašal več kot polovico (52,1 %) vseh zapisov poimenskih glasovanj poslancev oziroma 6.133 glasovanj. V povstopnem obdobju (2004–2008) pa je stopnja enostranskih parlamentarnih odločitev upadla ter se ustalila na ravni, ki je značilna za obdobje v sredini 90. let, in sicer pri 34,8 % oziroma 1.512 glasovanjih.

³⁴ Drnovšek, Janša, Rigelnik, Toplak, Zlobec

Preglednica 5.3: Število izločenih poslancev in izločenih zapisov poimenskih glasovanj po PR pravilu v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Število izločenih poslancev ³⁵	3	1	3	1
Število izločenih zapisov	2.529	7.971	6.133	1.512

Glede pripisa pripadnosti poslanca posamezni politični stranki smo izbrali statični kriterij – strankarski atribut je torej opredeljen s strankarsko listo, na kateri je poslanec kandidiral na državnozborskih volitvah in bil na njih tudi uspešen za zasedbo poslanskega mesta.

V začetku magistrskega dela smo tudi opredelili zakonodajno funkcijo, ki bi izhajajoč iz naslova dela ustrezala razumevanju v ožjem pomenu sprejemanja zakonov,³⁶ kar je najpomembnejša dejavnost DZ RS in tega dela tudi osrednjega tvorca prava v državi.³⁷ V sklopu zakonodajne funkcije, ki ob upoštevanju sprejemanja zakonov (ob izvzetju ustave) v hierarhiji pravnih aktov predstavljajo najvišji pravni akt in tvorijo hrbtenico pravnega sistema, v magistrskem delu upoštevamo tudi ustavne zakone o spremembi ustave in sprejemanje proračuna, zaključnega računa ter rebalansa proračuna. Ustavne zakone o spremembi ustave oziroma ustavno revizijo gre v okvir zakonodajne funkcije sicer umestiti zgolj pogojno, saj DZ RS pri sprejemanju tega akta deluje na podlagi posebnega ustavnega pooblastila (glej Grad 2000, 181). Po drugi strani se v zakonodajno funkcijo pogosto tudi šteje sprejemanje proračuna, kar je v nekaterih ureditvah tudi eksplicitno urejeno (npr. Nemčija), ne nazadnje pa je takšna tudi naša ustavna tradicija (prav tam). Poleg omenjenih aktov zaradi pomembnosti, načina sprejemanja in ustavnega položaja v nabor glasovanj uvrščamo še sprejemanje poslovnika, saj je s tem DZ RS priznana ustavna avtonomija (Ustava RS, 94. člen), hkrati pa je ta eden najpomembnejših pravnih virov v ustavni ureditvi (Grad 2000, 183). Navedeni akti DZ RS tako predstavljajo nabor glasovanj o najpomembnejših odločitvah, ki so sprejete v proučevanem predstavniškem organu. V preglednici 5.4 predstavljamo tipologijo glasovanj, ki so bila zajeta v statistično analizo.

³⁵ Bohinc, Čadonič-Špelič (1992–1996); Drnovšek (1996–2000); Drnovšek, Falkner, Germovšek (2000–2004); Janša (2004–2008)

³⁶ Tu upoštevamo tudi ratifikacije mednarodnih pogodb, ki se sprejemajo z zakonom (Poslovník DZ, 169. člen).

³⁷ To določa že ustavni položaj DZ RS, ki ga opredeljuje kot edinega nosilca zakonodajne funkcije v Republiki Sloveniji (Ustava RS, 80.–95. člen). Kljub temu dejstvu pa DZ RS ni popolnoma samostojen in neodvisen pri opravljanju zakonodajne dejavnosti, saj DS RS od njega lahko zahteva ponovno odločanje o že sprejetem zakonu (Ustava RS, 91. in 97. člen).

Preglednica 5.4: Tipologija odločitev DZ RS zajetih v analizi

Tip odločanja	Nabor glasovanj
Sprejemanje zakonov	– glasovanja o zakonih – glasovanja o zakonih o ratifikaciji
Proračun	– glasovanja o proračunu – glasovanja o spremembah proračuna – glasovanja o rebalansu proračuna – glasovanja o zakonu o izvajanju proračuna
Ustavna revizija	– glasovanja o predlogu za začetek postopka za spremembo ustave – glasovanja o odloku o razglasitvi ustavnega zakona
Poslovnik	– glasovanja o poslovniku

Glasovanja DZ RS o vseh ostalih aktih v okviru opravljanja drugih funkcij kot tudi urejanja poslovanja in organizacije dela samega organa v tem magistrskem delu ne upoštevamo. Izločeni so tudi vsi pomanjkljivi zapisi, ki s svojimi meta-podatki ne omogočajo logičnega sklepanja o (ne)zakonodajni vsebini glasovanja. Obdelava in analiza podatkov je opravljena v R programu.

5.2 Določanje razsežnosti in konteksta parlamentarnega konflikta

5.2.1 Razsežnost parlamentarnega prostora

Prvi del analize smo namenili določanju razsežnosti prostora slovenskega parlamentarnega odločanja, saj je dimenzionalnost pomemben element prostorskega modeliranja in tudi same vizualizacije prostora. V magistrskem delu predpostavljamo, da je ideološko-tematski konflikt slovenskega zakonodajalca nizkih razsežnosti, tj. zgoščen na eno samo ali maksimalno dve dimenziji. Poole (2005, 141) fazo določanja značilnih prostorskih dimenzij razume bolj vsebinsko oziroma subjektivno kot pa izključno statistično vprašanje, saj ta pomembno pogojuje tudi zmožnost smiselnega tolmačenja vsebine ideološko-tematskega konflikta. Določanje števila značilnih dimenzij je odvisno od bolj ali manj poljubno vnaprej opredeljenih različnih postopkov.

V našem primeru smo za določanje števila značilnih dimenzij slovenskega parlamentarnega prostora uporabili kombinacijo kriterija števila lastnih vrednosti, katerih vrednost je večja ali enaka 1, in uveljavljene tehnike t.i. *scree plotting* – prikaza krivulje vrednosti mere ujemanja (ang. measure of fit) glede na število dimenzij prostora (Poole 2005, 145) –, pri čemer smo se opirali tudi na samo interpretabilnost in utrip parlamentarnega dogajanja v opazovanem obdobju 1992–2008. V analizi smo za izhodiščno mero izbrali lastne vrednosti dvorazsežno centrirane matrike ujemanja (ang. agreement matrix) – te so po mandatnih

obdobjih izpisane za prvih deset dimenzij v tabeli X. Začetni kriterij števila lastnih vrednosti, katerih vrednost je večja ali enaka 1, nam razkriva dvorazsežno strukturo parlamentarnega odločanja v 1. mandatnem obdobju (1992–1996), pet pripadajočih dimenzij v 2. mandatnem obdobju (1996–2000) in tridimenzionalni prostorski kompoziciji v 3. (2000–2004) in 4. mandatnem obdobju (2004–2008). Kljub temu pa vrednost prve lastne vrednosti v primerjavi z naslednjimi splošno kaže na dominantno pojasnjevalno moč prve dimenzije skozi vsa opazovana mandatna obdobja, še posebej pa v zadnjih dveh mandatnih obdobjih. Dodamo lahko tudi, da je relativno najbolj »razsežna« struktura glasovalnega vedenja poslancev izkazana za 2. mandatno obdobje (1996–2000).

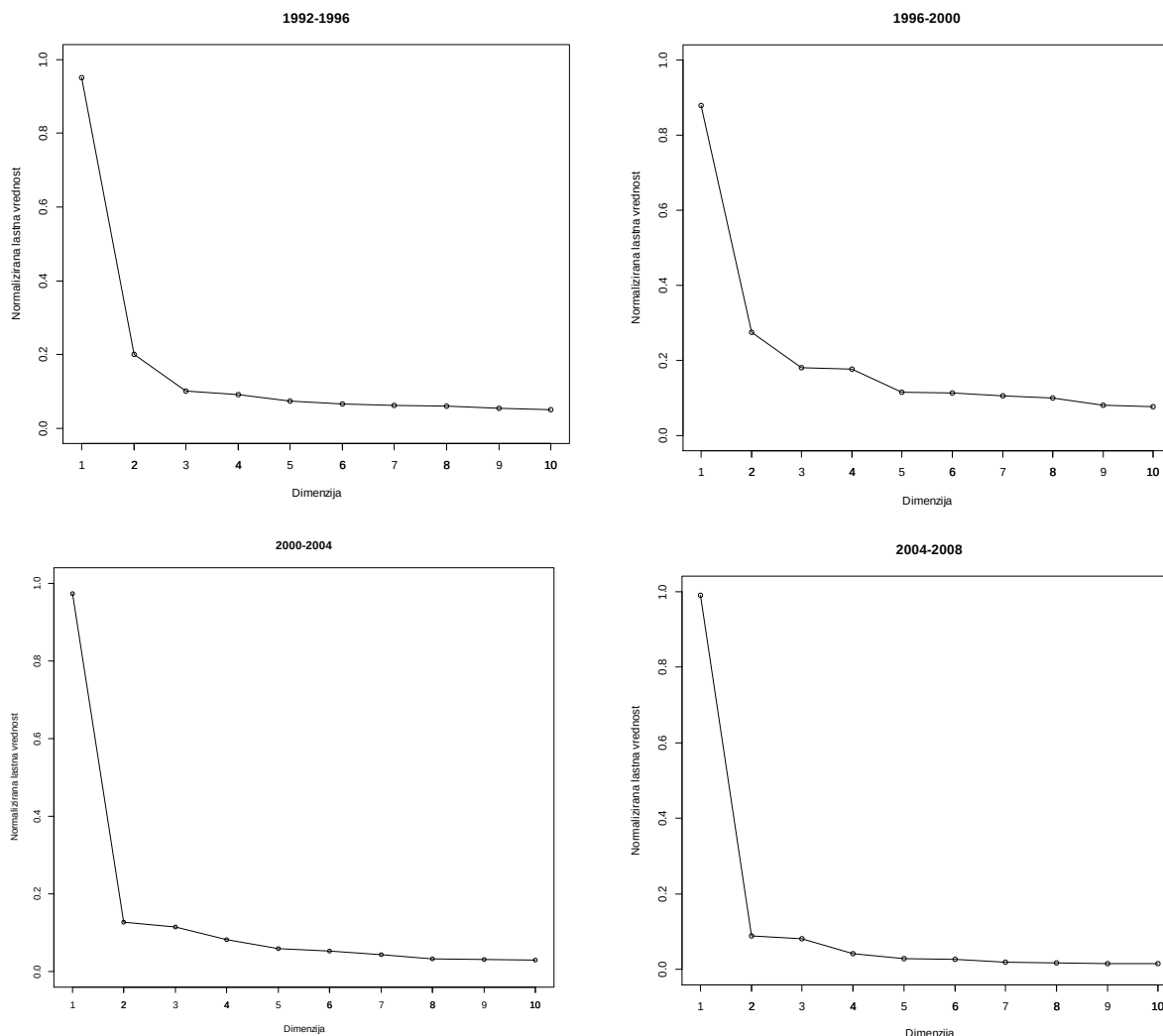
Preglednica 5.5: Lastne vrednosti prvih desetih dimenzij po mandatih v obdobju 1992–2008

Dimenzija	Mandatno obdobje			
	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
1	5,343	5,723	9,116	14,963
2	1,131	1,787	1,192	1,338
3	0,573	1,173	1,076	1,214
4	0,512	1,147	0,765	0,620
5	0,411	0,752	0,544	0,421
6	0,374	0,739	0,486	0,395
7	0,346	0,692	0,398	0,279
8	0,338	0,652	0,215	0,277
9	0,306	0,520	0,197	0,240
10	0,280	0,499	0,192	0,222

Preglednica 5.6: Normalizirane lastne vrednosti prvih desetih dimenzij po mandatih v obdobju 1992–2008

Dimenzija	Mandatno obdobje			
	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
1	0,951	0,879	0,974	0,990
2	0,201	0,274	0,127	0,089
3	0,102	0,180	0,115	0,080
4	0,091	0,176	0,082	0,041
5	0,073	0,115	0,058	0,028
6	0,067	0,114	0,052	0,026
7	0,062	0,106	0,043	0,019
8	0,060	0,100	0,033	0,018
9	0,054	0,080	0,030	0,016
10	0,050	0,077	0,028	0,015

Slika 5.1: Normalizirane lastne vrednosti prvih desetih dimenzij po mandatih v obdobju 1992–2008

Tehnično se število pripadajočih dimenzij določi s t.i. komolcem (ang. elbow) oziroma z mestom prehoda krivulje vrednosti mere ujemanja iz strmega padanja v horizontalno lego. Prikazali smo normalizirane lastne vrednosti, saj nam te poleg tehničnega pogleda nudijo tudi vpogled na razvoj razsežnosti parlamentarnega prostora med mandati³⁸.

Primerjalno je bil parlamentarni konflikt relativno bolj obsežen, a še vedno skromen, v »uvodnih« dveh mandatnih obdobjih (1992–1996, 1996–2000); z naslednjima dvema mandatnima obdobjema (2000–2004, 2004–2008) pa je ta sorazmerno hitro prešel v enorazsežno obliko. Razloge za to velja iskati tudi v karakteristikah prvih dveh mandatnih

³⁸ Poole (2005: 151) opozarja na previdno rabo normaliziranih lastnih vrednosti v primeru visoke stopnje manjkajočih vrednosti.

obdobjih, ki predstavljata obdobje šibkejših vlad, ko so bile koalicijske sile že omenjeno ideološko raznorodne, s šibko in volatilno večino, pri čemer največja vladna stranka ni zavzela pozicije dominantnega akterja v vladi oziroma ta ni imela zadostnega števila poslancev, da bi lahko igrala takšno vlogo. To lahko utemeljimo tudi z dejstvom, da sta konec 1. mandatnega obdobja (1992–1996) koalicijo sestavljali le še dve največji stranki (LDS, SKD) s skupno 39 poslanci (Prunk in drugi 2006, 272; Gašparič 2012, 44). Za ti dve mandatni obdobji, predvsem pa za 1. (1992–1996), je značilen proces t.i. konsolidacije demokratične ureditve in strankarskega sistema (prav tam), prav tako pa je v vsakem od obeh mandatov prišlo vsaj do strankarske rekonfiguracije vlade, če ne celo do enega padca. Po drugi strani je za mandatni obdobji 2000–2008 tipično, da sta bili vladi bolj stabilni in sta obstali, ob manjših kadrovskih rošadah, vse do rednega izteka mandata. Prav tako sta bili vladi v teh dveh mandatih ideološko gledano bolj skladni – vsebovali sta namreč le po eno manjšo ideološko neskladno si politično stranko (SLS v tretjem mandatu in DeSUS v četrtem mandatu) – ter z dominantno največjo vladno stranko, kar za prvi dve mandatni obdobji ni veljalo.

Na podlagi navedenega lahko sprejmemo trditve druge hipoteze magistrskega dela, in sicer, da prostorska analiza zakonodajnega odločanja slovenskega parlamenta razkriva ideološko-tematski konflikt nizkih razsežnosti. Še več, na podlagi prikazanih rezultatov lahko sklenemo, da je slovenski zakonodajalec s 3. mandatnim obdobjem (2000–2004) iz kakršnegakoli že razloga iz dvomerne delitve prešel v obdobje plastičnega konflikta. Format javno-političnega prostora slovenskega parlamenta v opazovanem obdobju 1992–2008 bi utegnili uspešno poosebljati eno- ali dvorazsežni prostorski modeli odločanja. Posledično se v nadaljevanju analize osredotočamo na dvodimenzionalno različico parlamentarne geometrije, seveda tudi iz pragmatičnih razlogov, ki jih navaja Hix (2012, 12):

- a) opredelitev vsebine več kot dvorazsežni prostorski kompoziciji je vse prej kot enostavna naloga;
- b) doseženo izboljšanje prileganja modela z dodatnimi dimenzijami je zanemarljivo;
- c) dvorazsežno prostorsko modeliranje političnega odločanja predstavlja ustaljeno prakso v literaturi.

5.2.2 Kontekst parlamentarnega odločanja

Vsebinsko parlamentarnega konflikta smo izpeljali s kombinacijo vizualizacije konfiguracije ocenjenih položajev poslancev v obliki prostorskega zemljevida in širšega razumevanja razvoja slovenskega parlamentarnega sistema. Pri interpretaciji rezultatov, ki smo jih dobili z izbranimi prostorskimi tehnikami, je pomembno poudariti, da so prikazane dimenzije abstraktne izvedenke, ki nimajo nujno tudi konkretne teoretične razlage (Rosenthal in Voeten 2004, 625). Ne glede na enoznačne zaključke o ideološko-tematskem modelu slovenskega parlamenta smo - predvsem z namenom lažje interpretacije in večje preglednosti ugotovitev – rezultate za vsa mandatna obdobja prikazali z dvorazsežnimi konfiguracijami. Prikazanim točkovnim položajem poslancev smo pripeli še atribut strankarske pripadnosti, - ta namreč pogosto omogoča podporen vidik pri prepoznavanju (ne)tipičnih blokovskih formacij skozi posamezna mandatna obdobja.

1. Prvo mandatno obdobje (1992–1996)

Idealni (preferenčni) položaji poslancev 1. mandatnega obdobja (1992–1996) so bili ocenjeni na podlagi 7.545 zapisov poimenskih glasovanj. Predhodna presoja o razsežnostih skupnega ideološko-tematskega prostora nam je razgrnila značilno dvorazsežno strukturo glasovalnega vedenja poslancev. Kompozicije poslancev, ki so bile ocenjene z dvorazsežnimi OC, W-NOMINATE in CJR modeli so prikazane na spodnjih slikah. Dvorazsežni OC model pravilno razvrsti kar 94,2 % vseh zakonodajnih odločitev, skupna proporcionalna redukcija napak pa znaša 0,718, kar kaže na dobro skladnost podatkov in modela. Prostorska porazdelitev poslanskih položajev odkriva sorazmerno zgoščen parlamentarni kalup, iz katerega pa so razvidni obrisi poslanskih grupacij. Kontekst velja »iskati« s pomočjo ključnih značilnostih parlamentarnega odločanja v prvem mandatu. Tega je določala generalno visoka fragmentacija političnega prostora, kjer se je praksa demokratičnega odločanja še utrjevala.

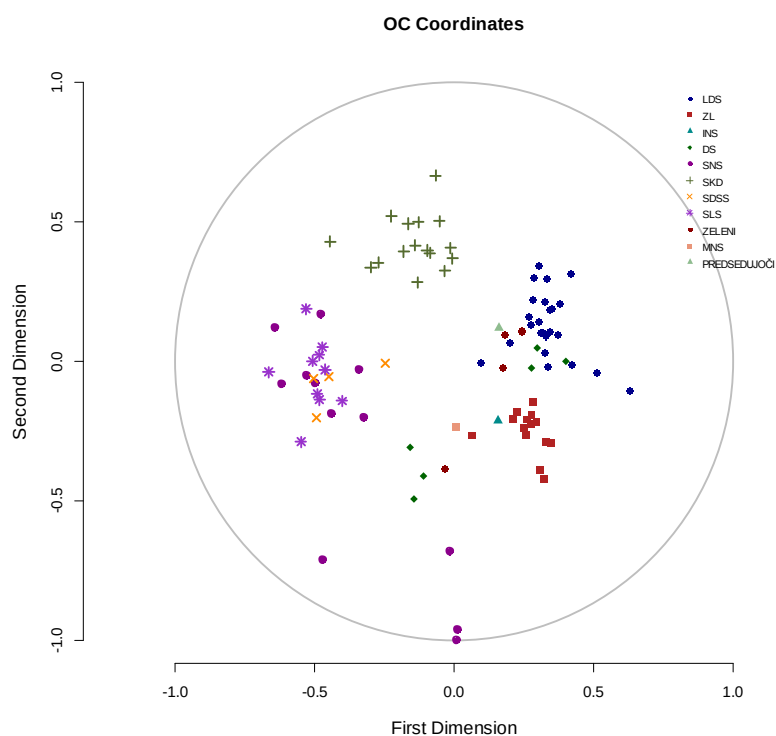
Na začetku mandata so t.i. »veliko« koalicijo sestavljale LDS, SKD, ZL in SDSS – vlogo opozicijske strani pa so zavzele SNS, SLS, DS in ZELENI Slovenije –, ki je konec mandata sklenila z osiromašeno sestavo dvojice LDS in SKD. Iz prikazanih pozicij poslancev 1. mandatnega obdobja (1992–1996) je moč razbrati, da je zakonodajno odločanje uvodnega mandatnega obdobja prvenstveno določala klasična ideološka cepitev levo-desno oziroma v našem konkretnem primeru njej zrcalna, tj. desno-levo. To dobro potrjuje tudi primer koalicijske dvojice SKD in ZL, ki sta si bili idejno najbolj oddaljeni, – prva je poosebljala novo družbeno vlogo vere in Cerkve, druga pa okostje nekdanje Zveze komunistov (Gašparič,

2012: 35), kar nam kažejo tudi prikazane poslanske relacije. Iz njih je moč opaziti tudi razlike v glasovalnem vedenju poslancev DS; ti so bili na začetku mandata člani nevladne strani, vendar so pri odločanju pogosto oddali podporo vladi kar je nazorno nakazano tudi prostorski karti. Del poslancev DS se je nato tudi formalno združil z LDS.

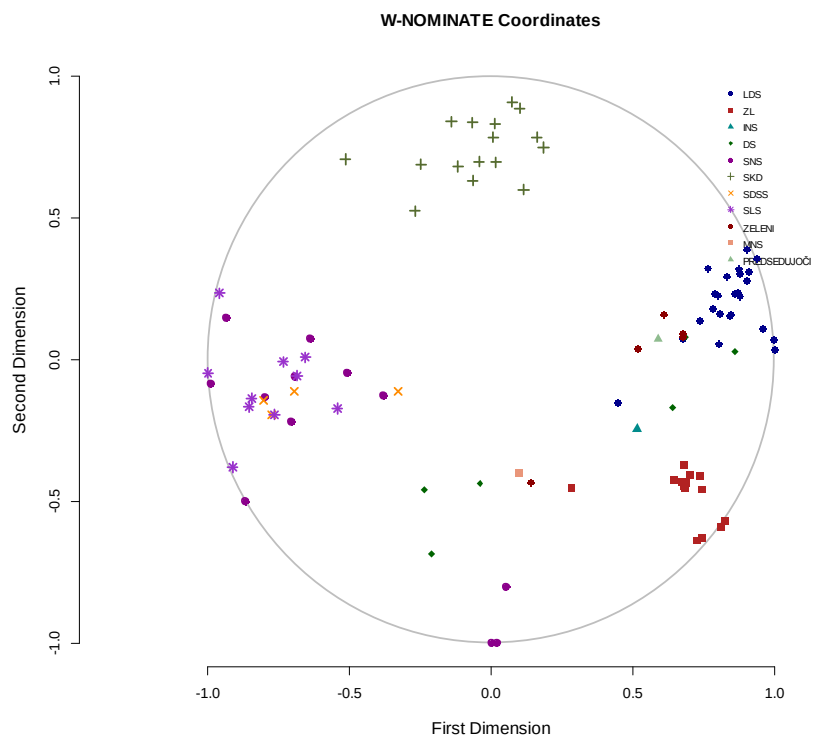
Tehnično naj bi bil parlamentarni konflikt poravnan z absciso in ordinato, vendar ni nujno, da temu sledi tudi sam kontekst. Hipotetično bi lahko tudi ustrezno rotirali osi, kar bi nam ustrezneje približalo parlamentarno jedro. Na prvi pogled je tudi jasno razvidna bližina položajev poslancev iste poslanske skupine. Prvo dimenzijo predstavlja ideološki kontinuum levo-desno, drugo dimenzijo pa določa boj med koalicijskimi in opozicijskimi silami, tj. vlada-opozicija.

Dvorazsežni W-NOMINATE model pravilno razvrsti 91,7 % zakonodajnih odločitev. V primerjavi z OC in CJR modeloma, nam ta razkriva sorazmerno bolj izrazito ideološko-tematsko areno iz katere so bolj razvidni orisi poslanskih grupacij. W-NOMINATE namreč bolj prostorsko razmika grupacije eno od drugih ter na ta način pretirano poudarja oddaljenost med posameznimi skupinami in posamezniki. Vsi trije modeli nas privedejo do bolj ali manj enake prostorske konfiguracije poslancev, kjer na prvi dimenziji prevladuje ideološka cepitev levo-desno, na drugi dimenziji pa lahko zasledimo cepitev vlada-opozicija. Pri CJR modelu, ki pravilno razvrsti 91,5 % zakonodajnih odločitev, lahko zgolj opazimo zrcalno vizualizacijo v primerjavi s poprej opisanima dvema modeloma. Na splošno bi lahko dejali, da nas vsi trije modeli vodijo do podobnih zaključkov glede prostorske razsežnosti proučevanega organa.

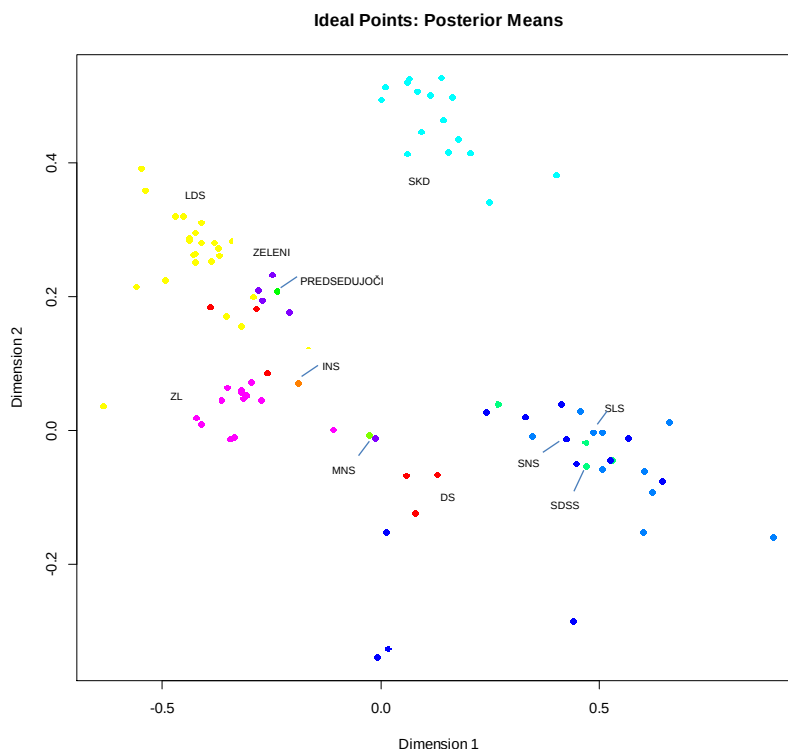
Slika 5.2: Parlamentarni konflikt v obdobju 1992–1996, dvorazsežni model OC

Slika 5.3: Parlamentarni konflikt v obdobju 1992–1996, dvorazsežni model W-NOMINATE

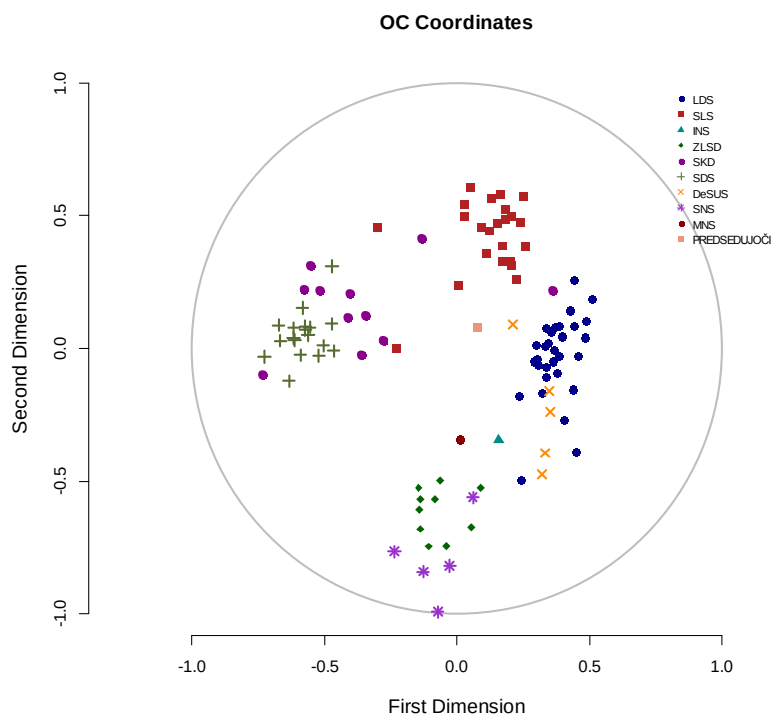
Slika 5.4: Parlamentarni konflikt v obdobju 1992–1996, dvorazsežni model CJR

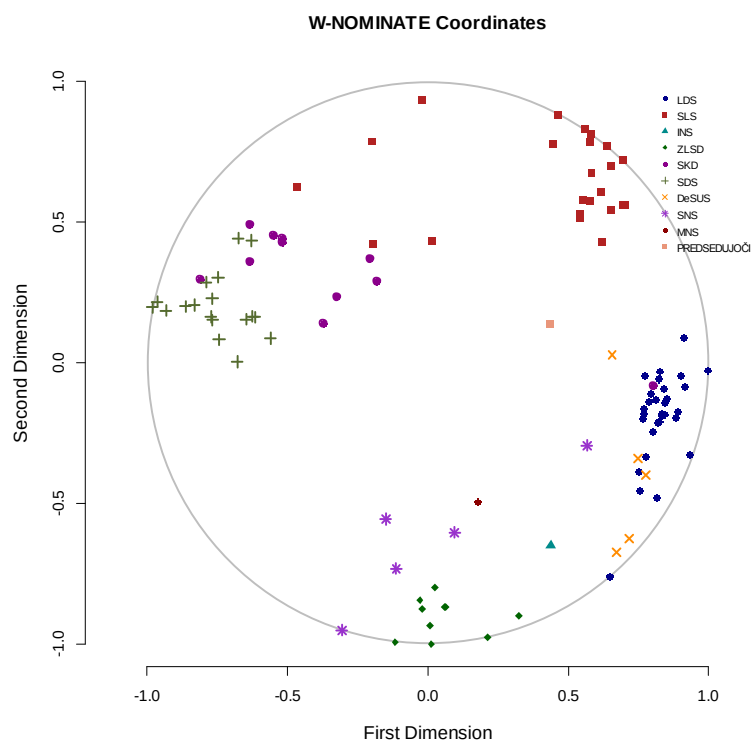
2. Drugo mandatno obdobje (1996–2000)

Podobno kot za prvo mandatno obdobje (1992–1996) se značilna dvorazsežna struktura slovenskega parlamenta kaže tudi za proučevani mandat 1996–2000. Dvorazsežna W-NOMINATE in CJR modela pravilno kategorizirata 92,3 % vseh zakonodajnih odločitev, OC model še nekoliko več (94,4 %). Prostorska porazdelitev poslanskih položajev ponovno razkriva relativno zgoščen parlamentarni prostor, kjer so si poslanci iz istih poslanskih skupin blizu, še posebej to velja za poslance vladnih strank. Relativno visoka fragmentacija političnega prostora se nadaljuje, se pa kaže večja razpršenost med poslanci znotraj poslanskih skupin opozicijskih strank kot pa to velja za koalicijske. Iz prikazanih pozicij poslancev lahko razberemo, da je še vedno prevladujoča klasična ideološka cepitev levo-desno oziroma v našem konkretnem primeru njej zrcalna, tj. desno-levo, ki je poravnana z absciso. Po drugi strani se ponovno kaže tudi druga dimenzija – tj. vlada-opozicija –, ki pa je manj izrazita .

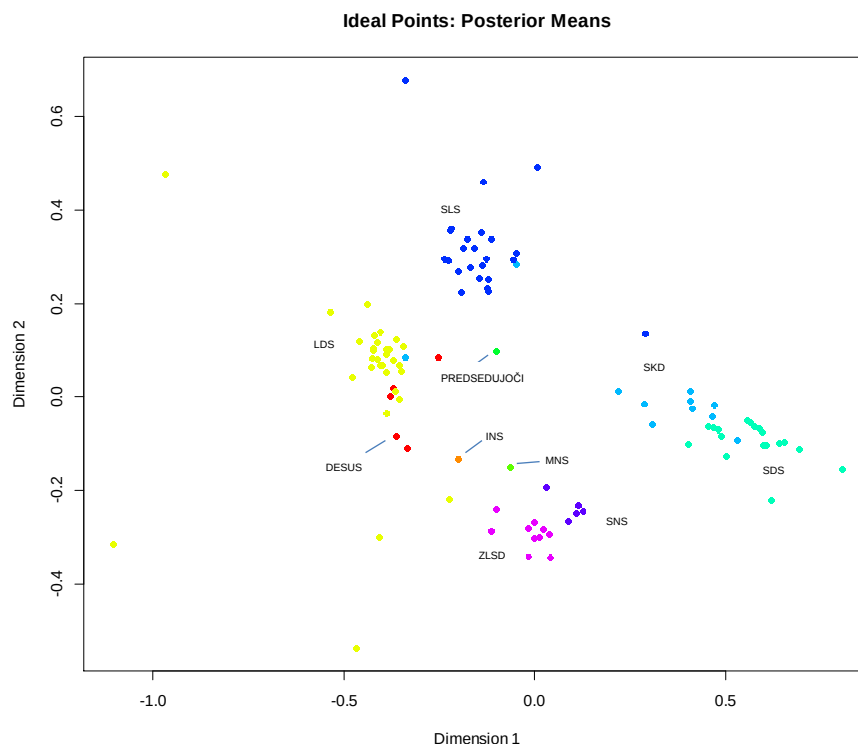
Slika 5.5: Parlamentarni konflikt v obdobju 1996–2000, dvorazsežni model OC

Slika 5.6: Parlamentarni konflikt v obdobju 1996–2000, dvorazsežni model W-NOMINATE

Slika 5.7: Parlamentarni konflikt v obdobju 1996–2000, dvorazsežni model CJR

V primerjavi z OC in CJR modeloma, nam W-NOMINATE model zgoraj identificirane ugotovitve najbolj jasno vizualizira, še posebej kar se tiče prostorske bližine poslancev istih koalicijskih poslanskih skupin ter razpršenosti opozicijskih. Tudi cepitve je s pomočjo tega modela precej bolj enostavno identificirati, kar kaže na uporabno vrednost bolj prostorsko razmaknjenih grupacij – tudi zavoljo pretiranega poudarka oddaljenost med posamezniki in skupinami pri tem modelu. Vsi trije modeli vendarle zrcalijo bolj ali manj podobne prostorske konfiguracije.

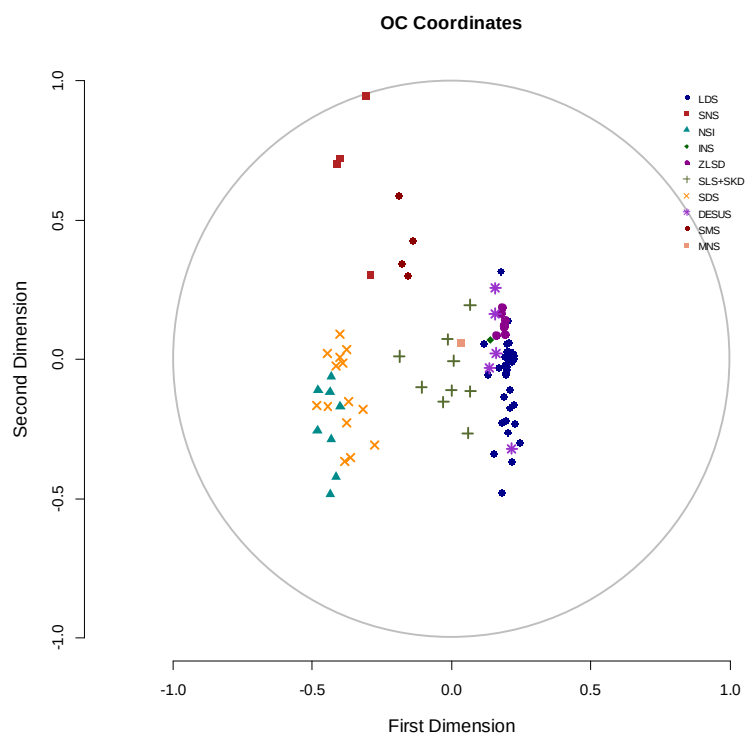
3. Tretje mandatno obdobje (2000–2004)

Nekoliko drugačno usmeritev nam sugerirajo rezultati za tretje mandatno obdobje, prehod iz strmega padanja v horizontalen položaj oz. tako imenovan »komolec« je namreč zelo izrazit že na prehodu iz prve v drugo dimenzijo (glej sliko 5.1). V primerjavi z dvorazsežnimi modeli preteklih dveh mandatnih obdobj modela za tretje mandatno obdobje dosegajo krepko preko 90 odstotno klasifikacijsko uspešnost (OC 95,9 %; W-NOMINATE 94,2 %, CJR 94,4 %). Do podobnih ugotovitev pridemo tudi na podlagi vrednosti skupne sorazmerne redukcije napak – to nam nakazuje izčiščenje ideološko-tematskega prostora. Kljub temu pa nam njegova

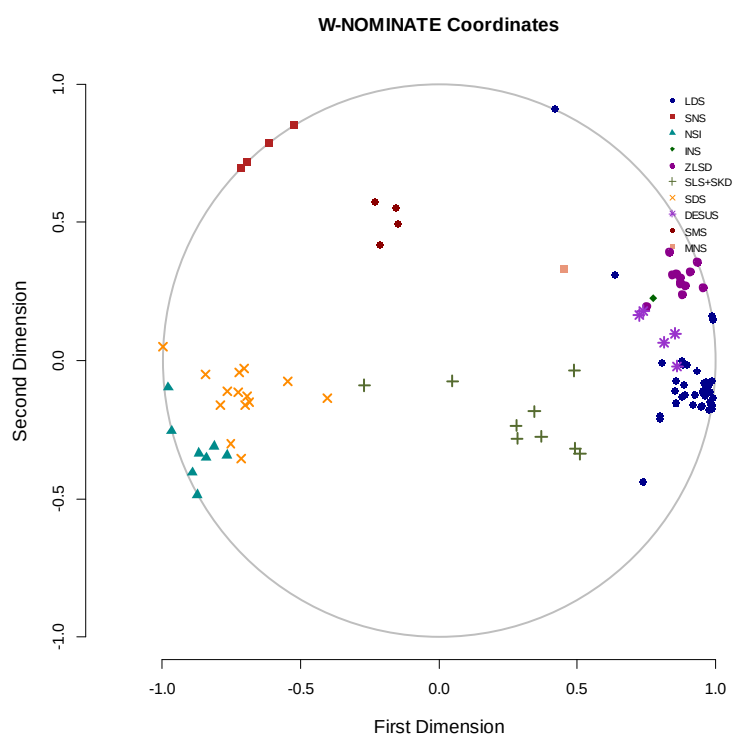
vizualizacija že na prvi pogled omogoča jasen vpogled v strukturna razmerja tretjega mandatnega obdobja.

V 3. mandatnem obdobju (2000–2004) se je politični parlamentarni prostor močno izkristaliziral, kjer se je teža druge ideološko-tematske dimenzije vsaj navidezno zmanjšala. Značaj zakonodajnega odločanja se je v veliki meri lokaliziral na eno samo dimenzijo, ki pa s strankarskim kazalom relativnih poslanskih položajev obsega dva konflikta (oziroma dve politični tekmovalnosti). Ideološko-tematske konfiguracije poslancev tretjega mandatnega obdobja nam razkrivajo politično izdvajanje, ki paralelno sovпада tako z bločno delitvijo na opozicijo in koalicijo kot tudi z ideološko delitvijo levo-desno. Razlikujeta se le v »prevesni« politični stranki, ki se odloči za sodelovanje v vladi kljub ideološko nasprotnim partnerjem – v tretjem mandatnem obdobju to poziciji okvirja SLS+SKD SLS. Koalicijsko partnerstvo so sicer sestavljale LDS, ZLSD, SLS+SKD SLS in DeSUS, s katerimi je SMS tudi podpisala sporazum o programskem sodelovanju (Prunk in drugi 2006, 322). Tekom celega tretjega mandatnega obdobja je središče parlamentarnega boja pripadlo opozicijskima SDS in novoustanovljeni NSI; SNS in SMS opozicijskega statusa pogosto niso povsem priznavali (Gašparič 2012, 64). Notranja razmerja opozicijske strani so plastično izpostavljena na obeh prostorskih zemljevidih - upoštevajoč dvorazsežno naravo parlamentarnega odločanja sta SNS in SMS zavzeli tako protivladno kot tudi anti-opozicijsko pozicijo. Iz vseh treh dvorazsežnih prostorskih upodobitev je mogoče zaznati enake premike, predvsem pa se zazna zgoščenost celotnega zakonodajnega prostora, ki je bil podvržen intenzivnem procesu harmonizacije evropske zakonodaje. Na drugi dimenziji lahko tako zaznamo nastajajoč konflikt pro-/anti-EU, s pomočjo katerega se je tudi poslanska skupina SNS profilirala kot edina bolj ali manj evroskeptična skupina. Od tu tudi njihova poudarjena oddaljenost od preostanka parlamentarne arene.

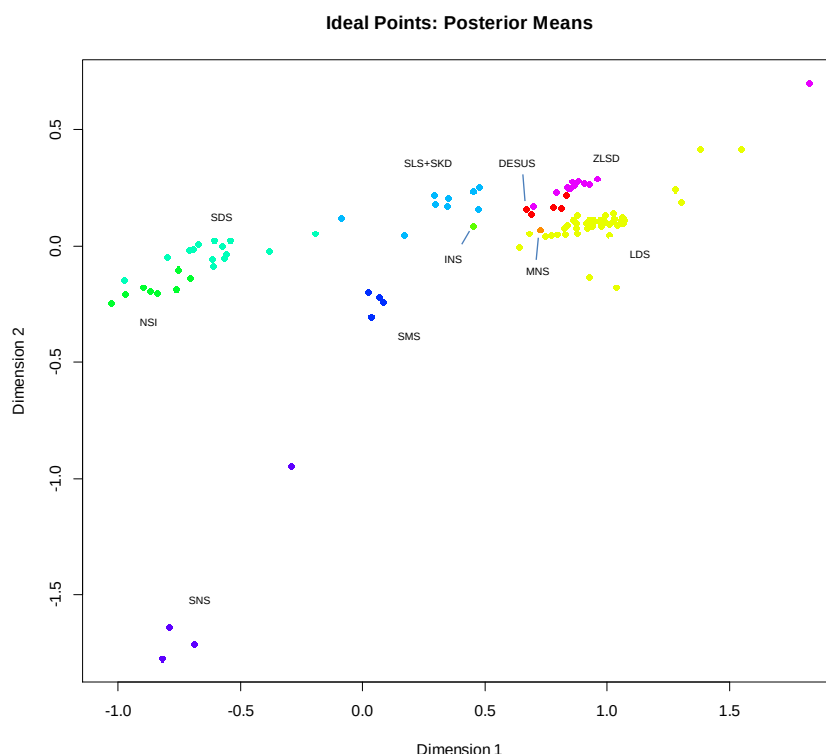
Slika 5.8: Parlamentarni konflikt v obdobju 2000–2004, dvorazsežni model OC

Slika 5.9: Parlamentarni konflikt v obdobju 2000–2004, dvorazsežni model W-NOMINATE

Slika 5.10: Parlamentarni konflikt v obdobju 2000–2004, dvorazsežni model CJR

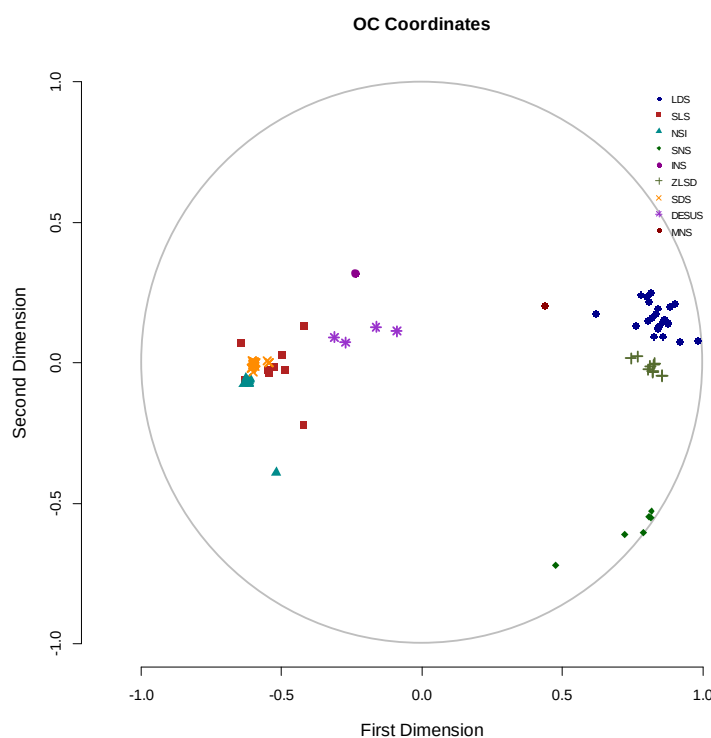
4. Četrto mandatno obdobje (2004–2008)

Tudi s četrtnim mandatnim obdobjem (2004–2008), ko je bila slovenska parlamentarna praksa že ustaljena, rezultati prostorske analize razpoznavajo značilno enorazsežno ideološko-tematsko podlago. Enorazsežni prostorski modeli ustrezno povzema strukturo poimenskih zapisov glasovanj in dosegajo visoke stopnje pravilnih razvrstitev (OC 97,6 %, W-NOMINATE 96,5 %, CJR 89,5 %). Kaže se tudi dobra pojasnjevalna moč modelov, saj se vrednosti sorazmerne redukcije napak približajo vrednosti 1 (OC 0,915, W-NOMINATE 0,876). Tako kot prejšnje mandatno obdobje tudi četrto zrcali eno razsežnost. Ta vsebuje ideološko-tematsko polje z dvema vzajemnima cepitvama, kar je posledica ideološko sorodne vlade – eno namreč opredeljujejo nasprotja med opozicijskimi in koalicijskimi silami, drugo pa tradicionalno umeščanje na levico in desnico. Koalicijo so gradile stranke t.i. slovenske pomladi, ki so jo sestavljale SDS, NSI, SLS in DeSUS – slednji je podobno kot SLS+SKD SLS v prejšnjem mandatu pripadla vloga prevesne stranke, kar je razvidno tudi iz prostorskih zemljevidov.

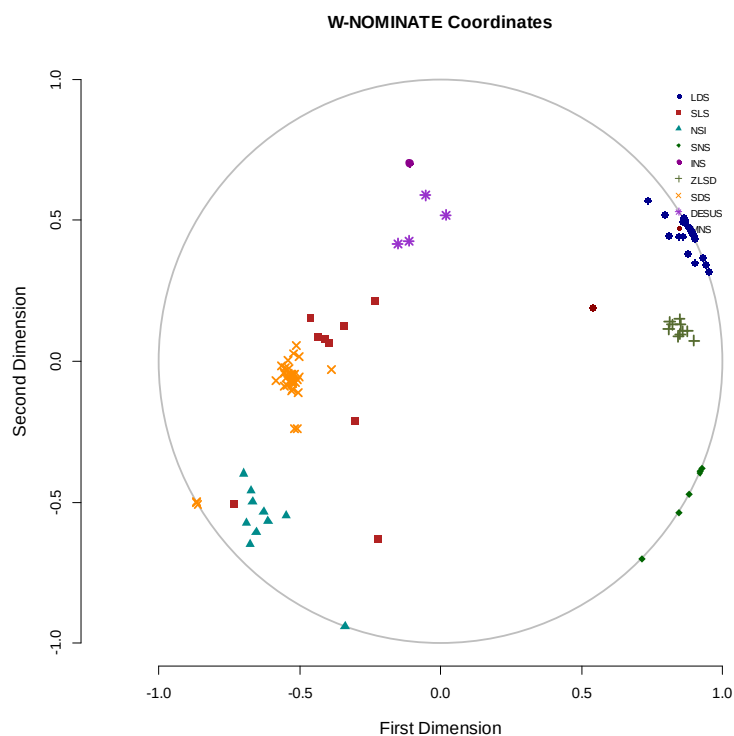
Tovrstna enodimenzionalnost ideološko-tematskega prostora se kaže tudi v značilnosti parlamentarnih poslanskih skupin kot bolj enotnih igralcev. To bi lahko po eni strani

pomenilo večjo strukturno moč strank ter posledično bolj enotno glasovalno vedenje njenih članov, po drugi strani pa bi to utegnilo kazati tudi na bolj ideološko skladno delovanje poslancev istih poslanskih skupin. To je močno razvidno iz enodimenzionalne upodobitve CJR modela, ki kaže bistveno ožje intervale zaupanja idealnih točk za poslance v opoziciji. Teža njihovih odločitev namreč nima tako pomembnih posledic za uresničevanje vladnih politik, kot to velja za glasovanja koalicijskih poslancev. Če lahko visoko stopnjo enotnosti koalicijskih poslanskih skupin tako utemeljimo s strukturnimi pritiski njihovih strank, ki so vezane na uresničevanje vladnega programa, pa gre medsebojno bližino opozicijskih poslanskih skupin razumeti predvsem v kontekstu lastne ideološke bližine in istočasne odmaknjenosti od koalicijskih poslancev.

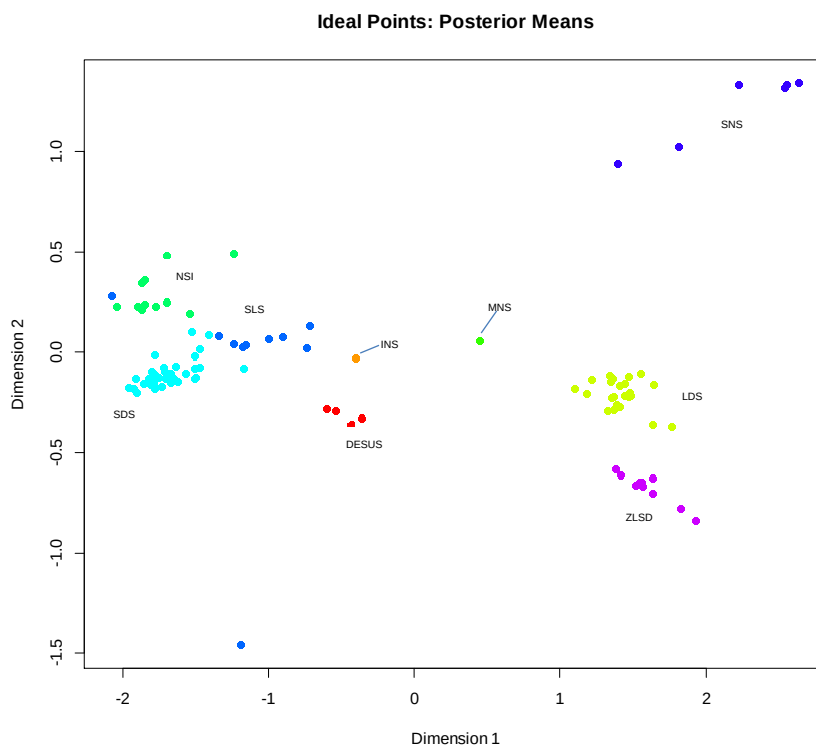
Slika 5.11: Parlamentarni konflikt v obdobju 2004–2008, dvorazsežni model OC

Slika 5.12: Parlamentarni konflikt v obdobju 2004–2008, dvorazsežni model W-NOMINATE

Slika 5.13: Parlamentarni konflikt v obdobju 2004–2008, dvorazsežni model CJR

5.3 Primerjava izbranih metod prostorske analize

Za prva štiri mandatna obdobja parlamentarnega delovanja smo – ne glede na ugotovitve predhodnega določanja števila dimenzij parlamentarnega prostora – za vsak mandat ocenili eno- in dvo- razsežni različici izbranih prostorskih tehnik. Že uvodoma smo predpostavljali, da je slovenski parlamentarni prostor skromnih razsežnosti in s tem, da je zajem z več kot trirazsežno strukturo po vsej verjetnosti nepotreben. Ob tem smo sledili tudi utemeljitvi, ki jo navajata Hix in Noury (2012, 12), in sicer, da več kot tri dimenzije le redko izkazujejo kompozicijo, ki bi imela tudi razumljivo razlago, in da se večina empiričnih študij koncentrira na proučevanje dvomerne strukture javno-političnega prostora. Pri vizualizaciji smo se omejili le na prikaz dvorazsežne prostorske različice, pri končni interpretaciji rezultatov pa smo upoštevali še dodatne mere. Sicer se primerjava izbranih metod prvenstveno nanaša na ugotavljanje, katera izmed uporabljenih prostorskih tehnik bolje reproducira pozicije in razmerja poslancev slovenskega parlamenta.

Iz rezultatov je razvidno, da je slovensko zakonodajno odločanje po pričakovanih skromnih razsežnosti, saj vsi enodimenzionalni modeli v obdobju 1992–2008 uspejo pravilno razvrstiti več kot 85 % zakonodajnih odločitev – izjema je le CJR v obdobju 2000–2004 (62,6 %). Omenjeni deleži bi zavzeli še višje vrednosti, v kolikor predhodno ne bi upoštevali Poole-Rosenthalovo priporočilo izločitve enostranskih glasovanj, ki bi umetno izsilili uspešnost modelov. V primeru dvodimenzionalnih modelov pa delež pravilno razvrščenih zakonodajnih odločitev pri vseh treh tehnikah znaša že krepko preko 90 % (tudi v primeru CJR v obdobju 2000–2004). Iz rezultatov je razviden trend naraščanja klasifikacijske uspešnosti modelov skozi mandatna obdobja. Iz tega utegnemo sklepati, da glasovalno vedenje poslancev postaja vse bolj predvidljivo, ker se skozi opazovano obdobje institucije parlamentarnega konflikta vse bolj utrjujejo (tj. konflikt se institucionalizira). To potrjujejo tudi pripadajoče vrednosti sorazmerne redukcije napak, ki se iz mandata v mandat bolj približujejo vrednosti 1, kar nakazuje na prostorsko podobo, katere tolmačenje naj bi se tehnično ustrezno prilegalo teoretskim osnovam izbranih modelov.

Ne glede na razsežnost in mandat se OC model izkaže zelo dobro oz. relativno bolje kot W-NOMINATE in CJR. Delež pravilnih razvrstitev enodimenzionalnega OC modela namreč dosega uspešnost dvodimenzionalnih W-NOMINATE in CJR modelov. Izkazana klasifikacijska uspešnost OC modela je povsem logična, saj OC tehnika generalno stremi k optimalni razvrstitvi oziroma k minimiziranju napak pri razvrščanju. Delež pravilnih

razvrstitev enorazsežnega OC modela v prvem mandatu znaša 91,5 %, v zadnjem opazovanem mandatu pa že zavidljivih 97,6 %. Ne glede na to in na dejstvo, da je slovenski parlamentarni konflikt v obdobju 1992–2008 bolj ali manj zreduciran na eno razsežnost, pa ob tem ugotavljamo šibkost enodimenzionalne OC konfiguracije. Ta nudi zgolj vrstni red poslancev, kar pa ne omogoča bolj poglobljenega sklepanja o njihovih medsebojnih ideološko-tematskih razdaljah. To slabost OC tehnike izpostavljajo tudi Armstrong in drugi (2014: 269). Hkrati pa avtorji trdijo, da v stabilnih zakonodajnih organih sama izbira prostorske tehnike zelo malo vpliva na končni rezultat. Kljub temu dejstvu lahko sklenemo, da je primernost OC metode v primeru slovenskega zakonodajnega odločanja na mestu. Ker so bili za delovanje slovenskega parlamenta v prvih mandatih, tj. v obdobju 1992–2008, značilni nestabilni vzorci (npr. prehajanje med poslanskimi skupinami, trgovanje z glasovi poslancev, različne stopnje glasovalne kohezivnosti ipd.) in ker je bilo zakonodajno odločanje v začetku močno ideološko naravnano, OC služi bolje kot preostali dve parametrični tehniki.

Vrednosti deležev pravilnih razvrstitev so pri W-NOMINATE pričakovano nižje kot pri OC, saj W-NOMINATE model temeljijo na algoritmu največjega verjetja, ki ne stremi k maksimizaciji pravilnih razvrstitev (Rosenthal in Voeten 2004, 624). Razlike niso velike in splošno ne presegajo 3 odstotnih točk – razlika je največja v prvem mandatu, nato pa upada. Ne glede na to nas W-NOMINATE prostorske konfiguracije vodijo do podobnih zaključkov kot pri OC. Ideološko-tematska arena slovenskega zakonodajalca je izhodiščno enorazsežna, preostalim dimenzijam v prvem mandatu prepusti namreč le dobro desetino nejasnih razvrstitev, v zadnjem mandatu pa manj kot 4 %. V primeru W-NOMINATE prostorskih upodobitev vidimo tudi, da so številni poslanci potisnjeni na obrobje parlamentarnega prostora, česar ne velja tolmačiti kot odraz njihove ideološke ekstremnosti, temveč bolj kot rezultat skromne stopnje napak. Podobno ugotavljata tudi Rosenthal in Voeten (prav tam).

Preglednica 5.7: Klasifikacijska uspešnost in sorazmerna redukcija napak OC modela v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Delež pravilnih razvrstitev				
enorazsežni model	0,915	0,923	0,949	0,976
dvorazsežni model	0,942	0,944	0,959	0,984
Sorazmerna redukcija napak				
enorazsežni model	0,583	0,618	0,752	0,915
dvorazsežni model	0,718	0,724	0,800	0,943

Preglednica 5.8: Klasifikacijska uspešnost, sorazmerna redukcija napak in verjetnost geometrijske sredine W-NOMINATE modela v obdobju 1992–2008 po mandatih

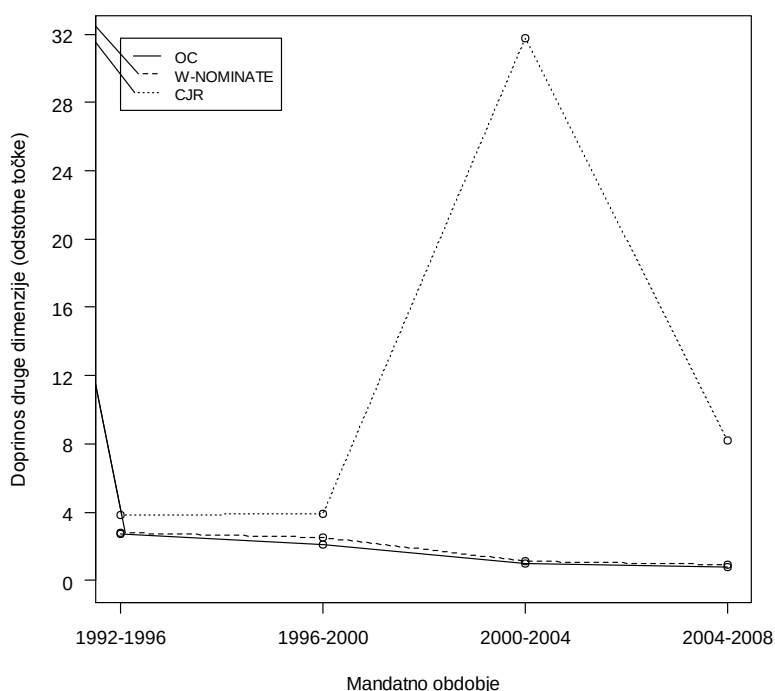
Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Delež pravih razvrstitev				
enorazsežni model	0,889	0,898	0,931	0,965
dvorazsežni model	0,917	0,923	0,942	0,974
Sorazmerna redukcija napak				
enorazsežni model	0,456	0,494	0,664	0,876
dvorazsežni model	0,593	0,621	0,717	0,910
Verjetnost geometrijske sredine				
enorazsežni model	0,756	0,762	0,834	0,902
dvorazsežni model	0,799	0,808	0,859	0,932

Preglednica 5.9: Klasifikacijska uspešnost CJR modela v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Delež pravih razvrstitev				
enorazsežni model	0,876	0,884	0,626	0,895
dvorazsežni model	0,915	0,923	0,944	0,977

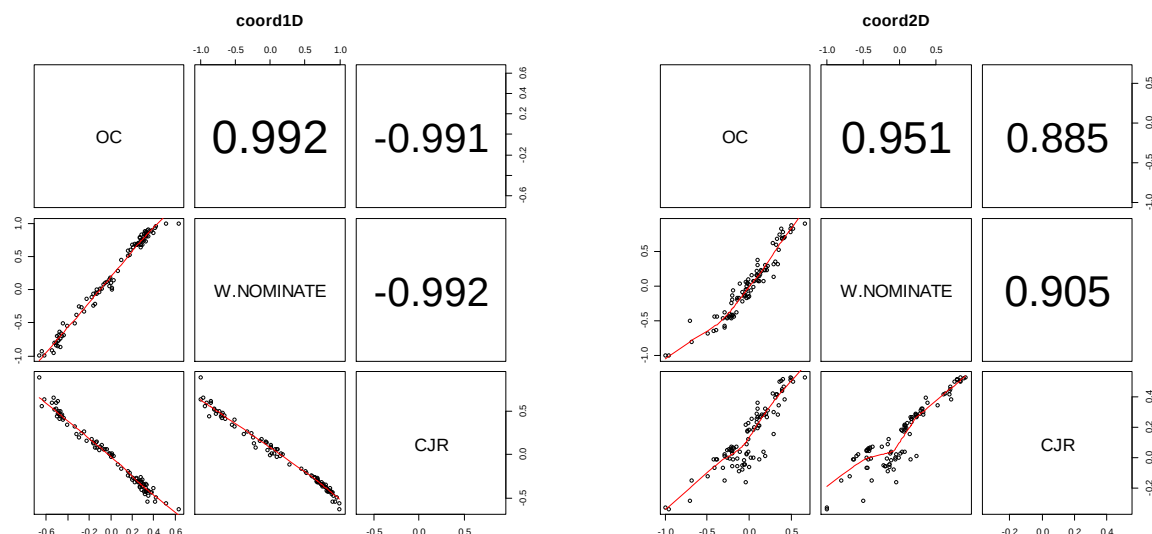
Od vseh treh enorazsežnih modelov prav CJR beleži primerjalno najnižje deleže pravih razvrstitev – še posebno skromno uspešnost kaže v obdobju 2000–2004. Morda bi razlog za to izviral iz predpostavke CJR modela o neodvisnosti poslancev in glasovanj, ki lahko postane težavna v razmerah visoke stopnje strankarskega prestopanja in trgovanja s poslanskimi glasovi (glej Armstrong in drugi 2014). Iz rezultatov je razvidno tudi, da CJR prostorski zemljevidi predstavljajo zrcalno polarizirano konfiguracijo poslancev v primerjavi z OC in W-NOMINATE. Podrobnejši pregled nam je razkril, da je razlog za to povsem metodološke narave, saj OC in W-NOMINATE zahtevata tudi opredelitev t.i. najbolj konservativnega poslanca. V naši analizi je bil kot najbolj konservativen določen v bazi prvo zapisan poslanec. Iz tega sledi tudi zrcalna upodobitev parlamentarnega ideološko-tematskega prostora. Ne glede nato pa se tudi pri CJR modelih skozi mandatna obdobja izboljšuje stopnja pravilno razvrščenih zakonodajnih odločitev.

Slika 5.14: Doprinos druge dimenzije h klasifikacijski uspešnosti modela v obdobju 1992–2008 po mandatih

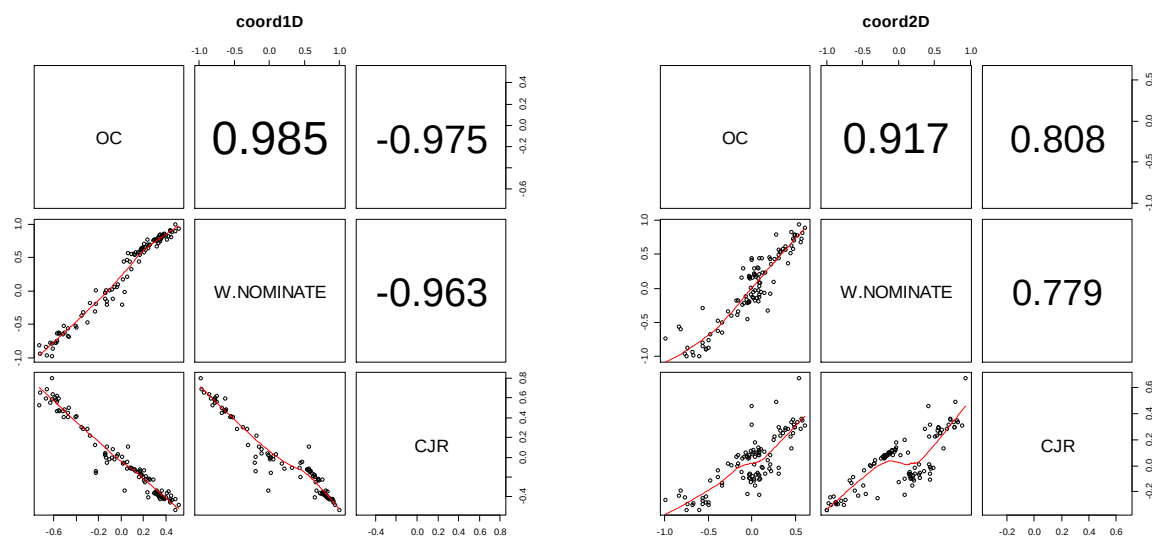

Primerjava ocenjenih idealnih točk poslancev med OC, W-NOMINATE in CJR (dvorazsežnimi) modeli nam kaže visoke parcialne korelacije med ocenjenimi vrednostmi prve dimenzije (koeficienti so višji od 0,9), medtem ko so v primeru druge dimenzije korelacije še vedno visoke v prvih dveh mandatih, v preostalih dveh pa bistveno nižje. Poleg tega je moč opaziti tudi negativne vrednosti korelacijskih koeficientov – te nam razkrivajo prej omenjeno zrcalnost CJR konfiguracij. V prvih dveh mandatih se ta kaže na prvi dimenziji, v mandatih 2000–2004 in 2004–2008 pa na drugi dimenziji. Na podlagi tega lahko sklenemo, da vse tri tehnike generirajo zelo podobne rezultate za prvo dimenzijo. Razlike so izrazitejše na drugi dimenziji, in še to zgolj v zadnjih dveh opazovanih mandatnih obdobjih, kjer CJR (poleg zrcalne upodobitve) dosega relativno višjo stopnjo usklajenosti rezultatov z OC kot pa z W-NOMINATE.

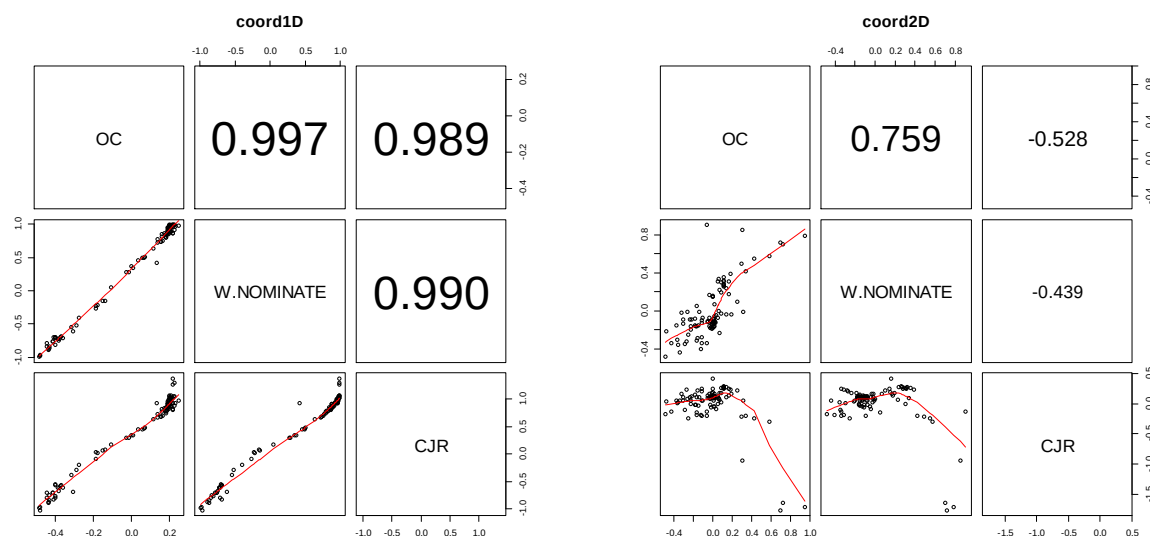
Slika 5.15: Primerjava vrednosti idealnih točk poslancev OC, W-NOMINATE in CJR modela v obdobju 1992–1996

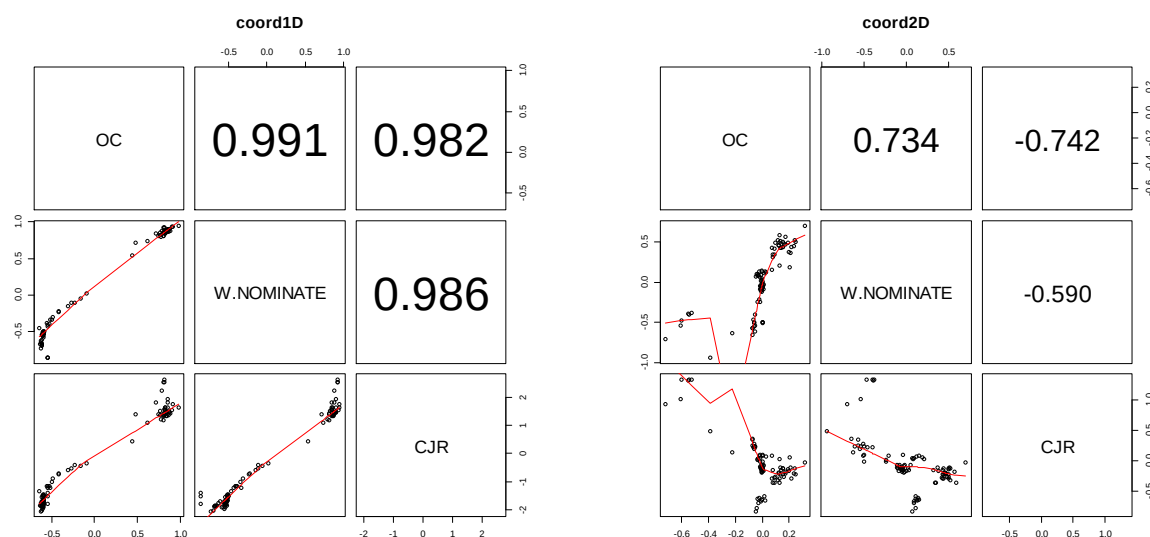
Slika 5.16: Primerjava vrednosti idealnih točk poslancev OC, W-NOMINATE in CJR modela v obdobju 1996–2000

Slika 5.17: Primerjava vrednosti idealnih točk poslancev OC, W-NOMINATE in CJR modela v obdobju 2000-2004

Slika 5.18: Primerjava vrednosti idealnih točk poslancev OC, W-NOMINATE in CJR modela v obdobju 2004-2008

Za proučevano obdobje parlamentarnega delovanja (1992–2008) lahko na tem mestu sklenemo, da je slovensko parlamentarno kompozicijo moč v veliki meri pojasniti že z eno samo dimenzijo. Kljub temu pa opazimo, da je pomen druge razsežnosti parlamentarnega konflikta izraziteje udeležen v prvih dveh mandatnih obdobjih (1992–1996, 1996–2000) kot pa v naslednjih dveh. Ilustrativno si to lahko razlagamo s poznavanjem tipov koalicij v proučevanem obdobju. Te so bile v prvih dveh mandatnih obdobjih (z izjemo 6-mesečne Bajukove vlade) bolj ideološko raznorodne, saj so praviloma vsebovale vsaj po enega

pomembnega predstavnika (tj. politično stranko) levo- ali desnosredinskega ideološkega pola. V naslednjih dveh mandatnih obdobjih pa se je to spremenilo, saj sta tako Drnovškova in Ropova vlada na eni strani kot tudi Janševa na drugi vključevali le po eno ideološko manj skladno si stranko z manjšim številom poslancev. Na osnovi tega lahko torej sklepamo, da je bil slovenski parlamentarni konflikt v začetnih dveh mandatnih obdobjih povzročen z dvema ključnim komponentama, pri čemer vloga druge v naslednjih dveh mandatnih obdobjih ni oslabela, temveč je sovpadla s prvo in izoblikovala enorazsežni značaj parlamentarnega konflikta – z dvema silnicama –, ki se še razvija.

Za proučevanje slovenskega parlamenta so primerne vse tri tehnike, saj nas vodijo do podobnih zaključkov. Izkazani rezultati povsem sovpadajo z ugotovitvami podobnih študij izvedenih na parlamentih uveljavljenih demokracij (glej Rosenthal in Voeten, 2004). Ne glede na metodološko različne pristope pa je pri vseh treh prostorskih konfiguracijah skozi mandate dobro vidno krčenje razpršenosti znotraj poslanskih skupin, kar nam kaže krepitev strankarske moči. Če vrednotimo izbrane prostorske tehnike skozi dejanski (dvorazsežni) kontekst, potem lahko ugotovimo, da sta OC in W-NOMINATE razvrstila prevesne poslanske skupine bolj v skladu z dejanskim kontekstom, saj že drži, da so omenjene poslanske skupine bile ideološko bolj sorodne opozicijskim poslanskim skupinam kot koalicijskim, pa vendarle je šlo za vladne stranke, ki so bile usklajene z ostalo koalicijo, ko je bilo to potrebno ter tako branile svoj interes (bodisi ministrske položaje bodisi uresničevanje načrtanih politik). CJR tako ravno na tej točki pokaže določeno mero »šibkosti« v primerjavi z ostalima dvema modeloma, ki jo opazi sleherni opazovalec slovenskega parlamentarnega konteksta.

5.4 Kohezijski vzorci poslanskih skupin

Prostorsko modeliranje zapisov poimenskih glasovanj poslancev poleg priljubljene dispozicije slovenske parlamentarne sfere omogoča tudi proučevanje kohezijskih vzorcev zakonodajalca, saj ti istočasno pomembno prispevajo k boljšemu razumevanju zakonodajnega dogajanja. V izhodišču magistrskega dela smo v tretji hipotezi s trditvijo predpostavljali, da se stopnja kohezivnosti državnoborskih poslanskih skupin skozi čas krepi. Za potrditev te smo najprej izračunali štiri osnovne kazalce, ki se najpogosteje uporabljajo za proučevanje glasovalne enotnosti (ang. voting unity) skupin poslancev - bodisi institucionaliziranih (npr. poslanskih skupin) bodisi ne-institucionaliziranih (npr. različna zavezništva) (glej Carey 2000). To so:

- a) indeks strinjanja AI (ang. agreement index);
- b) Rice indeks RI (ang. Rice index);

- c) Weldon indeks WI (ang. Weldon index) in
- d) indeks enotnosti UI (ang. unity index).

Za njihovo teoretično opredelitev naj Z_i označuje število poslancev poslanske skupine i , ki so pri glasovanju o zakonodajnem predlogu oddali glas za obravnavan predlog (Za); P_i po analogiji število poslancev poslanske skupine i , ki so oddali glas proti obravnavanemu predlogu (Proti), in V_i število poslancev poslanske skupine i , ki so se glasovanja iz kakršnegakoli razloga vzdržali. N_i označuje število poslancev poslanske skupine i , ki pri glasovanju o zakonodajnem predlogu niso oddali glas za obravnavan predlog bodisi iz naslova vzdržanosti bodisi zaradi odsotnosti; TOT_i pa opredeljuje skupno število poslancev poslanske skupine i .

Ena izmed bolj popularnih mer kohezivne narave poslanskih skupin je indeks soglasnosti AI (glej Hix 2001), katerega teoretični izraz je naslednji:

$$AI_i = \frac{\max(Z_i, P_i, V_i) - \frac{1}{2}((Z_i + P_i + V_i) - \max(Z_i, P_i, V_i))}{(Z_i + P_i + V_i)}$$

Njegova vrednost je opredeljena na intervalu od 0 do 1. V primerih, ko so oddani glasovi poslancev poslanske skupine enakomerno porazdeljeni med vse glasovalne opcije ($Z_i = P_i = V_i$), indeks AI znaša 0. To pomeni, da je stopnja kohezivnosti enaka 0, saj so poslanci poslanske skupine monotono ločeni z vidika glasovalnih odločitev. O popolni koheziji, takrat indeks AI znaša 1, govorimo takrat, ko poslanci poslanske skupine sprejmejo enako odločitev – bodisi Z_i , P_i bodisi V_i . Ker slovenski poslanci pri glasovanju o danem zakonodajnem predlogu neposredno izbirajo le med dvema glasovalnima alternativama (Za in Proti, medtem ko možnost Vzdržan ne sodi med odkrite oziroma eksplicitne glasovalne opcije), velja zapisati modificiran obrazec za izračun indeksa AI:

$$AI_i^* = \frac{\max(Z_i, P_i) - \frac{1}{2}((Z_i + P_i) - \max(Z_i, P_i))}{(Z_i + P_i)}$$

Temu je posledično prilagojen tudi interval vrednosti, in sicer ta v sklopu modificirane verzije zavzema vrednosti od 0,25 do 1.

Med najstarejše in najbolj uveljavljene mere glasovalne enotnosti sodi Rice indeks RI (glej Carey 2000). Opredeljen je kot količnik med absolutno razliko števila oddanih glasov Za ter Proti in skupnim številom oddanih glasov Za in Proti v poslanski skupini, kar zapišemo kot:

$$RI_i = \frac{|Z_i - P_i|}{(Z_i + P_i)}$$

Vrednost indeksa RI je opredeljena na intervalu od 0 do 1. Vrednost 0 okarakterizira enako število oddanih glasov za in proti obravnavanemu predlogu ($Z_i = P_i$); vrednost 1 pa enostransko koncentracijo oddanih poslanskih glasov znotraj poslanske skupine, tj. vsi glasujejo enako – bodisi Z_i bodisi P_i . Indeks RI v magistrskem delu lahko obravnavamo kot alternativo indeksu AI, saj pri slovenskem parlamentarnem odločanju vzdržanost poslanca ne sodi v neposredni glasovalni izbor. Pomanjkljivost, ki se jo pogosto izpostavlja pri argumentaciji proti analitični rabi indeksa RI je, da slednji zanemara pomemben element glasovalnega vedenja poslanske skupine, ki se zrcali skozi (ne)posredno neopredelitev do zakonodajnega predloga. Iz tega razloga se je v akademski skupnosti izpostavila tudi potreba, da se oblikuje mero, ki ne bo zgolj prikazovala, kako so poslanci glasovali, temveč tudi, ali so ti sploh aktivno sodelovali pri odločitvi, torej glasovali.

Ena izmed teh mer je indeks WI, ki neoddane poslanske glasove (N_i) oziroma poslansko neopredeljenost (bodisi iz razloga vzdržanosti bodisi kot izraz enostavne neudeležbe) obravnava kot inherenten del glasovalnega vedenja (glej Carey 2000). Indeks WI izraža modalni delež oziroma reprezentativni delež poslancev, katerih odločitev je bila najbolj pogosta, kar zapišemo kot:

$$WI_i = \text{modus} \left(\frac{Z_i}{(Z_i + P_i + N_i)}; \frac{P_i}{(Z_i + P_i + N_i)}; \frac{N_i}{(Z_i + P_i + N_i)} \right)$$

Indeks WI zavzema vrednosti na intervalu od 0,33 do 1. Vrednost 1 sugerira na popolno glasovalno enotnost poslanske skupine – individualne odločitve poslancev poslanske skupine so izražene skozi identično (ne)glasovalnega vedenje. Na drugi strani vrednost 0,33 označuje glasovalno neenotnost poslanske skupine, saj se za vsako izmed možnih glasovalnih vedenjskih oblik (bodisi Z_i , P_i bodisi N_i) odloči sorazmerni del oziroma po tretjina poslancev poslanske skupine.

Med pogosto uporabljene mere sodi tudi indeks UI. Ta za razliko od indeksa WI, ki meri stopnjo skupinske usklajenosti glasovalnega vedenja, meri realiziran oziroma dejanski obseg odločevalske kapacitete poslanske skupine (Carey 2000). Indeks UI je formuliran kot količnik med absolutno razliko števila oddanih glasov za ter proti obravnavanemu predlogu in skupnim številom poslancev v poslanski skupini (TOT_i), torej ne glede na to, ali so ti glasovalno (ne)aktivni:

$$UI_i = \frac{|Z_i - P_i|}{(Z_i + P_i + N_i)} = \frac{|Z_i - P_i|}{TOT_i}$$

Indeks UI lahko zavzame vrednosti od 0 do 1. Spodnja meja intervala – vrednost 0 – označuje glasovalni vzorec, ko vsi poslanci poslanske skupine bodisi ne sodelujejo pri glasovanju ($N_i = TOT_i$), bodisi sorazmerno oddajo glasove za oziroma proti obravnavanemu predlogu ($Z_i = P_i$). Zgornja meja intervala 1 pa določa položaj, ko se vsi poslanci poslanske skupine odločijo le za eno izmed glasovalnih alternativ (bodisi Z_i , bodisi P_i).

Vsem štirim naštetim indeksom smo dodali še t.i. stopnjo (glasovalne) prisotnosti, ki kaže stopnjo aktivne participacije poslancev poslanske skupine pri zakonodajnem odločanju, pri čemer aktivno participacijo indicira oddan glas:

$$\text{stopnja prisotnosti}_i = \frac{Z_i + P_i}{(Z_i + P_i + N_i)} = \frac{Z_i + P_i}{TOT_i}$$

Za vsebinsko korektno sklepanje o kohezivnem značaju poslanskih skupin slovenskega parlamenta in njegovemu razvoju skozi prva štiri mandatna obdobja smo predhodno predstavljene mere najprej izvedli na celotnem naboru poslancev in zapisov poimenskih glasovanj, torej brez upoštevanja PR pravila selekcije. Razloga za to sta dva:

- a) za nepristransko stopnjo kohezivnosti je potreben celovit zajem vsebinsko relevantnih zapisov poimenskih glasovanj vseh poslancev in
- b) za zakonodajno odločanje slovenskega državnega zbora je značilen precejšen delež t.i. enostranskih glasovanj³⁹, kar je bilo izpostavljeno že v fazi pripravi izhodiščnega podatkovnega nabora za prostorsko analizo.

³⁹ S tem razumemo glasovanja, pri kateri opredeljena zmagovalna večina presega 97,5 % oddanih glasov.

McCartyevega (2010, 39) argumenta za njihovo izključitev tokrat ne gre upoštevati, saj bi s tem izpustili bistven del kohezivnega vedenja poslanskih skupin, izvedene mere kohezivnosti pa bi bile s tem – glede na precejšen delež enostranskih zakonodajnih odločitev – praviloma podcenjene. Njihov delež je še posebej izrazit v obdobju približevanja Slovenije Evropski uniji in prevzemu pravnega reda (npr. v tretjem mandatnem obdobju (2000–2004) je takšnih kar 52,6 % odločitev). Tudi izven tega obdobja delež ni zanemarljiv, saj že v prvem mandatnem obdobju (1992–1996) zajema četrtno vseh zakonodajnih odločitev, s konsolidacijo parlamentarne arene pa le še narašča. To potrjuje zakonodajno odločanje zadnjega proučevanega mandatnega obdobja (2004–2008), ko je Slovenija že uspešno sklenila proces vključevanja, delež enostranskih zakonodajnih odločitev pa je še vedno presegal tretjino.

Ne glede na omenjeno pa smo v drugem koraku izpeljali mere kohezivnosti upoštevajoč PR pravilo selekcije. Primerjava njihovih vrednosti z merami kohezivnosti na celotnem naboru nam omogoča oceniti vpliv (ne)selekcije glasovanj na sklepanje o značilnostih parlamentarnega odločanja. Poleg tega nam te omogočajo dodaten vpogled v kohezivnost poslanskih skupin v kontekstu »manj soglasno« sprejetih zakonodajnih odločitev, kar nam nudi izhodišča za sklepanje o tekmovalnem značaju slovenskega parlamentarne arene.

Uvodoma smo izračunali mere kohezivnosti v opazovanem obdobju 1992–2008 za celoten DZ RS, kar nam daje vsesplošen pogled na kohezivnost parlamenta kot celote. Osrednji del je namreč namenjen kvantitativni opredelitvi in razvoju kohezivne stopnje glasovalnega vedenja poslanskih skupin, saj so te ključne soustvarjalke parlamentarnega prizorišča in s tem tudi za razumevanje kohezijskih tendenc skozi čas (Strøm 1995). Na spodnji sliki so prikazane vrednosti izbranih indeksov glasovalne enotnosti za celoten parlament po posameznih mandatnih obdobjih.

Za indeksa AI* in RI, ki ju lahko razumemo kot alternativni meri, se skozi mandatna obdobja kaže rahel porast vrednosti, ki upade v mandatu 2004–2008. Če je šlo za začetno konsolidacijo parlamenta kot enotnega igralca, ki je doživela vrhunec v mandatu 2000–2004 zaradi intenzivnega procesa harmonizacije pravnega reda z evropskim, pa je ta trend padel na oziroma celo pod raven vrednosti AI* in RI iz prvega mandatnega obdobja (1992–1996). V tem pogledu bi lahko dejali, da je pozitiven učinek skupnih zavez po vstopu Slovenije v

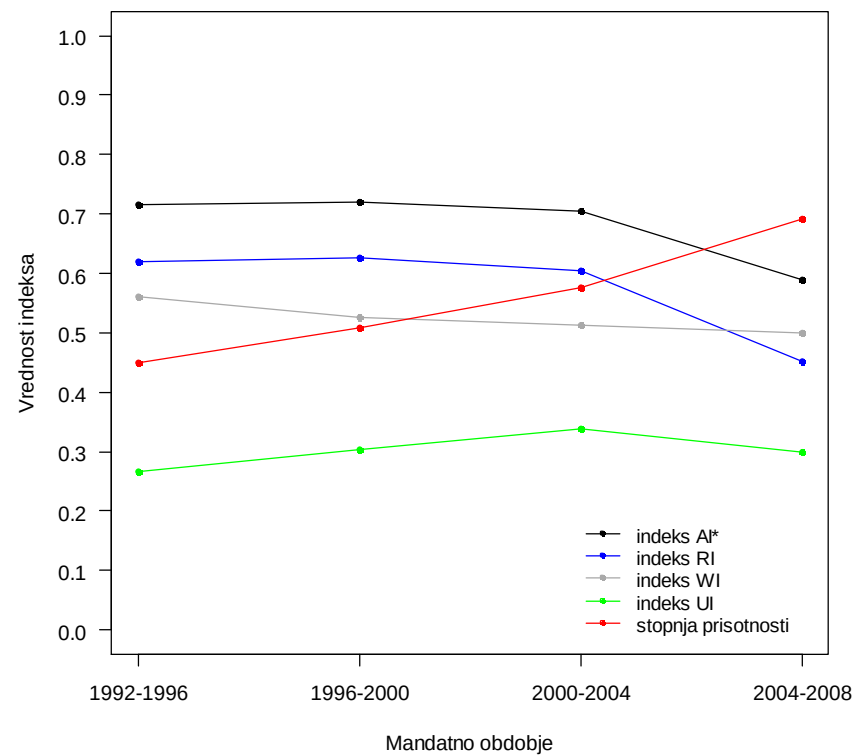
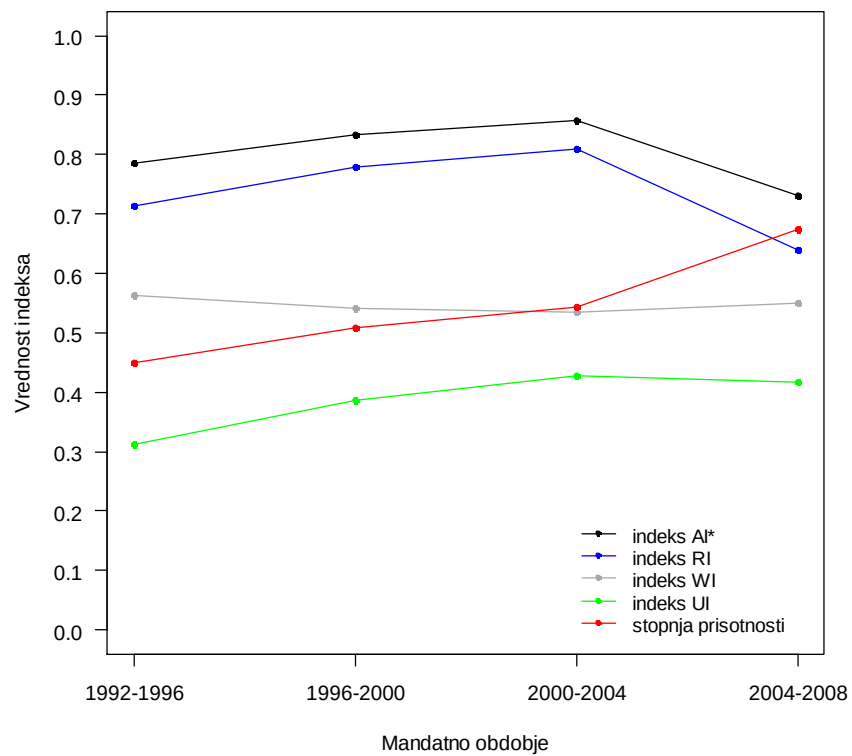
Evropsko unijo takoj po formalnem članstvu v integraciji izzvenel, pričele pa so se vse bolj kazati strukturne razlike med igralci v parlamentarni areni.

Preglednica 5.10: Vrednost indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslancev DZ RS v obdobju 1992–2008 po mandatih

Mandatno obdobje	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
Vsi zapisi				
Indeks AI*	0,7845	0,8340	0,8563	0,7301
Indeks RI	0,7127	0,7786	0,8084	0,6401
Indeks WI	0,5635	0,5402	0,5344	0,5490
Indeks UI	0,3112	0,3861	0,4286	0,4168
Stopnja prisotnosti	0,4500	0,5077	0,5426	0,6737
Zapisi po PR pravilu				
Indeks AI*	0,7152	0,7195	0,7039	0,5890
Indeks RI	0,6203	0,6260	0,6052	0,4519
Indeks WI	0,5603	0,5264	0,5134	0,4997
Indeks UI	0,2665	0,3033	0,3390	0,2997
Stopnja prisotnosti	0,4500	0,5092	0,5751	0,6912

To ni slučaj v primeru indeksov WI in UI. Vrednosti prvega bolj ali manj ostajajo na enaki ravni, saj je skupina s prevladujočim vplivom na glasovalni izid bolj ali manj enaka skozi vsa mandatna obdobja. Pravzaprav je to presenetljiva ugotovitev, saj je predvsem za mandatno obdobje 2000–2004 bilo za pričakovati, da bo ta modalna skupina številčnejša, saj je bila tudi vladajoča koalicija sestavljena iz največjega števila poslancev. Vendarle pa je to moč razložiti s strateškim delovanjem in sklepanjem koalicij bivšega premierja Drnovška, saj je njegov način oblikovanja koalicij temeljil na večplastnosti (več hkratnih koalicijskih sporazumov), kar je do precejšnje mere onemogočalo izsiljevanje manjših koalicijskih partneric (Prunk in drugi 2006). Za indeks UI bi nasprotno lahko dejali, da kaže na vse močnejše ustoličenje strankarske demokracije ter institucionalizacijo moči poslanskih skupin, saj vse manjši delež poslancev ni prisoten na samih glasovanjih ali pa ne glasuje skladno s strankino linijo. To velja predvsem za vsakokratne vladne stranke, ki imajo imperativ, da se njihovi poslanci dejansko udeležijo glasovanja in podprejo njihove zakonodajne predloge – slednji predstavljajo veliko večino med vsemi zakonodajnimi predlogi. S tem se tudi nakazuje vse močnejša prisotnost strankarske discipline v parlamentu.

Slika 5.19: Vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslancev DZ RS v obdobju 1992-2008 po mandatih (vsi zapisi in zapisi po PR kriteriju)

Podroben pogled na stopnjo prezentizma poslancev DZ RS sovpada s temi ugotovitvami, hkrati pa nakazuje tudi na povečano participativno politično kulturo skozi čas, saj, če je za koalicijske poslance prisotnost imperativ, pa je za opozicijske predvsem stvar politične kulture. To je pozitiven premik v slovenskem parlamentarnem političnem delovanju, saj se s tem kaže nasprotovanje posameznim predlogom z glasovanjem Proti in ne z obstruiranjem samega glasovanja. Torej bi lahko dejali, da se glasovanje kot način parlamentarnega odločanja na ta način legitimira.

Preglednica 5.11: Vrednost indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 1992–1996

Poslanska skupina	Indeks AI*	Indeks RI	Indeks WI	Indeks UI	Stopnja prisotnosti
Vsi zapisi					
DS	0,9417	0,9223	0,7319	0,2683	0,3023
LDS	0,9064	0,8752	0,6194	0,5488	0,6220
SDSS	0,9718	0,9624	0,7746	0,3339	0,3498
SKD	0,9032	0,8709	0,6484	0,4026	0,4578
SLS	0,9082	0,8776	0,7667	0,2363	0,2691
SNS	0,8441	0,7921	0,7648	0,1865	0,2511
ZELENI	0,9496	0,9328	0,7296	0,3157	0,3440
ZL	0,9229	0,8971	0,6402	0,5005	0,5488
NS ¹	0,9920	0,9894	0,7575	0,3524	0,3587
povprečje (brez NS)	0,9185	0,8913	0,7094	0,3491	0,3931
povprečje (z NS)	0,9266	0,9022	0,7148	0,3494	0,3893
Zapisi po PR pravilu					
DS	0,9231	0,8974	0,7328	0,2524	0,2969
LDS	0,8777	0,8369	0,6114	0,5252	0,6208
SDSS	0,9625	0,9500	0,7765	0,3201	0,3407
SKD	0,8721	0,8294	0,6476	0,3844	0,4573
SLS	0,8878	0,8504	0,7568	0,2442	0,2850
SNS	0,8028	0,7371	0,7531	0,1826	0,2655
ZELENI	0,9334	0,9112	0,7325	0,3012	0,3382
ZL	0,8984	0,8646	0,6363	0,4747	0,5382
NS ¹	0,9890	0,9854	0,7639	0,3313	0,3396
povprečje (brez NS)	0,8947	0,8596	0,7059	0,3356	0,3928
povprečje (z NS)	0,9052	0,8736	0,7123	0,3351	0,3869

Opombe: ¹ Gre za poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Preglednica 5.12: Vrednost indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 1996–2000

Poslanska skupina	Indeks AI*	Indeks RI	Indeks WI	Indeks UI	Stopnja prisotnosti
Vsi zapisi					
DESUS	0,9509	0,9345	0,6987	0,5654	0,6070
LDS	0,9343	0,9123	0,6582	0,6123	0,6657
SDS	0,9097	0,8797	0,7610	0,2807	0,3110
SKD	0,9155	0,8874	0,6785	0,3689	0,4176
SLS	0,9264	0,9018	0,6109	0,5198	0,5717
SNS	0,9652	0,9536	0,7646	0,2519	0,2713
ZLSD	0,9560	0,9414	0,7099	0,3935	0,4156
NS ¹	0,9905	0,9874	0,7591	0,3803	0,3882
povprečje (brez NS)	0,9369	0,9158	0,6974	0,4275	0,4657
povprečje (z NS)	0,9436	0,9248	0,7051	0,4216	0,4560
Zapisi po PR pravilu					
DESUS	0,9184	0,8912	0,6844	0,5261	0,5948
LDS	0,8921	0,8561	0,6416	0,5710	0,6581
SDS	0,8725	0,8300	0,7517	0,2940	0,3390
SKD	0,8624	0,8165	0,6772	0,3401	0,4200
SLS	0,8783	0,8377	0,6050	0,4822	0,5681
SNS	0,9483	0,9311	0,7595	0,2549	0,2845
ZLSD	0,9293	0,9057	0,7138	0,3784	0,4140
NS ¹	0,9844	0,9792	0,7588	0,3656	0,3784
povprečje (brez NS)	0,9002	0,8669	0,6905	0,4067	0,4684
povprečje (z NS)	0,9107	0,8809	0,6990	0,4015	0,4571

Opombe: ¹ Gre za poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Preglednica 5.13: Vrednost indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 2000–2004

Poslanska skupina	Indeks AI*	Indeks RI	Indeks WI	Indeks UI	Stopnja prisotnosti
Vsi zapisi					
DESUS	0,9797	0,9729	0,7463	0,6988	0,7175
LDS	0,9669	0,9558	0,6791	0,6546	0,6834
NSI	0,9610	0,9480	0,7272	0,3899	0,4108
SDS	0,9226	0,8968	0,7667	0,2485	0,2757
SLS+SKD	0,9191	0,8921	0,6339	0,4562	0,5133
SMS	0,9859	0,9812	0,7638	0,3164	0,3247
SNS	0,9905	0,9874	0,8198	0,2445	0,2487
ZLSD	0,9767	0,9689	0,7294	0,6926	0,7124
NS ¹	0,9848	0,9797	0,7526	0,4165	0,4302
povprečje (brez NS)	0,9628	0,9504	0,7333	0,4627	0,4858
povprečje (z NS)	0,9652	0,9536	0,7354	0,4576	0,4796
Zapisi po PR pravilu					
DESUS	0,9583	0,9444	0,7310	0,6523	0,6902
LDS	0,9328	0,9104	0,6857	0,6436	0,7020
NSI	0,9386	0,9181	0,7135	0,4624	0,4991
SDS	0,8760	0,8347	0,7271	0,2993	0,3473
SLS+SKD	0,8348	0,7798	0,6244	0,4228	0,5395
SMS	0,9724	0,9632	0,7748	0,3113	0,3273
SNS	0,9837	0,9783	0,8053	0,3029	0,3106
ZLSD	0,9519	0,9359	0,7420	0,6906	0,7312
NS ¹	0,9673	0,9564	0,7571	0,3869	0,4149
povprečje (brez NS)	0,9311	0,9081	0,7255	0,4731	0,5184
povprečje (z NS)	0,9351	0,9135	0,7290	0,4636	0,5069

Opombe: ¹ Gre za poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Preglednica 5.14: Vrednost indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 2004–2008

Poslanska skupina	Indeks AI*	Indeks RI	Indeks WI	Indeks UI	Stopnja prisotnosti
Vsi zapisi					
DESUS	0,9436	0,9248	0,7372	0,6151	0,6665
LDS	0,9455	0,9274	0,6703	0,4146	0,4394
NSI	0,9872	0,9829	0,8410	0,8297	0,8426
SDS	0,9919	0,9892	0,8987	0,8937	0,9026
SLS	0,9595	0,9461	0,7604	0,7252	0,7648
SNS	0,9799	0,9732	0,7972	0,3662	0,3783
ZLSD	0,9787	0,9716	0,7398	0,5622	0,5748
NS ¹	0,9692	0,9589	0,7544	0,3739	0,3999
povprečje (brez NS)	0,9695	0,9593	0,7778	0,6295	0,6527
povprečje (z NS)	0,9694	0,9593	0,7749	0,5976	0,6211
Zapisi po PR pravilu					
DESUS	0,9147	0,8862	0,7236	0,5713	0,6485
LDS	0,9273	0,9030	0,6652	0,4257	0,4606
NSI	0,9814	0,9751	0,8461	0,8306	0,8493
SDS	0,9883	0,9844	0,9111	0,9039	0,9168
SLS	0,9406	0,9208	0,7563	0,7113	0,7696
SNS	0,9767	0,9689	0,7612	0,4507	0,4681
ZLSD	0,9711	0,9615	0,7376	0,5768	0,5944
NS ¹	0,9501	0,9334	0,7511	0,3239	0,3633
povprečje (brez NS)	0,9571	0,9429	0,7716	0,6386	0,6725
povprečje (z NS)	0,9563	0,9417	0,7690	0,5993	0,6338

Opombe: ¹ Gre za poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Gibanje vrednosti mer kohezivnosti poslanskih skupin po opazovanih mandatnih obdobjih so prikazane na spodnjih slikah. Vidno je relativno skladno gibanje vrednosti indeksa AI* in RI, kar nakazuje, da obe meri odražata podobno informacijo o glasovalnem vedenju; upoštevajoč modificirano verzijo indeksa AI oba namreč izražata stopnjo enostranskega značaja oddanih glasov poslancev. V opazovanem obdobju so poslanske skupine že v prvem mandatnem obdobju 1992–1996 pričakovano dosegale na splošno visoke vrednosti obeh indeksov. V naslednjih mandatnih obdobjih so te še nekoliko naraščale oziroma stagnirale, z izjemo poslanske skupine SDS(S). Ta je med poslanskimi skupinami v uvodnem mandatnem obdobju izkazala celo najvišjo stopnjo glasovalne enotnosti oziroma kohezije (AI*: 0,9718; RI: 0,9624), ki pa se je za razliko od ostalih poslanskih skupin v drugem mandatu 1996–2000 znižala in dosegla celo relativno najnižjo raven. Navkljub drugačnim tendencam je ta poslanska skupina v četrtem mandatnem obdobju 2004–2008 dosegla (AI*: 0,9919; RI: 0,9892) rekordno stopnjo glasovalne enoličnosti.

Nekoliko drugačen vpogled v glasovalno vedenje poslanskih skupin nam ponujata indeksa WI in UI. Prvi odraža relativno zmagovalno glasovalno večino znotraj poslanske skupine, pri

čemer neoddan glas, poleg glasovalnih alternativ Za in Proti, predstavlja eno izmed treh enakovrednih modalitet. Na ta način indeks WI zazna tudi kolektivno obstrukcijo kot obliko kohezivnega glasovalnega vedenja, kljub temu da gre za dejanje ne-glasovanja. Po drugi strani indeks UI ne prepozna poprej omenjene modalitete in odraža stopnjo prezentizma na samih glasovanjih. V tem pogledu je kolektivna obstrukcija obravnavana kot dejanje neenotnosti. Na ta način bi lahko dejali, da indeks UI predstavlja raven participativne politične kulture in stopnje legitimiranja vsakokratnega procesa odločanja v parlamentu, saj je le izraženo odklonilno vedenje prepoznano kot del legitimne in kohezivne glasovalne prakse.

Vrednosti indeksa WI se po poslanskih skupinah skozi mandatna obdobja niso bistveno spreminjale. Nekoliko drugačno gibanje indeksa od preostalih poslanskih skupin je izkazano pri NSi, SDS in SLS. Pri vseh treh je namreč opazen poudarjen porast indeksa WI iz tretjega (2000–2004) v četrto mandatno obdobje (2004–2008), v katerem so poleg ZLSD pri parlamentarnem odločanju delovale z najvišjo stopnjo relativne (ne)glasovalne večine znotraj poslanske skupine. To je predvsem za prvi dve poslanski skupini jasen kazalec spremembe statusa iz opozicijske v vladno poslansko skupino (zanemarjajoč kratko obdobje Bajukove vlade), pri SLS pa gre za prvo daljše obdobje prisotnosti v vladi z ideološko sorodnimi strankami.

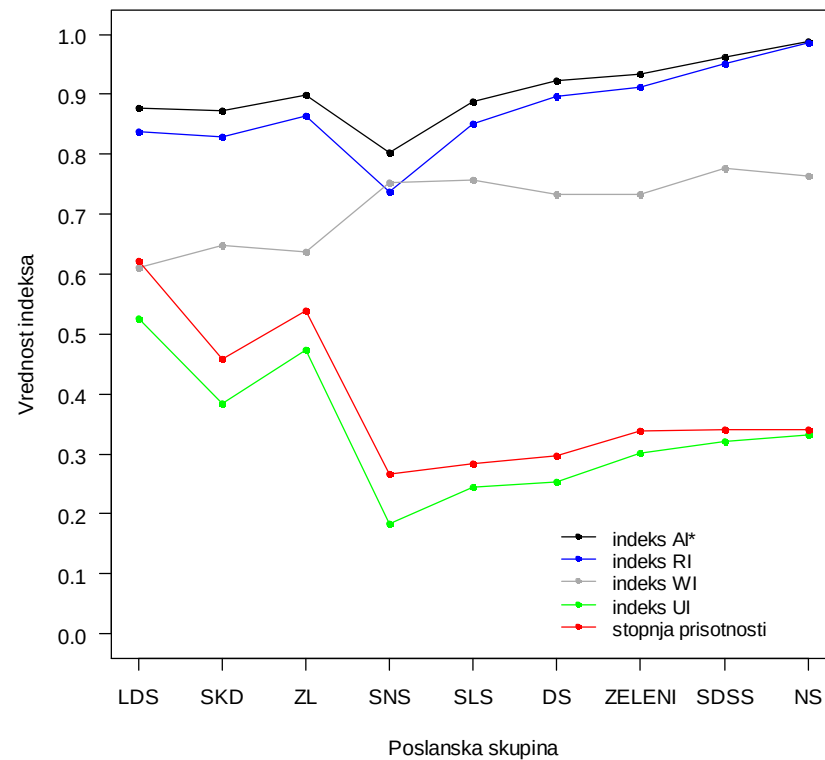
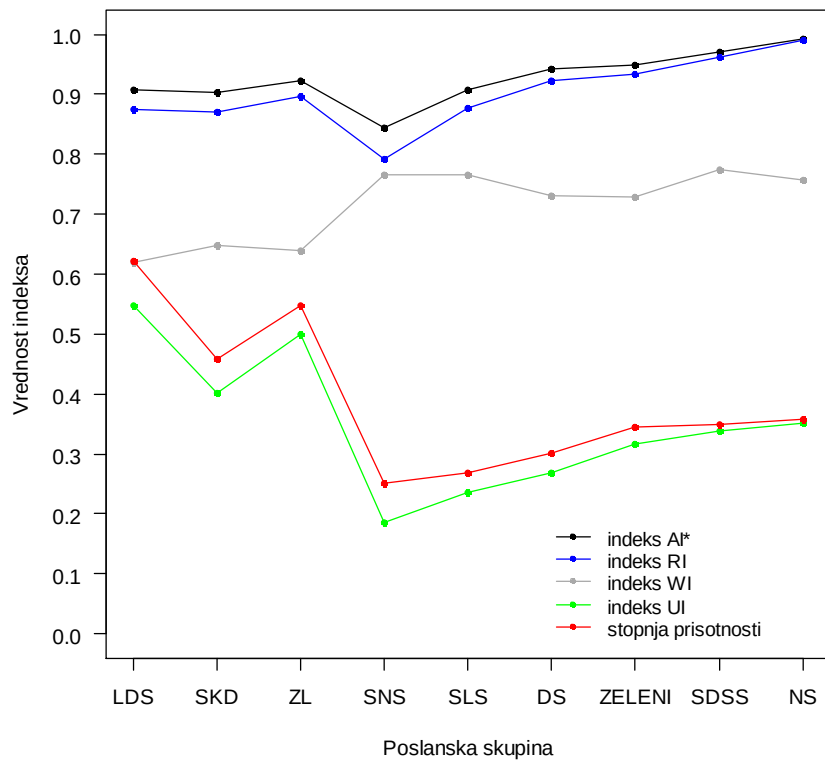
Bistveno več razgibanosti je mogoče razbrati iz gibanja vrednosti indeksa UI. Ponovno je razpoznan soroden kohezijski trend poslanskih skupin NSi in SDS ter deloma tudi SLS. Če je mogoče za prvi dve utemeljevati to gibanje indeksa UI s spremembo statusa iz opozicije v koalicijo, pa gre pri SLS za več kot očiten vpliv sorodnosti strank v koaliciji, saj SLS, upoštevajoč nekaj krajših premorov zaradi predčasnega izstopa iz koalicij, v različnih vladah vztraja vse od drugega mandata (1996–2000). V prid temu priča tudi nizka raven omenjenega indeksa za nekdanjo vladno SKD oziroma njeno ideološko naslednico NSi, saj je le-ta v prvem mandatu kot vladna stranka izkazovala nižje vrednosti kot druga vladna stranka v istem mandatu (LDS) ali sama v četrtem mandatu (2004–2008).

Lahko bi sklenili, da je tako poleg statusa vlada-opozicija predvsem za stranke desnega političnega pola pomembna tudi ideološka sorodnost strank v vladi. Za vladne stranke ideološko sorodnih koalicij (predvsem mandata 2000–2004 in 2004–2008) je tako praviloma značilno sovpadanje indeksov WI in UI, saj je na poslancih teh strank bil jasen imperativ, da

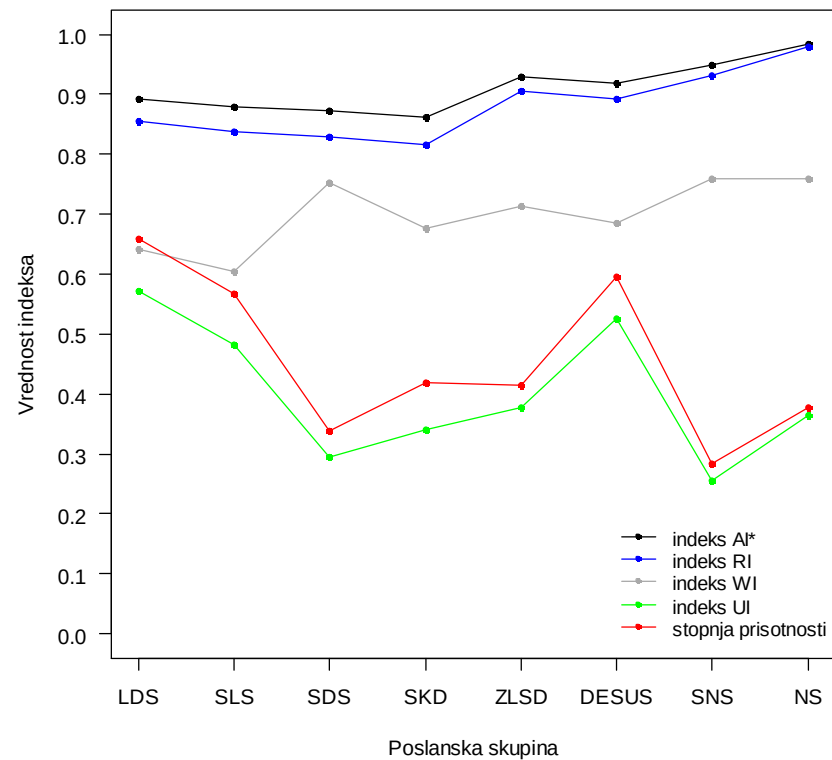
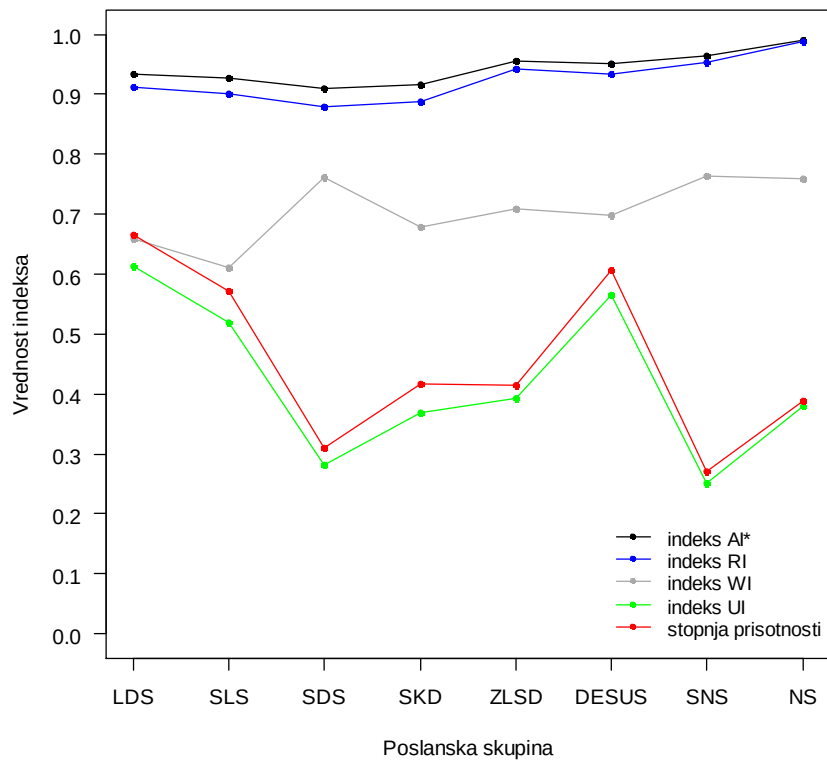
zagotovijo sklepčnosti in glasovalno večino zakonodajnih predlogov lastnih vlad. To po drugi strani ni veljalo za opozicijske stranke, ki imperativ prezentizma ne čutijo v tolikšni meri ter na ta način tudi ne zahtevajo tako visoke stopnje discipline od svojih poslanskih kolegov. Iz pregleda indeksov sta vendarle opazni dve značilnosti. Prvič, v prvih dveh mandatnih obdobjih sta ti dve zakonitosti nekoliko manj izraziti, saj je šlo tako za raznorodne vladne koalicije kot tudi za proces konsolidacije institucij parlamentarne demokracije. Drugič, pri poslanskih skupinah strank levosredinske politične usmeritve je opazno manjše odklanjanje indeksov WI in UI, kar bi lahko izkazovalo tudi višjo stopnjo participativne parlamentarne politične kulture. Med vsemi poslanskimi skupinami sicer najnižje vrednosti indeksa UI skozi celotno opazovano obdobje izkazuje glasovalno vedenje poslancev SNS.

Iz razbranega bi lahko sklenili, da se stopnja kohezivnosti poslanskih skupin DZ RS skozi čas krepi, kar potrjuje tudi eno izmed postavljenih hipotez tega magistrskega dela. Vendarle pa je potrditev le-te lahko prepoznati skozi več zornih kotov. Prvič, stopnja kohezije gledano skozi indeksa AI* in RI se po poslanskih skupinah skozi čas res krepi, to pa ne velja za sam parlament kot celoto. To pomeni, da se je s krepitvijo kohezije okrepil tudi konflikt med različnimi polji, predvsem ko delitev opozicija-koalicija sovpada z delitvijo levo-desno. Če je bil v obdobju približevanja Slovenije Evropski uniji in navideznemu soglasju zaradi obsežne harmonizacije evropske zakonodaje moč omenjeni konflikt zakrit, pa se po zaključku intenzivnih integracijskih procesov ta vse bolj kaže. Drugič, vrednosti indeksov WI in UI prav tako potrjujejo postavljeno hipotezo. Z izjemo nekaterih poslanskih skupin, še posebej pa za celotni parlament, se oba indeksa skozi mandatna obdobja zvišujeta, je pa predvsem pri indeksu UI evidentna pogojenost s statusom vlada-opozicija. Ne glede na to je pri vseh poslanskih skupinah moč opaziti porast indeksov WI in UI, v kolikor se vrednosti teh primerja s predhodnimi vrednostmi indeksov iste poslanske skupine, ko so te sodelovale v vladi oziroma v opoziciji.

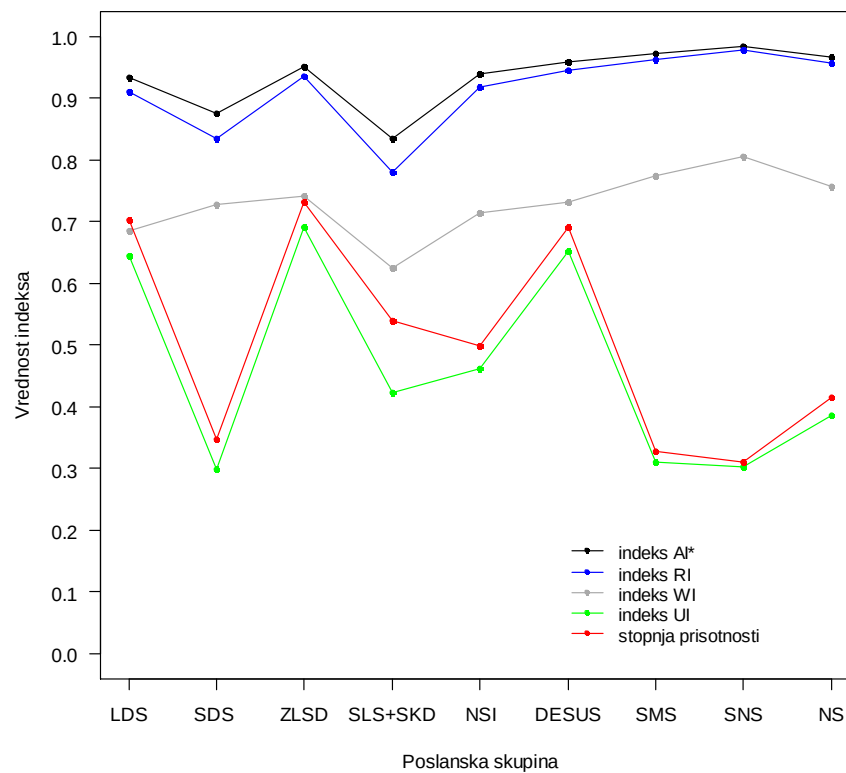
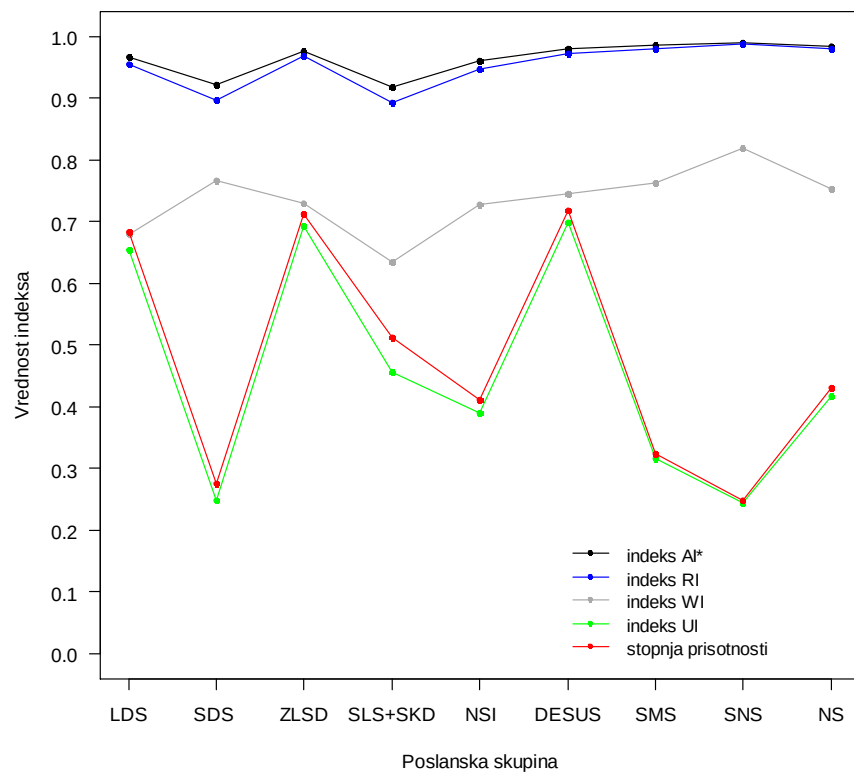
Slika 5.20: Vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 1992–1996 (vsi zapisi ter zapisi po PR pravilu)

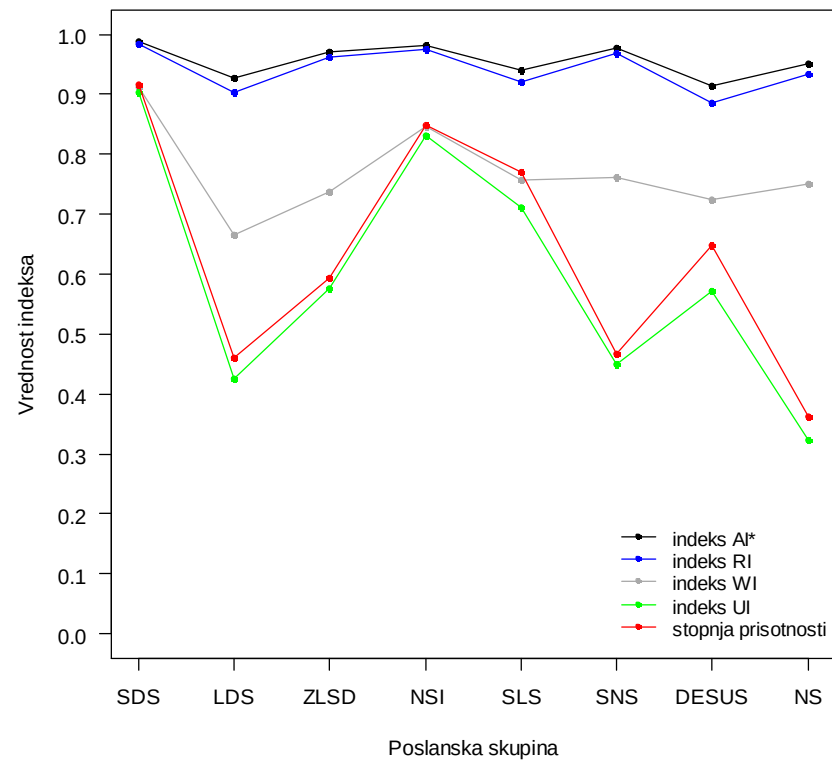
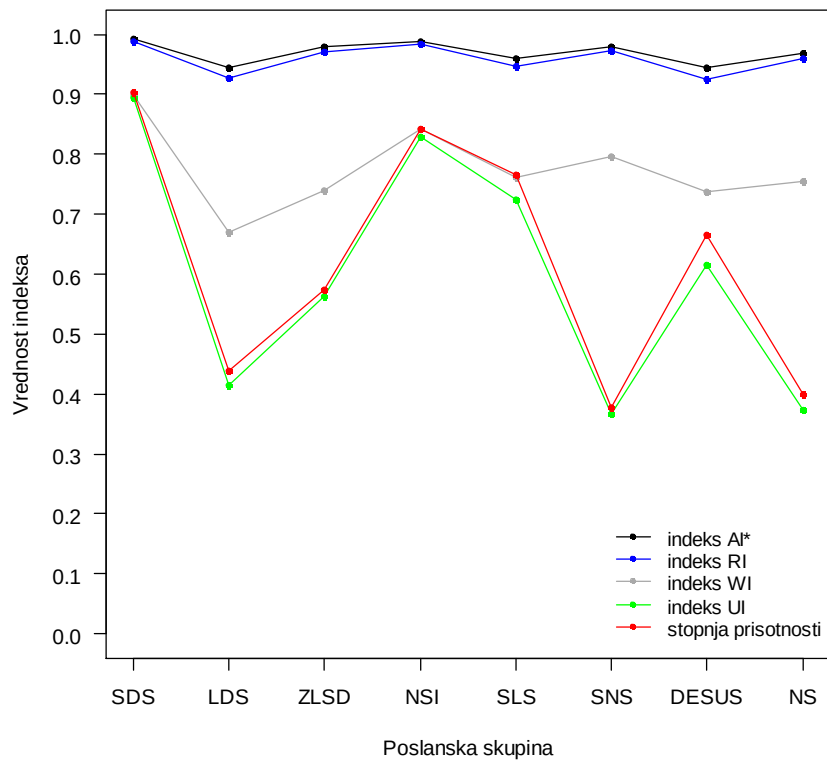
Slika 5.21: Vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 1996–2000 (vsi zapisi ter zapisi po PR pravilu)

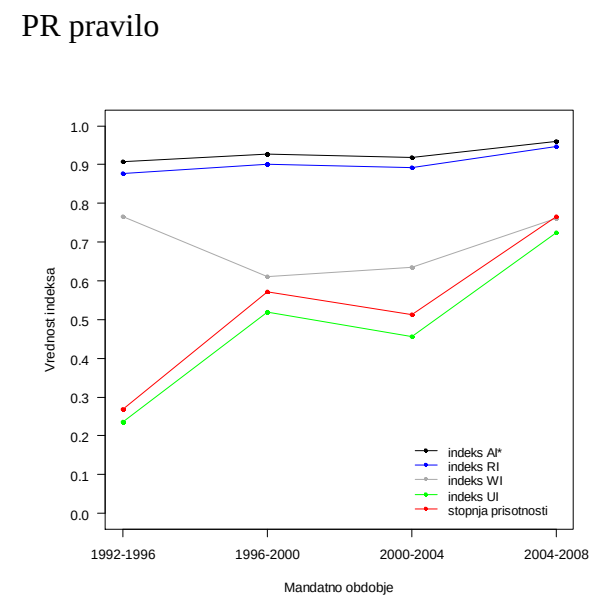
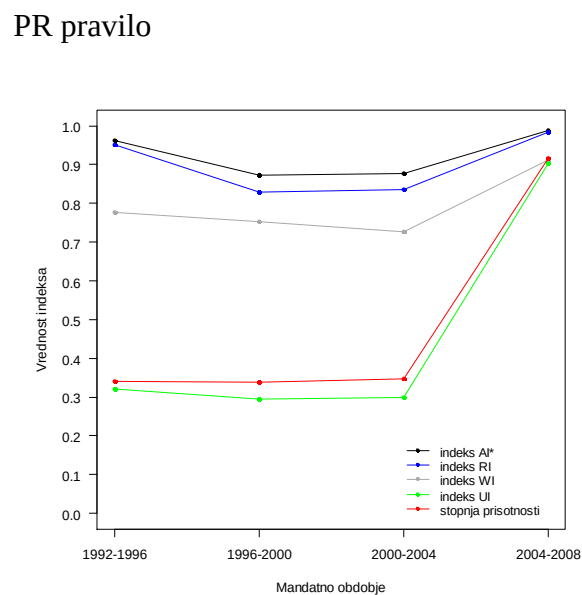
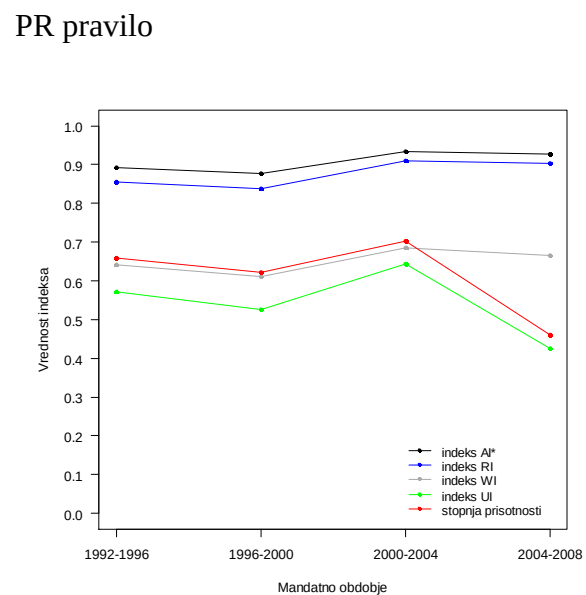
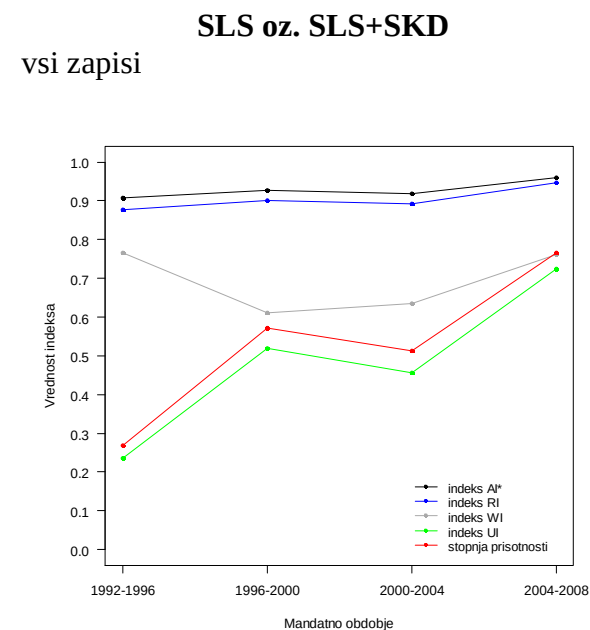
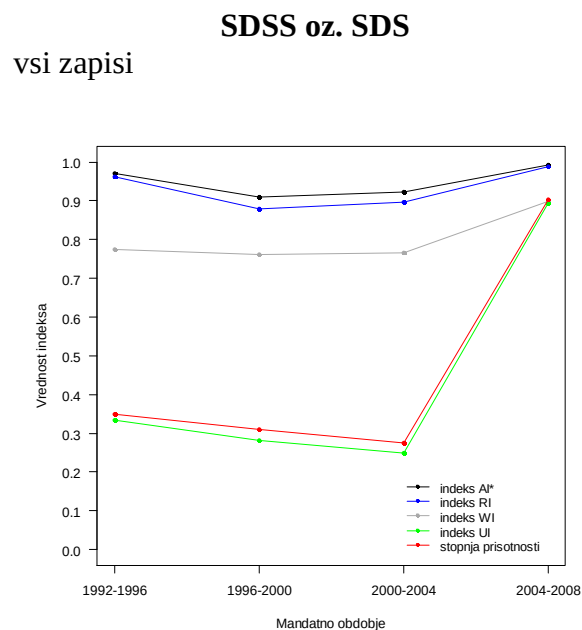
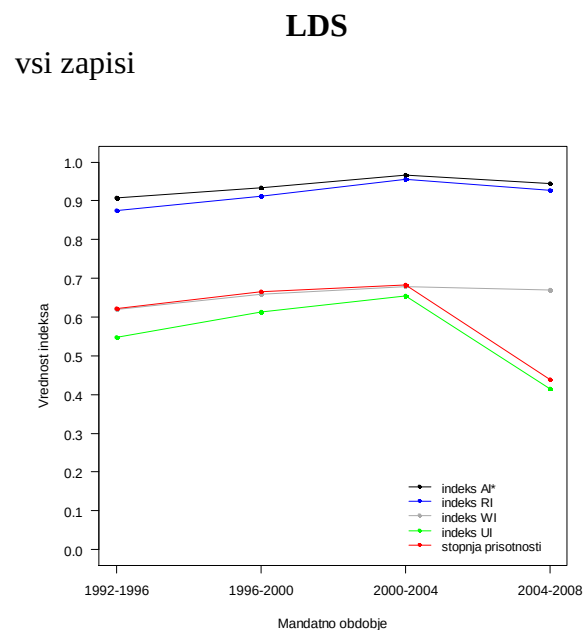
Slika 5.22: Vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 2000–2004 (vsi zapisi ter zapisi po PR pravilu)

Slika 5.23: Vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v mandatnem obdobju 2004–2008 (vsi zapisi ter zapisi po PR pravilu)

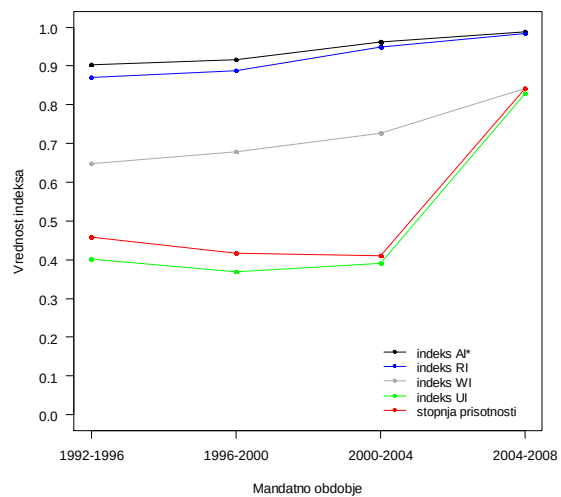

Slika 5.24: Gibanje vrednosti indeksov kohezivnosti in stopnja prisotnosti poslanskih skupin v obdobju 1992–2008 (vsi zapisi ter po PR pravilu)

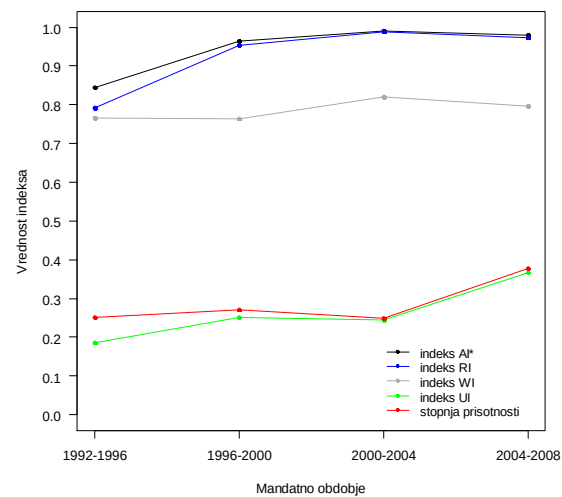
SKD oz. NSI

vsi zapisi

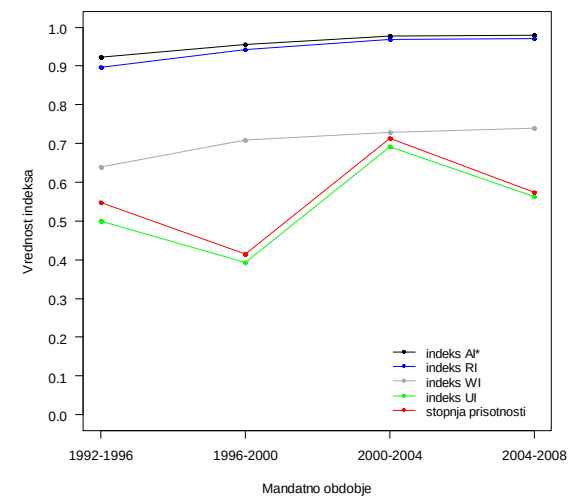
SNS

vsi zapisi

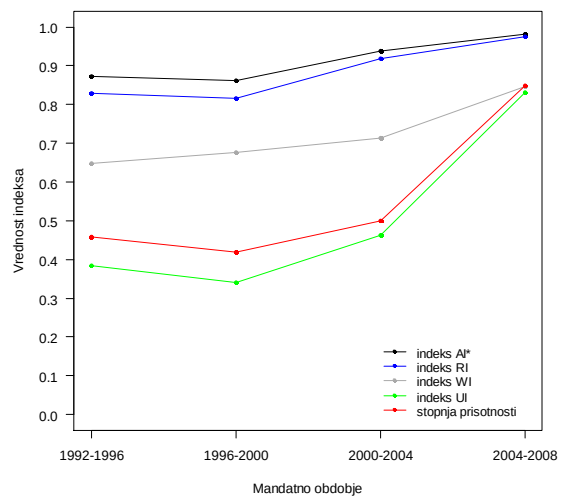

ZL oz. ZLSD

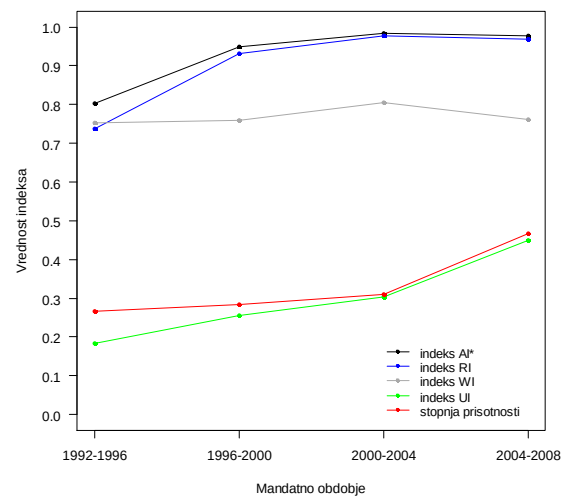
vsi zapisi

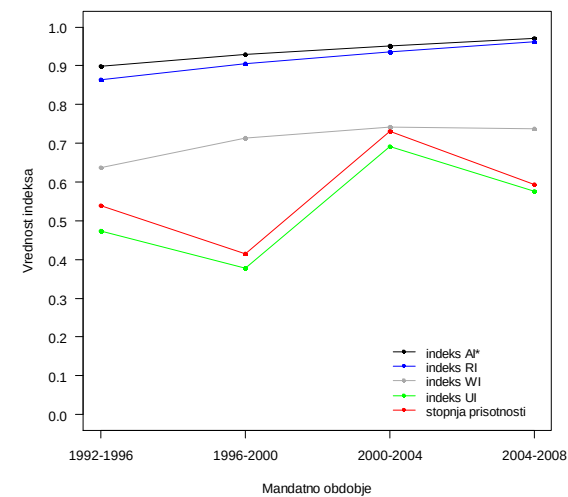
PR pravilo

PR pravilo

PR pravilo

6 SKLEP

V zadnjem desetletju so študije vpliva preferenc in drugih dejavnikov na zakonodajno odločanje močno v porastu. V magistrskem delu je bila opravljena empirična analiza zakonodajnega odločanja DZ RS v prvih štirih mandatnih obdobjih s tremi popularnimi tehnikami prostorskega modeliranja političnega odločanja. Smiselnost tovrstnega raziskovanja, kljub precejšnji zasičenosti relevantne literature s študijami ameriškega Kongresa, je predvsem v povsem drugačnem parlamentarnem kontekstu kar so pokazale nekatere druge referenčne študije za parlamente po svetu. V tem delu smo tako obravnavali uporabnost tako OC kot W-NOMINATE tehnik, ki sta najpogostejše uporabljeni prav v kontekstu raziskovanja ameriškega Kongresa ter sta bili za ta namen tudi razviti. Poleg teh dveh tehnik smo analizirali tudi CJR tehniko, ki jo nekateri raziskovalci tega področja poudarjajo kot vsesplošno primerno alternativo.

Analiza je pokazala, da vse tri izbrane prostorske tehnike kažejo potencial za proučevanje zakonodajnega organa kot je DZ RS, saj nobena izmed njih ni generirala vsebinsko nesmiselnih razgrnitev ideoloških pozicij poslancev. Za klasifikacijsko najuspešnejšo tehniko se je izkazala OC – gre za pričakovano uspešnost, ki izhaja iz njene robustne neparametrične narave in teži k minimiziranju napak. Vendar je pri tem potrebno opozoriti na problematičnost enorazsežnega OC modela, saj ta ne omogoča sklepanja o prostorski razdalji med poslanci, temveč le njihovo razvrstitev. V tem pogledu imata W-NOMINATE in CJR prednost, ki pa z drugo dimenzijo izzveni. CJR tehnika se je izkazala za relativno najslabšo, toda ne vodi do nesmiselnih zaključkov – pokaže pa šibkost svoje parametrične narave kot že ugotavljajo drugi (npr. Armstrong in drugi 2014), in sicer, da ta ni imuna na trgovanje z glasovi, ki pa so bili v slovenskem zakonodajnem odločanju pogosto predmet trgovanja vladajočih koalicij, ko je šlo za članstva SLS ter tudi DESUS. Zato lahko podamo odgovor na prvo hipotezo, da za analiziranje zakonodajnega odločanja slovenskega parlamenta pristop CJR, ki temelji na modelih odgovora na postavko ni najprimernejši.

Analiza razsežnosti parlamentarnega konflikta nam je pokazala, da lahko v DZ RS opazimo konflikt skromnih razsežnosti, ki je bil v začetnih mandatnih obdobjih relativno bolj obsežen, a še vedno skromen. Kasneje pa je sorazmerno hitro prešel v enorazsežno obliko. Slovenski parlamentarni konflikt je bil tako v začetnih mandatnih obdobjih povzročen z dvema ključnim komponentama (levo-desno in vlada-opozicija), pri čemer vloga druge s časoma ne slabi,

temveč sovпада s prvo, kar daje enorazsežno naravo konfliktu, ki se še razvija. Za preverjanje te ugotovitve bi bilo za nadaljne raziskovanje te tematike smiselno analizirati zakonodajno odločanje v mandatnih obdobjih 2008–2011, 2011–2014 in 2014–. Na podlagi navedenih ugotovitev lahko potrdimo drugo hipotezo, ki pravi, da se s prostorsko analizo slovenske parlamentarne arene po posameznih mandatnih obdobjih razkriva ideološko-tematski konflikt nizkih razsežnosti.

Kar se tiče stopnje kohezivnosti državnozborskih poslanskih skupin, nam rezultati analize kohezijskih vzorcev, ki izhajajo iz zakonodajnega odločanja poslancev v obdobju 1992–2008, kažejo, da vrednosti indeksov AI*, RI, WI in UI po poslanskih skupinah v povprečju naraščajo. Kljub temu, da to velja za poslanske skupine, pa tega ne moremo trditi za parlament kot celoto. Rezultati namreč kažejo, da indeksi kohezivnosti za parlament kot celoto padajo, izjema je le indeks UI, ki vsebuje močno komponento prisotnosti. Zato lahko sklenemo, da se stopnja kohezivnosti državnozborskih poslanskih skupin skozi čas krepi.

Magistrsko delo na več mestih izpostavlja uporabno plat prostorske analize, ki temelji na dejanskih podatkih zakonodajnega odločanja. Uporaba poimenskih glasovanj s tem postaja vse bolj priljubljena za analizo glasovalnega vedenja poslancev v parlamentarnih demokracijah ter tako tudi vse bolj popularizirana. Zapisi poimenskih glasovanj nudijo veliko možnosti za proučevanje političnih sistemov iz mnogoštevilnih vidikov, vendar pa se pri tem poredko opozarja na potencialno problematičnost tovrstnih študij – v večini parlamentov se namreč glasovanja ne beležijo v celoti: ameriški Kongres beleži in objavlja vsa glasovanja; spodnji dom švicarskega parlamenta beleži vsa, objavlja pa le del glasovanj, medtem ko Evropski parlament beleži glasovanja le na podlagi izrecne zahteve (Hug 2009, 2). Slovenija sodi med tiste redke države, kjer se beležijo vse zakonodajne odločitve, kar nudi popolno transparentnost zakonodajnega odločanja ter še dodatno okrepi uporabnost prostorske analize. To tudi pomeni, da statistična analiza poslanskih glasov ni nagnjena k pristranski izbiri glasovanj ter je zato primerna osnova za celostno razumevanje zakonodajnega odločanja. Doprinos magistrskega dela se poleg primerjave prostorskih modelov in analize indeksov kohezije za prve štiri mandate, kar doslej še ni bilo storjeno, zrcali tudi v izjemno zahtevni pripravi obsežne podakovne baze. Doslej so namreč poimenski zapisi glasovanj poslancev služili bolj ali manj suhoparnemu evidenčnemu namenu ali kvalitativni analizi malega števila glasovanj na posamezno temo (npr. družinski zakonik). Poimenski zapisi glasovanj so namreč v elektronski obliki na voljo šele z uvedbo glasovalne naprave, pri čemer pa so se tehnične

specifikacije beleženja zapisov skozi leta spreminjale. Za potrebe prostorske analize je bilo potrebno poenotiti kodirno shemo zapisov odločitev, poleg tega (glede na skromne razpoložljive attribute) določiti tehtne ter skozi mandate čim bolj konsistentne ključne za izbor predmetnih zakonodajnih odločitev in za enkraten zapis poslančevih glasov. Izvorna baza je zajemala preko 55 tisoč zakonodajnih odločitev, prečiščena pa 80 % teh. Tudi na tej točki se kaže dodana vrednost te študije. Smiselni prihodnji koraki raziskovanja državnozbornih poslanskih glasovanj bi morali tako iti v smer večje izrabe sedaj izgrajenih podatkovnih baz glasovanj s pomočjo uporabe v tem delu predstavljenih prostorskih metod, razširitve baze na novejša mandata (po letu 2008), fokusiranje na posamezne tematske sklope ali naravo odločitev ter seveda večjo mednarodno primerljivost glasovalnega vedenja slovenskih poslancev z nam primerljivimi parlamentarnimi ureditvami.

7 SEZNAM LITERATURE

1. Aldrich, John H. 1995. *Why Parties? The Origin and Transformation of Party Politics in America*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Armstrong, David A., Ryan Bakker, Royce Carroll, Christopher Hare, Keith T. Poole, in Howard Rosenthal. 2014. *Analyzing spatial models of choice and judgment with R*. Hoboken: Taylor and Francis.
3. Bailey, Daniel John. 2008. *Data Mining of Early Day Motions and Multiscale Variance Stabilisation of Count Data*. Bristol: Daniel John Bailey. Dostopno prek: www.stats.bris.ac.uk/~guy/Research/danthesis.pdf (27. julij 2012).
4. Baron, David P. in John A. Ferejohn. 1989. Bargaining in legislatures. *American Political Science Review* 83 (4): 1181–1206.
5. Borg, Ingwer in Patrick Groenen. 1997. *Modern Multidimensional Scaling: Theory and Applications*. New York: Springer.
6. Brazill, Timothy J. in Bernard Grofman. 2002. Factor analysis versus multi-dimensional scaling: binary choice roll-call voting and the US Supreme Court. *Social Networks* 24 (3): 201–229. Dostopno prek: <http://www.socsci.uci.edu/~bgrofman/124%20Brazil%202002%20Factor%20Analysis%20Versus...Social%20Networks.pdf> (26. julij 2012).
7. Carey, John M. 2000. *Party Unity in Legislative Voting*. For presentation at the American Political Science Associations conference, September 2000.
8. --- 2007. Competing principals, political institutions, and party unity in legislative voting. *American Journal of Political Science* 51: 92–107.
9. Carroll, Royce, Jeffrey B. Lewis, James Lo, Keith T. Poole in Howard Rosenthal. 2012. *The Structure of Utility in Spatial Models of Voting*. Dostopno prek: www.owl.net.rice.edu/~rc6/papers/utility_02.05.12.pdf (27. julij 2012).
10. Carrubba, Clifford, Matthew Gabel in Simon Hug. 2008. Legislative Voting Behaviour, Seen and Unseen: A Theory of Roll-Call Vote Selection. *Legislative Studies Quarterly* 33 (4): 543–572. Dostopno prek: <http://polisci.wustl.edu/files/polisci/carrubbagabelhuglsq.pdf> (2. avgust 2012).
11. Claassen, Ryan L. 2007. Ideology and Evaluation in an Experimental Setting, Comparing the Proximity and the Directional Models. *Political Research Quarterly* 60

- (2): 263–273. Dostopno prek: <http://www.personal.kent.edu/~rclaasse/prqa07.pdf> (17. avgust 2012).
12. --- 2009. Direction Versus Proximity, Amassing Experimental Evidence. *American Politics Research* 37 (2): 227–253. Dostopno prek: <http://www.personal.kent.edu/~rclaasse/apr09.pdf> (21. avgust 2012).
 13. Clark, Tom S. 2009. *Position-Taking as Democratic Representation*. New York: Social Science Research Network. Dostopno prek: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1418503> (18. avgust 2012).
 14. Clinton, Joshua, Simon Jackman in Douglas Rivers. 2004. The Statistical Analysis of Roll Call Data. *American Political Science Review* 98 (2): 355–370. Dostopno prek: <http://www.cs.princeton.edu/courses/archive/fall09/cos597A/papers/ClintonJackmanRivers2004.pdf> (27. julij 2012).
 15. Coombs, Clyde H. 1964. *A theory of data*. Oxford: Wiley.
 16. Cox, Gary W. in Mathew D. McCubbins. 1993. *Legislative Leviathan: Party Government in the House*. Berkeley, CA: University of California Press.
 17. --- 2005. *Setting the Agenda: Responsible Party Government in the US House of Representatives*. Cambridge: Cambridge University Press.
 18. Cox, Gary W. 2006. The organization of democratic legislatures. V *The Oxford Handbook of Political Economy*, ur. Barry R. Weingast in Donald A. Wittman. Oxford, New York: Oxford University Press.
 19. Crisp, Brian F. in Amanda Driscoll. 2012. The Strategic Use of Legislative Voting Procedures. *Legislative Studies* 37 (1): 67–97. Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1939-9162.2011.00035.x/pdf> (1. avgust 2012).
 20. Curini, Luigi in Francesco Zucchini. 2008. *Testing the theories of law making in a parliamentary democracy: a roll call analysis of the Italian Chamber of Deputies*. Paper prepared for ECPR joint sessions in Rennes, April 2008. Dostopno prek: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/6f9c2466-7979-48a4-aff0-73682161f09a.pdf> (17. februar 2016).
 21. Deželan, Tomaž. 2005. Delovanje slovenskih evropslancev in posredno slovenskih parlamentarnih političnih strank v Evropskem parlamentu. V *Slovenija v EU : zmožnosti in priložnosti*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 193–215. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

22. Deželan, Tomaž in Maja Sever. 2007. Cohesion in the Slovenian national assembly: A Pattern of post-socialist democratic parliament? *Balkanistica* 2007 (20): 29–54.
23. Deželan, Tomaž, Maja Sever in Aleks Jakulin. 2009. Analiza kohezijskih vzorcev Državnega zbora Republike Slovenije v obdobju od leta 1994 do leta 2008. Dinamika s potencialom krepitve parlamentarne dimenzije Evropske unije? *Teorija in praksa* 46 (1–2): 161–178.
24. Doering, Herbert. 1995. Time as a scarce resource: government control of the agenda. V *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, ur. H. Döring. Frankfurt: Campus Verlag.
25. Eduskunta. 2000. *Parliament's Rules of Procedure*. Dostopno prek: <http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=xm05710151614779&cmd=download> (18. avgust 2012).
26. Faas, Thorsten. 2003. To defect or not to defect? National, institutional and party group pressures on MEPs and their consequences for party group cohesion in the European Parliament. *European Journal of Political Research* 42: 841–866.
27. Gabel, Matthew in Clifford Carrubba. 2004. *The European Parliament and transnational political representation party groups and political conflict*. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Politikanalyse.
28. Gabel, Matthew in Simon Hix. 2007. *From Preferences to Behaviour: Comparing MEPs' Survey Responses and Roll-Call Voting Behaviour*. Paper prepared for presentation at the Tenth Biennial Conference of the European Union Studies Association, Montreal, Canada, 17–19 May 2007. Dostopno prek: http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/Gabel-Hix-EUSA-14May07.pdf (29. julij 2012).
29. Gašparič, Jure. 2012. *Državni zbor Republike Slovenije 1992–2012: o slovenskem parlamentarizmu*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
30. Godbout, Jean-François. 2014. Parliamentary Politics and Political Behaviour. V *Comparing Canada: methods and perspectives on Canadian politics*, ur. Papillon, Martin, Luc Turgeon, Jennifer Wallner, and Stephen White, 171–197. Toronto, Vancouver: UBC Press.
31. Godbout, Jean-François in Bjørn Høyland. 2008. *Legislative Voting in Canadian Parliament*. Paper Presented at the Canadian Political Science Association Meeting, Vancouver, June 4, 2008. Dostopno prek: www.cpsa-acsp.ca/papers-2008/Godbout.pdf (28. julij 2012).

32. Gooch, Donald M. 2011. Formal and Spatial Modeling. *21st century political science: a reference handbook*, ur. Ishiyama, John T. in Marijke Breuning, 532–540. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications.
33. Grad, Franc. 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
34. Green, Steven L. 2002. *Rational Choice Theory: An Overview*. Prepared for the Baylor University Faculty Development Seminar on Rational Choice Theory, May 2002. Dostopno prek: https://business.baylor.edu/steve_green/green1.doc (21. avgust 2012).
35. Hare, Christopher in Keith T. Poole. 2012. *Using Optimal Classification to Analyze Public Opinion Data*. Paper prepared for presentation at the 2012 annual meeting of the Midwest Political Science Association. Dostopno prek: http://chare.myweb.uga.edu/MPSA_OptimalClassificationPublicOpinionData.pdf (27. julij 2012).
36. Hix, Simon. 2001. *How Electoral Institutions Shape Legislative Behaviour: Explaining Voting-Defection in the European Parliament*. Dostopno prek: <http://www.lse.ac.uk/Depts/eprg/working-papers.htm> (25. maj 2004).
37. --- 2002. Parliamentary Behaviour with Two Principals: Preferences, Parties, and Voting Behaviour in the European parliament. *American Journal of Political Science* 46 (3): 688–698.
38. --- 2004. Electoral institutions and legislative behavior: explaining voting defection in the European Parliament. *World Politics* 56 (2): 194–223.
39. Hix, Simon in Christophe Crombez. 2005. Extracting ideal Point Estimates from Actors' Preferences in the EU Constitutional Negotiations. *European Union Politics* 6 (3): 353–376. Dostopno prek: http://peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/17/16/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1465116505054837.pdf (28. julij 2012).
40. Hix, Simon in Christopher Lord. 1997. *Political parties in the European Union*. New York: St. Martin's Press.
41. Hix, Simon in Abdul Noury. 2012. *Government-Opposition or Left-Right? The Institutional Determinants of Voting in Eight Parliaments*. Dostopno prek: http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/Hix-Noury-GOorLR-23March2012.pdf (20. december 2012).
42. Hotelling, Harold. 1929. Stability in Competition. *The Economic Journal* 39 (153): 41–57.

43. Huber, John. 1996. The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies. *American Political Science Review* 90 (2): 269–82.
44. Hug, Simon. 2009. *Understanding Roll Call Vote Requests and their Consequence*. Dostopno prek: www.unige.ch/ses/spo/static/simonhug/.../snsfurcv.pdf (2. avgust 2012).
45. --- 2010. Selection Effects in Roll Call Votes. *British Journal of Political Science* 40 (01): 225–235.
46. --- 2012. *Parliamentary voting*. Dostopno prek: <http://www.unige.ch/ses/spo/static/simonhug/pv/pv.pdf> (2. avgust 2012).
47. Igličar, Albin. 1994. *Zakonodajno odločanje*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
48. Jeitziner, Bruno in Tobias Hohl. 1997. *Measuring Political Preferences: Ratings for Members of the Swiss National Council*. Dostopno prek: http://www.unifr.ch/wipol/assets/files/Blaue_Reihe/1997/Jeitziner_1997b_Measuring_political_preferences.pdf (2. avgust 2012).
49. Johnson, Charles W. 1994–2005. *A Glossary of Political Economy Terms, online edition*. Auburn: Auburn University. Dostopno prek: <http://www.auburn.edu/~johnspm/gloss/> (18. avgust 2012).
50. Jun, Hae Won in Simon Hix. 2006. *A Spatial Analysis of Voting in the Korean National Assembly*. Center on Institutions and Governance Working Paper No. 16. Berkeley: Institute of Governmental Studies University of California. Dostopno prek: http://igovberkeley.com/sites/default/files/No16_Jun.pdf (27. julij 2012).
51. Kellermann, Michael. 2010. *Estimating ideal points in the British House of Commons using Early Day Motions*. Dostopno prek: <http://mkellermann.org/britishEDM.pdf> (28. julij 2012).
52. Košmelj, Blaženka. 2001. *Statistični terminološki slovar*. Ljubljana: Statistično društvo Sloveniji: Statistični urad Republike Slovenije.
53. Krašovec, Alenka. 2000. *Moč v političnih strankah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Krebelj, Jana. 2010. Je šlo za trgovanje z glasovi ali preobrat pri poslancih? *Primorske novice*, 4. november 2010. Dostopno prek: <http://www.primorske.si/Primorska/Istra/Je-slo-za-trgovanje-z-glasovi-ali-preobrat-pri-pos.aspx> (18. avgust 2012).

55. Krehbiel, Keith. 1998. *Pivotal Politics: A Theory of US Lawmaking*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
56. --- 2000. Party Discipline and Measures of Partisanship. *American Journal of Political Science* 44 (2): 212–227.
57. Kropko, Jonathan. 2012. *Who's a Directional Voter and Who's a Proximity Voter? An Application of Finite Mixture Modeling to Issue Voting in the 2008 American Presidential Election*. Dostopno prek: <http://polmeth.wustl.edu/media/Paper/manuscript.pdf> (21. avgust 2012).
58. Kruskal, Joseph B. in Myron Wish. 1978. *Multidimensional Scaling*. Sage University Paper series on Quantitative Application in the Social Sciences, 07-011. Beverly Hills and London: Sage Publications.
59. Landi, Massimiliano in Ricardo Pelizzo. 2012. *A spatial analysis of the Italian Second Republic, Second Version*. Research Collection School of Economics, Working Paper 1323. Dostopno prek: http://ink.library.smu.edu.sg/soe_research/1323 (28. julij 2012).
60. Laver, Michael. 2006. Legislatures and parliaments in comparative context. V *The Oxford handbook of political economy*, ur. Barry R. Weingast in Donald A. Wittman. Oxford: Oxford University Press.
61. Laver, Michael in Kenneth Schepsle. 1996. *Making and breaking governments: Cabinets and legislatures in parliamentary democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
62. Levitt, Steven D. in James M. Poterba. 1999. Congressional Distributive Politics and State Economic Performance. *Public Choice* 99: 185–216.
63. Lewis, Jeffrey B. in Gary King. 1999. No Evidence on Directional vs. Proximity Voting. *Political Analysis* 8 (1): 21–33. Dostopno prek: <http://gking.harvard.edu/files/spatial.pdf> (21. avgust 2012).
64. Lijphart, Arendt. 1999. *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven: Yale University Press.
65. Lupia, Arthur and Kaare Strøm. 1995. Coalition termination and the strategic timing of parliamentary elections. *American Political Science Review* 89: 648–666.
66. Lyons, Pat in Tomáš Lacina. 2009. An Examination of Legislative Roll-Call Voting in the Czech Republic Using Spatial Models. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (6): 1155–1190. Dostopno prek: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/95259bcac74027bb6c73b69817c7cdebab454a49_LyonsLacinaSC2009-6.pdf (27. julij 2012).

67. Mainwaring, Scott in Timothy R. Scully. ur. 1995. *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford, CA: Stanford University Press.
68. McCarty, Nolan. 2010. *Measuring Legislative Preferences*. Dostopno prek: <http://harrisschool.uchicago.edu/Blogs/EITM/wp-content/uploads/2011/06/McCarty2010.pdf> (20. december 2012).
69. McKelvey, Richard. 1976. Intransitivities in Multidimensional Voting Models and Some Implications for Agenda Control. *Journal of Economic Theory* 12: 472-482.
70. McLean, Iain. 1999. *Roll-call analysis when you have too much data and are not in the USA*. Paper prepared for presentation at the ECPR workshop on Estimating the policy position of political actors, Mannheim, March 1999.
71. Michels, Robert. 1915. *Political Parties: A Sociological Study of Oligarchical Tendencies in Modern Democracy*. Glencoe, IL: Free Press.
72. Miller, Nicholas R. 2001. *Committees, Agendas, and Voting*. London: Routledge.
73. Morgenstern, Scott. 2004. *Patterns of legislative politics: roll call voting in Latin America and the United States*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
74. Ordeshook, Peter C. in Thomas Schwartz. 1987. Agendas and the control of political outcomes. *American Political Science Review* 81 (1): 179–199.
75. Pajala, Antti. 2008. *Plenary Votes and Voting Cohesion in Eduskunta: A Descriptive Analysis of the 1991-2006 Parliamentary Years*. Paper prepared to be presented at the XV Nopsa Conference, August 6th-9th 2008, University of Turku.
76. Pajala, Antti, Aleks Jakulin in Wray Buntine. 2004. *Parliamentary Group and Individual Voting Behaviour in the Finnish Parliament in Year 2003: A Group Cohesion and Voting Similarity Analysis*. Dostopno prek: http://www.soc.utu.fi/valtio-oppi/mopi/misc/pajala_jakulin_buntine_vers_1.pdf (2. avgust 2012).
77. Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
78. Pogačnik, Tomaž in Ivan Kodba. 2004. Projekt nadgradnje konferenčno glasovalnega sistema v veliki sejni dvorani državnega zbora. V *INDO 2004: 11. posvetovanje informatikov v javni upravi z mednarodno udeležbo, zbornik referatov*, ur. Marin Silič in drugi, 138–146. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Center za informatiko.
79. Poglajen, Jože. 2001. Dnevnikov parlament, Kvorum. *Dnevnik*, 28. maj 2001. Dostopno prek: http://moj.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/2876 (1. avgust 2012).
80. --- 2010. Trgovanje s poslanskimi glasovi ali korupcija: Sodni epilog “dogovarjanja” med Jelinčičem in Pogačnikom bi potegnil jasno ločnico. *Dnevnik*, 17. marec 2010.

- Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042345644 (18. avgust 2012).
81. Poole, Keith T. 2000. Nonparametric Unfolding of Binary Choice Data. *Political Analysis* 8 (3): 211–237.
 82. --- 2005. *Spatial Models of Parliamentary Voting. Analytical Methods for Social Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
 83. --- 2005b. *The Evolving Influence of Psychometrics in Political Science*. Dostopno prek: http://voteview.com/The_Evolving_Influence_of_Psychometrics_in_Political_Science.pdf (27. julij 2012).
 84. Poole, Keith T. in Howard Rosenthal. 1997. *Congress: A Political-Economic History of Roll Call Voting*. Oxford: Oxford University Press.
 85. --- 2007. *Ideology and Congress*. New Brunswick: Transaction Publishers.
 86. Prunk, Janko, Toplak, Cirila in Marjeta Hočevnar. 2006. *Parlamentarna izkušnja Slovencev: 1848–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 87. Roberts, Jason M. 2007. The Statistical Analysis of Roll-Call Data: A Cautionary Tale. *Legislative Studies Quarterly* 32 (3): 341–360. Dostopno prek: www.unc.edu/~jmr08/Research_files/LSQ_07.pdf (26. julij 2012).
 88. Rojc, Mateja. 2004. Konferenčno-glasovalni sistem v veliki dvorani državnega zbora. V INDO 2004: 11. posvetovanje informatikov v javni upravi z mednarodno udeležbo, zbornik referatov, ur. Marin Silič in drugi, 129–137. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Center za informatiko.
 89. Romer, Thomas in Howard Rosenthal. 1978. Political Resource Allocation, Controlled Agendas, and the Status Quo. *Public Choice* 33 (4): 27–43.
 90. Rosenthal, Howard in Erik Voeten. 2004. Analyzing Roll Calls with Perfect Spatial Voting: France 1946–1958. *American Journal of Political Science* 48 (3): 620–632. Dostopno prek: <http://www.princeton.edu/~rosentha/France.pdf> (20. december 2012).
 91. RTVSLO. 2010. Trgovanje z glasovi za pokojninsko reformo. RTVSLO, 14. december 2010. Dostopno prek: <http://tvslo.si/predvajaj/trgovanje-z-glasovi-za-pokojninsko-reformo/ava2.90614355> (18. avgust 2012).
 92. --- 2012. Leto dni po referendumu nova vlada išče odgovore na ista vprašanja: Janševa vlada pred dilemo nove pokojninske reforme. RTVSLO, 3. junij 2012. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/slovenija/leto-dni-po-referendumu-nova-vlada-isce-odgovore-na-ista-vprasanja/284480> (18. avgust 2012).

93. Saiegh, Sebastian M. 2009. Recovering a Basic Space from Elite Surveys: Evidence from Latin America. *Legislative Studies Quarterly* 34 (1): 117–145. Dostopno prek: <https://dss.ucsd.edu/~ssaiegh/lq.pdf> (28. julij 2012).
94. Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
95. Schattschneider, E. E. 1942. *Party Government*. New York: Rinehart.
96. Scully, Roger. 2001. *National Parties and European Parliamentarians: Developing and Testing an Institutional Theory*. Dostopno prek: <http://www.lse.ac.uk/Depts/eprg/working-papers.htm> (25. maj 2004).
97. Shepsle, Kenneth A. 1979. Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models. *American Journal of Political Science* 23 (1): 27–59.
98. Shepsle, K. A. in G. W. Cox. 2007. Majority Cycling and Agenda Manipulation: Richard McKelvey's Contributions and Legacy. V *Positive Change in Political Science: The Legacy of Richard McKelvey's Most Influential Writings*, ur. John Aldrich, James E. Alt, Arthur Lupia. Ann Arbor: University of Michigan Press.
99. Shoemaker, Pamela J. 1991. *Gatekeeping*. London: Sage.
100. Snyder, James M. in Michael M. Ting. 2005. Why Roll Calls? A Model of Position-Taking in Legislative Voting and Elections. *The Journal of Law, Economics, & Organization* 21 (1): 153–178.
101. Spirling, Arthur in Iain McLean. 2006. The Rights and Wrongs of Roll Calls. *Government and Opposition* 41 (4): 581–588. Dostopno prek: <http://www.people.fas.harvard.edu/~spirling/documents/McSpirFinal.pdf> (25. julij 2012).
102. --- 2007. UK OC OK? Interpreting Optimal Classification Scores for the U.K. House of Commons. *Political Analysis* 15 (1): 85–96. Dostopno prek: <http://www.people.fas.harvard.edu/~spirling/documents/mcspirPA.pdf> (27. julij 2012).
103. Spirling, Arthur in Kevin Quinn. 2010. Identifying Intra-Party Voting Blocs in the UK House of Commons. *Journal of the American Statistical Association* 105 (490): 447–457. Dostopno prek: <http://www.law.berkeley.edu/files/UKfactionSmall.pdf> (28. julij 2012).
104. STA. 2012. Po Virantovem mnenju Janković blefira ali pa je prišlo do trgovanja s poslanskimi glasovi. STA, 11. januar 2012. Dostopno prek: <http://www.sta.si/vest.php?id=1714207> (18. avgust 2012).

105. Strøm, Kaare. 1995. Parliamentary Government and Legislative Organisation. V Parliaments and Majority Rule in Western Europe, ur. Herbert Döring, 51–82. Frankfurt: Campus Verlag.
106. Tahk, Alexander. 2010. *Properties of Ideal-Point Estimators*. The Society for Political Methodology: Papers, Posters and Syllabi, Document ID Number 1223. Dostopno prek: <http://polmeth.wustl.edu/media/Paper/tahkpolmeth.pdf> (28. julij 2012).
107. Tomzs, Michael in Robert P. Van Houweling. 2007. *The Microfoundations of Issue Voting*. Dostopno prek: <http://www.stanford.edu/~tomz/working/TomzVanHouweling-2007-08a.pdf> (21. avgust 2012).
108. Tsebelis, George. 2002. *Veto players: How Political Institutions Work*. Princeton: Princeton University Press.
109. Varela, Diego. 2009. Romania and Bulgaria in the European Union: a Spatial Analysis of Council Voting. *The Annals of The Ștefan cel Mare University of Suceava* 2 (10): 300–309. Dostopno prek: http://www.seap.usv.ro/annals/Annals_nr10_2009_Article_Sample.doc (28. julij 2012).
110. Walt, Stephen M. 1999. Rigor or Rigor Mortis? Rational Choice. *International Security* 23 (4): 5–48. Dostopno prek: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~plech/Walt_Rigor_IS.pdf (22. avgust 2012).
111. Wiberg, M. 2000. The Partyness of the Finnish Eduskunta. V Parliamentary Party groups in European Democracies, ur. Heidar, K. in Koole, R. London and New York: Routledge.
112. --- 2004. *Lainsäädäntötuotos Suomessa valtiopäivillä 1945-2002: Peruskartoitus*. Valtio-opillisia tutkimuksia 58. Department of Political Science. Turku: University of Turku.
113. Zajc, Drago. 2000. *Parlamentarno odločanje: (re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi; funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
114. --- 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

8 PRILOGE

Priloga A: Poolov postopek generiranja izhodiščnih vrednosti idealnih točk poslancev

Za ilustrativno razumevanje postopka generiranja izhodiščnih vrednosti idealnih točk povzemamo izpeljavo postopka, ki ga predlaga Poole (2005: 26). V prvem koraku je iz poimenskih glasovanj poslancev y_{ij} izpeljana izhodiščna simetrična **matrika stopenj ujemanja** med n poslanci, dimenzije $n \times n$. Mera ujemanja je preprosto opredeljena kot delež skladnosti izbire poslanskega para v vseh m glasovanjih. Stopnjo ujemanja za poslanca a in poslanca b zapišemo kot:

$$A_{ab} = \frac{q - \sum_{i=a}^{b-1} k_i}{q},$$

kjer $a \neq b$, k_i je število razmejišč med poslancema $p-1$ in p , q pa je število vseh možnih razmejišč $q = \sum_i^{p-1} k_i > 0$.

Drugi korak zajema preoblikovanje matrike stopenj ujemanja v **matriko kvadratnih razdalj**. Kvadratna razdalja za poslanca a in poslanca b je opredeljena kot:

$$d_{ab}^2 = (1 - A_{ab})^2 = \left(1 - \frac{q - \sum_{i=a}^{b-1} k_i}{q}\right)^2 = \left(\frac{\sum_{i=a}^{b-1} k_i}{q}\right)^2.$$

Za te razdalje obstaja urejeno zaporedje točk, ki s podaja popolno kompozicijo teh razdalj in podatkovnega nabora, iz katerih so te tudi izpeljane. Takšen vrstni red rangov točk je povsem identičen vrstnemu redu rangov »dejanskih« idealnih (preferenčnih) točk poslancev, vendar pa ta ne omogoča razkritja intervalne lestvice

Tretji korak obsega **dvojno središčenje matrike kvadratnih razdalj**⁴⁰. Kvadratna razdalja med poslancema a in b je $d_{ab}^2 = (x_a - x_b)^2$, povprečje vrednosti vrstice a je $\frac{\sum_{i=1}^p d_{ai}^2}{p} = x_a^2 - 2x_a\bar{x} + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p}$, povprečje vrednosti stolpca b je $\frac{\sum_{i=1}^p d_{ib}^2}{p} = x_b^2 - 2x_b\bar{x} + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p}$, povprečje vrednosti matrike pa $\frac{\sum_{i=1}^p \sum_{h=1}^p d_{ih}^2}{p^2} = \frac{\sum_{h=1}^p x_h^2}{p} - 2\bar{x}^2 + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p}$. Dobimo:

$$\frac{\left\{ \left(x_a^2 - 2x_a x_b + x_b^2 \right) - \left(x_a^2 - 2x_a \bar{x} + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p} \right) - \left(x_b^2 - 2x_b \bar{x} + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p} \right) + \left(\frac{\sum_{h=1}^p x_h^2}{p} - 2\bar{x}^2 + \frac{\sum_{i=1}^p x_i^2}{p} \right) \right\}}{-2} = (x_a - \bar{x})(x_b - \bar{x})$$

V zadnjem koraku predpostavljamo, da velja $\bar{x} = 0$, kar pomeni, da so na diagonali matrike kvadratnih razdalj podane kvadratne vrednosti poslanskih koordinat x_a^2 . Ocenjene vrednosti idealnih (preferenčnih) točk poslanca dobimo s **kvadratnim korenjenjem diagonalnih vrednosti matrike kvadratnih razdalj** in jih zapišemo v vektorski obliki dimenzije $i \times 1$. Na ta način dobljen vrstni red rangov predstavlja ustrezne začetne vrednosti rangov za nadaljnjo iterativno izboljšavo.

⁴⁰ Od vsake vrednosti posameznega elementa matrike odštejemo vrstično povprečje vrednosti in stolpčno povprečje vrednosti, prištejemo matrično povprečje vrednosti in delimo z vrednostjo -2.

Priloga B: Letno število (ustreznih) zapisov glasovanj po mandatih v obdobju 1992–2008

Leto	Mandatno obdobje			
	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008
1992	-			
1993	-			
1994	601 (6,0 %)			
1995	5.928 (58,8 %)			
1996	3.545 (35,2 %)	16 (0,1 %)		
1997		3.342 (17,8 %)		
1998		4.662 (24,9 %)		
1999		6.441 (34,4 %)		
2000		4.276 (22,8 %)	168 (1,4 %)	
2001			5.070 (43,5 %)	
2002			4.435 (38,0 %)	
2003			1.109 (9,5 %)	
2004			877 (7,5 %)	65 (1,5 %)
2005				1.066 (24,5 %)
2006				1.308 (30,1 %)
2007				1.171 (26,9 %)
2008				741 (17,0 %)
Skupaj	10.074	18.737	11.659	4.351

Priloga C: Metodološko pojasnilo

Prostorske analize v delu so bile izvedene s programom R.3.0.2. in uporabo namenskih knjižnic: `oc`, `wnominate` in `pscl`. Več o samem programu je na voljo na povezavi <http://www.r-project.org/>. Podrobnosti navedenih knjižnic pa so dostopne na:

- <https://cran.r-project.org/web/packages/oc/>,
- <https://cran.r-project.org/web/packages/wnominate/>,
- <https://cran.r-project.org/web/packages/pscl/>.

Priloga Č: Priprava podatkov⁴¹

```
RCV_LL_LL<-read.csv("RCV10_LL_LL.csv",header=FALSE,strip.white=FALSE,sep=";")
data<-t(RCV_LL_LL)
names<-data[,1]
legdata<-matrix(data[,2],length(data[,2]),1)
party<-colnames(legdata)
name<-colnames(names)
data<-data[,-c(1,2)]
RC_LL_LL =data.frame(name=names,party=legdata,rcv=data)
namevec<-as.vector(RC_LL_LL['name'])
partyvec<-as.vector(RC_LL_LL['party'])
RCDZ_LL_LL<-
rollcall(RC_LL_LL,yea=1,nay=0,missing=9,notInLegis="NA",legis.names=namevec,legis.d
ata=partyvec)
```

#Poimenski zapisi 1992-1996

```
summary(RCDZ_92_96)
Number of Legislators:          94
Number of Roll Call Votes:      7545
Using the following codes to represent roll call votes:
Yea:                             1
Nay:                             0
Abstentions:                     9
Not In Legislature:              NA
Party Composition:
DS    INS    LDS    MNS    PREDSEDUJOČI    SDSS    SKD    SLS    SNS    ZELENi    ZL    <NA>
6      1    24      1              1         4    16    10    12         5    14         0
Vote Summary:
              Count Percent
              Count Percent
0 (nay)      93578      13.6
1 (yea)      212005     30.9
9 (missing)  380055     55.4
```

#Poimenski zapisi 1996-2000

```
summary(RCDZ_96_00)
Number of Legislators:          109
Number of Roll Call Votes:      10766
Using the following codes to represent roll call votes:
Yea:                             1
Nay:                             0
Abstentions:                     9
Not In Legislature:              NA
Party Composition:
DeSUS    INS    LDS    MNS    PREDSEDUJOČI    SDS    SKD    SLS    SNS    ZLSD    <NA>
5        1    33      1              1     18    11    24      5     10         0
Vote Summary:
              Count Percent
              Count Percent
0 (nay)      137595     14.1
1 (yea)      360463     36.8
9 (missing)  480252     49.1
```

#Poimenski zapisi 2000-2004

```
summary(RCDZ_00_04)
Number of Legislators:          103
Number of Roll Call Votes:      5526
Using the following codes to represent roll call votes:
Yea:                             1
Nay:                             0
Abstentions:                     9
Not In Legislature:              NA
Party Composition:
DESUS    INS    LDS    MNS    NSI    SDS    SLS+SKD    SMS    SNS    ZLSD    <NA>
5        1    44      1      8     14         9      4      4     13         0
Vote Summary:
```

⁴¹ LL_LL označuje opazovano mandatno obdobje (92_96, 96_00, 00_04, 04_08).

	Count	Percent
0 (nay)	95607	19.2
1 (yea)	190118	38.3
9 (missing)	211112	42.5

#Poimenski zapisi 2004-2008

summary(RCDZ_04_08)

Number of Legislators: 101

Number of Roll Call Votes: 2839

Using the following codes to represent roll call votes:

Yea: 1

Nay: 0

Abstentions: 9

Not In Legislature: NA

Party Composition:

DESUS	INS	LDS	MNS	NSI	SDS	SLS	SNS	ZLSD	<NA>
4	1	23	1	11	35	10	6	10	0

Vote Summary:

	Count	Percent
0 (nay)	83251	32.6
1 (yea)	93287	36.5
9 (missing)	78866	30.9

Priloga D: Ocena prostorskih modelov

#Enorazsežni OC model

```
OC_1D_LL_LL<-oc(RCDZ_LL_LL,polarity=1,dim=1)
summary(OC_1D_LL_LL)
plot(summary(OC_1D_LL_LL))
```

#Dvorazsežni OC model

```
OC_2D_LL_LL<-oc(RCDZ_LL_LL,polarity=c(1,1),dim=2)
summary(OC_2D_LL_LL)
plot(summary(OC_2D_LL_LL))
```

#Enorazsežni W-NOMINATE model

```
WNOMINATE_1D_LL_LL<-wnominate(RCDZ_LL_LL,polarity=1,dim=1, trials=5)
summary(WNOMINATE_1D_LL_LL)
plot(summary(WNOMINATE_1D_LL_LL))
```

#Dvorazsežni W-NOMINATE model

```
WNOMINATE_2D_LL_LL<-wnominate(RCDZ_LL_LL,polarity=c(1,1),dim=2, trials=5)
summary(WNOMINATE_2D_LL_LL)
plot(summary(WNOMINATE_2D_LL_LL))
```

#Enorazsežni CJR model

```
CJR_1D_LL_LL<-
ideal(RCDZ_LL_LL,d=1,meanzero=TRUE,store.item=TRUE,maxiter=10000,burnin=5000,thin=100)
summary(CJR_1D_LL_LL)
plot(CJR_1D_LL_LL)
```

#Dvorazsežni CJR model

```
CJR_2D_LL_LL<-
ideal(RCDZ_LL_LL,d=2,startvals="eigen",store.item=TRUE,maxiter=10000,burnin=5000,thin=100)
summary(CJR_2D_LL_LL)
plot(CJR_2D_LL_LL)
```

Priloga E: Izris prostorskih zemljevidov

#Enorazsežni OC model

plot.OCcoords(OC_1D_LL_LL)

#Dvorazsežni OC model

plot.OCcoords(OC_2D_LL_LL)

#Enorazsežni W-NOMINATE model

plot.coords(WNOMINATE_1D_LL_LL)

#Dvorazsežni W-NOMINATE model

plot.coords(WNOMINATE_2D_LL_LL)

#Enorazsežni CJR model

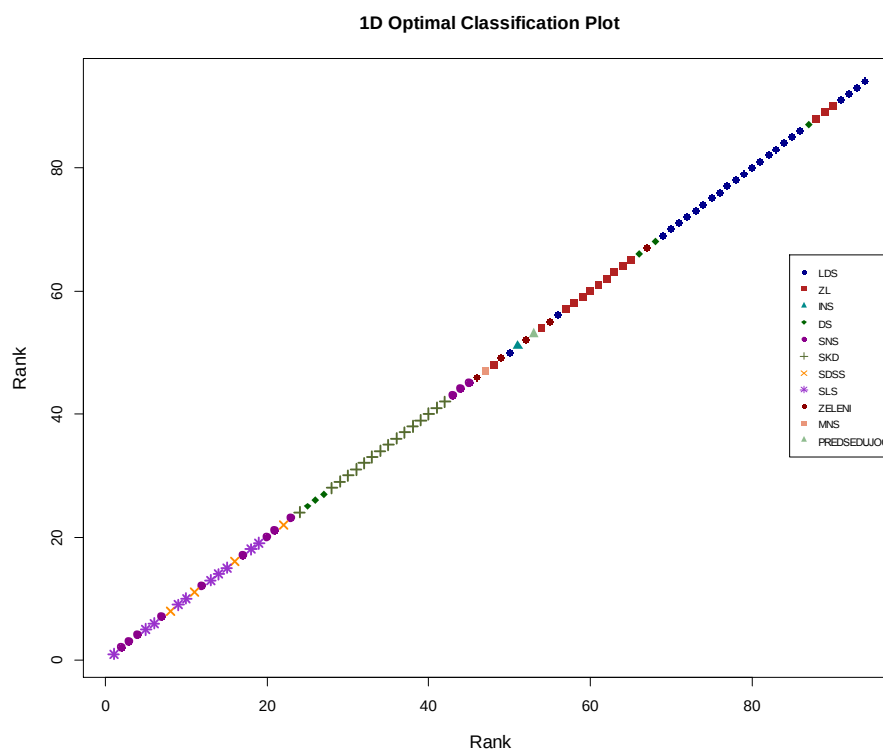
plot(CJR_1D_LL_LL)

#Dvorazsežni CJR model

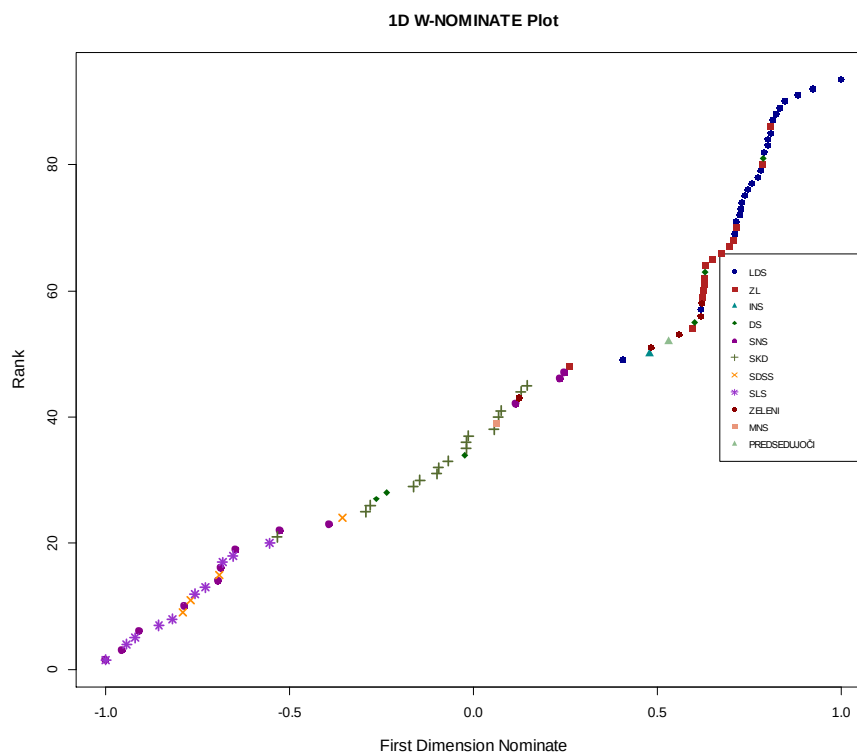
plot(CJR_2D_LL_LL)

Priloga F: Parlamentarni konflikt v obdobju 1992–1996, enorazsežni model

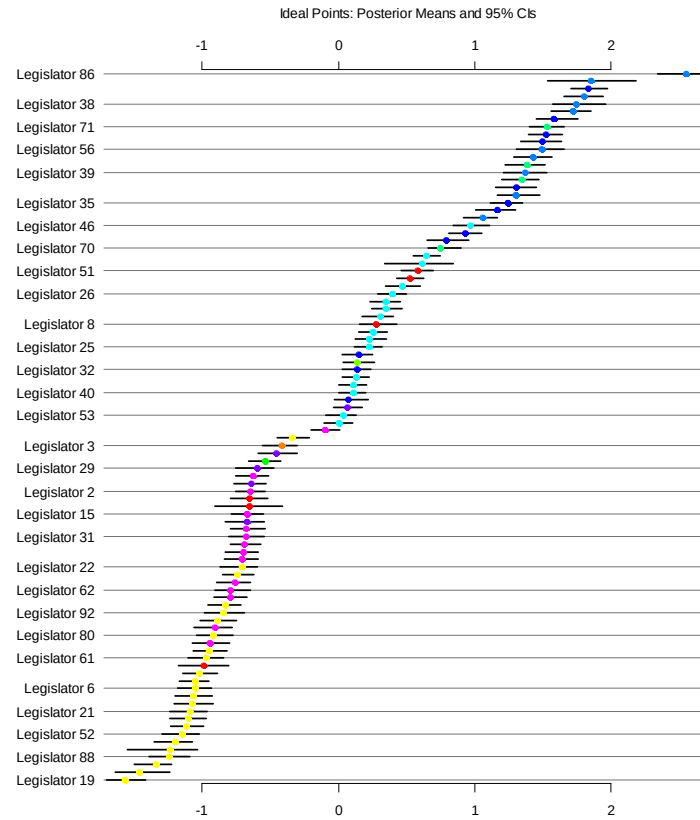
OC model

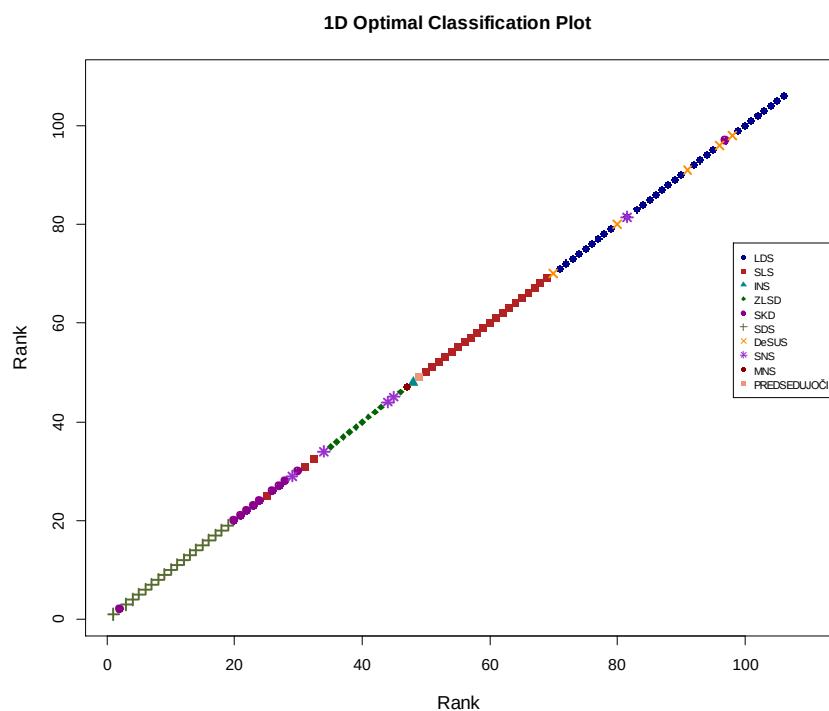
W-NOMINATE model

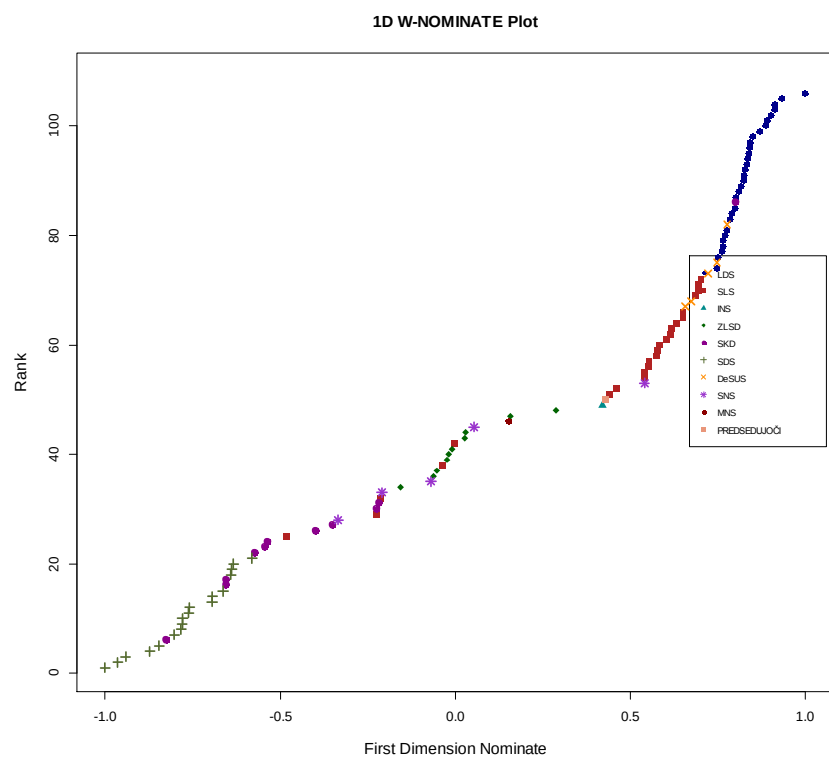
CJR model

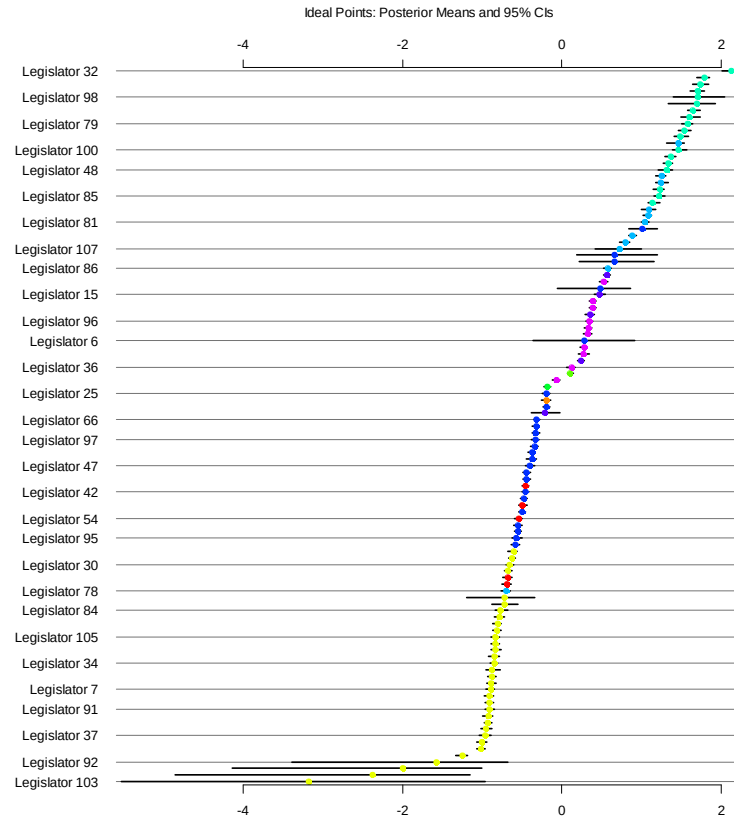
Priloga G: Parlamentarni konflikt v obdobju 1996–2000, enorazsežni model

W-NOMINATE model

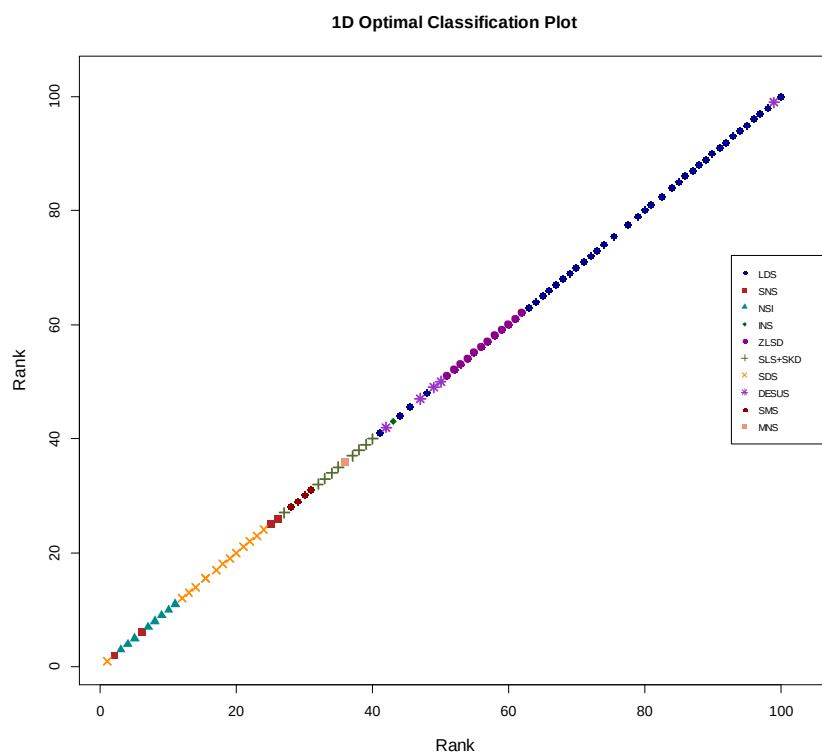

CJR model

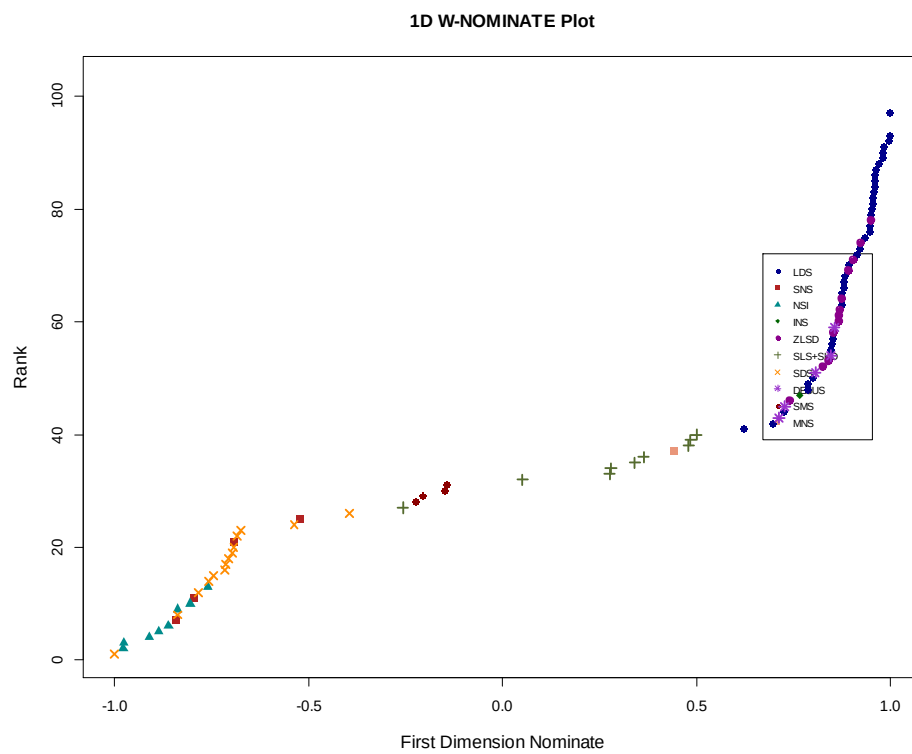

Priloga H: Parlamentarni konflikt v obdobju 2000–2004, enorazsežni model

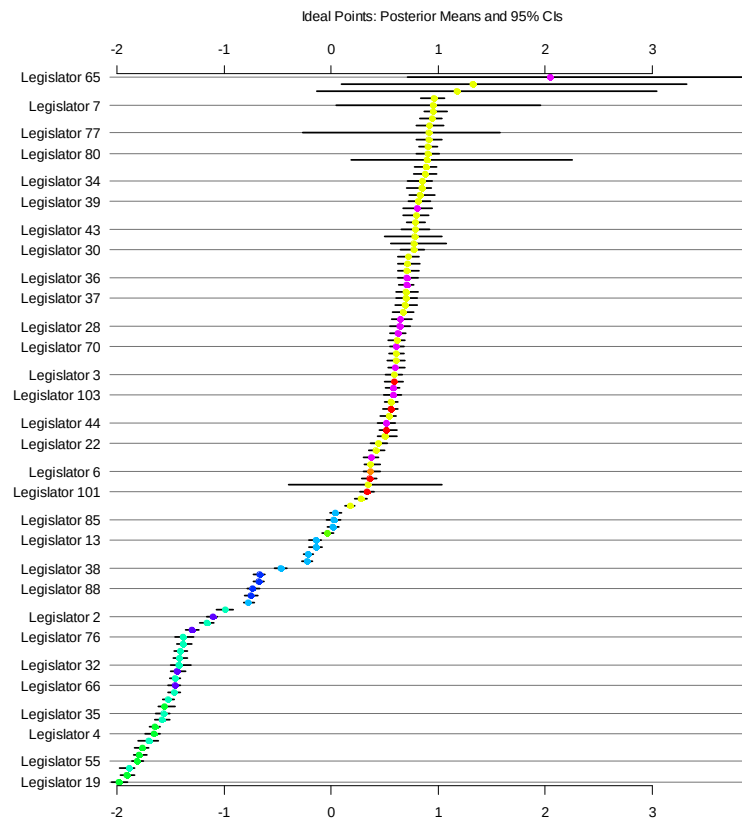
OC model

W-NOMINATE model

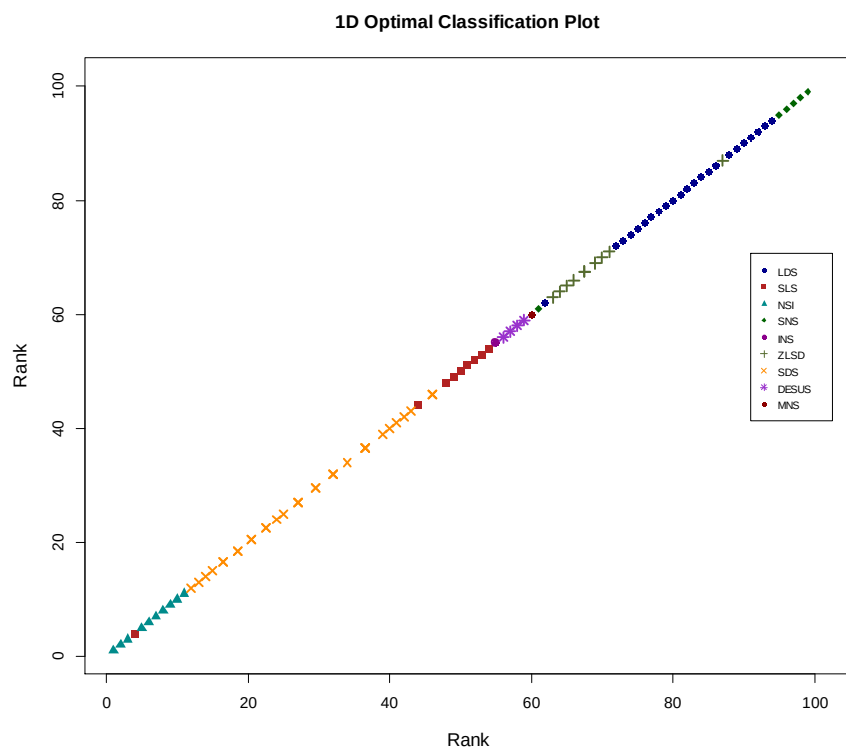

CJR model

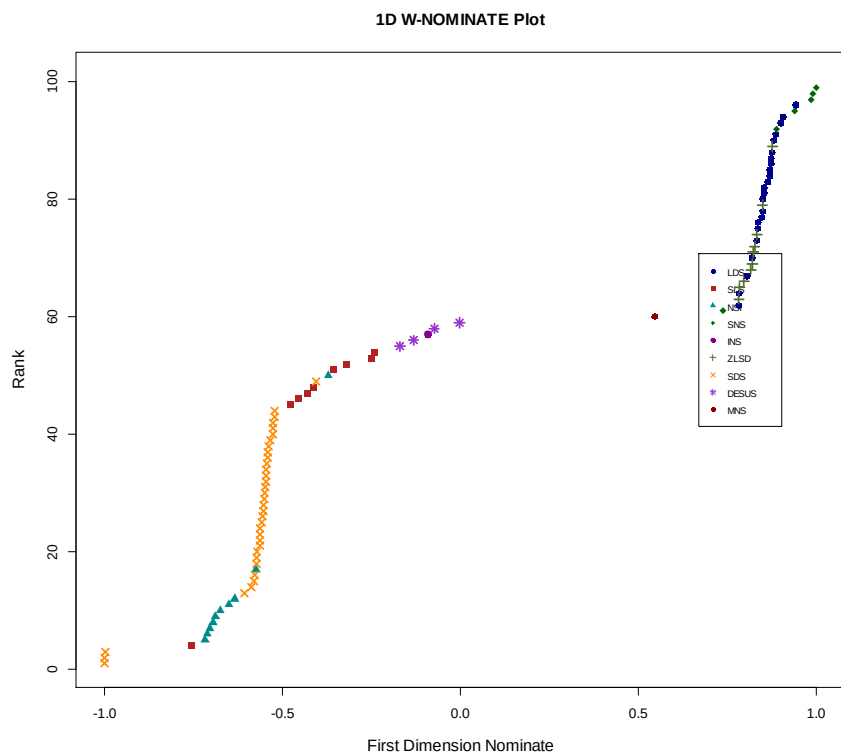

Priloga I: Parlamentarni konflikt v obdobju 2004–2008, enorazsežni model

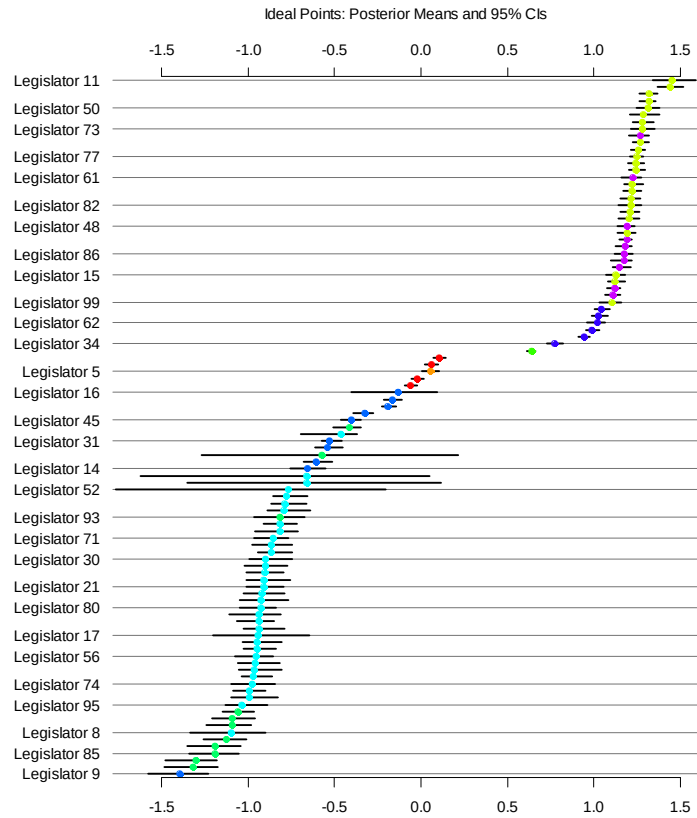
OC model

W-NOMINATE model

CJR model

Priloga J: Mere uspešnosti modelov

#Enorazsežni OC model

```
USP_OC_1D<-
cbind(OC_1D_92_96$fits,OC_1D_96_00$fits,OC_1D_00_04$fits,OC_1D_04_08$fits)
colnames(USP_OC_1D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_OC_1D)<-c("CC","APRE")
USP_OC_1D
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      0.9150640    0.9227614    0.9489718    0.9760574
APRE    0.5833868    0.6178493    0.7514836    0.9154746
```

#Dvorazsežni OC model

```
USP_OC_2D<-
cbind(OC_2D_92_96$fits,OC_2D_96_00$fits,OC_2D_00_04$fits,OC_2D_04_08$fits)
colnames(USP_OC_2D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_OC_2D)<-c("CC","APRE")
USP_OC_2D
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      0.9424641    0.9441388    0.9589267    0.9837191
APRE    0.7177849    0.7236175    0.7999659    0.9425228
```

#Enorazsežni W-NOMINATE model

```
USP_WNOMINATE_1D<-
cbind(WNOMINATE_1D_92_96$fits,WNOMINATE_1D_96_00$fits,WNOMINATE_1D_00_04$fits,WNOMINATE_1D_04_08$fits)
colnames(USP_WNOMINATE_1D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_WNOMINATE_1D)<-c("CC","APRE","GMP")
USP_WNOMINATE_1D
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      88.9002304    89.7687149    93.0949249    96.4785995
APRE    0.4555538    0.4937906    0.6637108    0.8756827
GMP     0.7564679    0.7622694    0.8340275    0.9019176
```

#Dvorazsežni W-NOMINATE model

```
USP_WNOMINATE_2D<-
cbind(WNOMINATE_2D_92_96$fits,WNOMINATE_2D_96_00$fits,WNOMINATE_2D_00_04$fits,WNOMINATE_2D_04_08$fits)
USP_WNOMINATE_2D<-rbind(USP_WNOMINATE_2D[2,], USP_WNOMINATE_2D[4,],
USP_WNOMINATE_2D[6,])
colnames(USP_WNOMINATE_2D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_WNOMINATE_2D)<-c("CC","APRE","GMP")
USP_WNOMINATE_2D
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      91.7037277    92.3337631    94.1828613    97.4482040
APRE    0.5930658    0.6207006    0.7166951    0.9099130
GMP     0.7992514    0.8084882    0.8591868    0.9316248
```

#Enorazsežni CJR model

```
USP_CJR_1D<-
cbind(predict(CJR_92_96_1D)$overall.percent,predict(CJR_96_00_1D)$overall.percent,predict(CJR_00_04_1D)$overall.percent,predict(CJR_04_08_1D)$overall.percent)
colnames(USP_CJR_1D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_CJR_1D)<-c("CC")
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      87.60239    88.43127    62.63995    89.49858
```

#Dvorazsežni CJR model

```
USP_CJR_2D<-
cbind(predict(CJR_92_96_2D)$overall.percent,predict(CJR_96_00_2D)$overall.percent,predict(CJR_00_04_2D)$overall.percent,predict(CJR_04_08_2D)$overall.percent)
colnames(USP_CJR_2D)<-c("1992-1996","1996-2000","2000-2004","2004-2008")
rownames(USP_CJR_2D)<-c("CC")
      1992-1996    1996-2000    2000-2004    2004-2008
CC      91.50902    92.28584    94.36031    97.74213
```

Priloga K: Normalizirane lastne vrednosti

#Izračun normaliziranih lastnih vrednosti

```
evalue<-c(result_LL_LL$eigenvalues)
D<-seq(1:10)
E<-cbind(D,evalue)
SQE<-sqrt(sum(evalue**2))
T<-rep(0,20)
d(T)<-c(10,2)
T[,1]<-seq(1,10)
i<-0
while(i<10
{ i<-i+1
T[i,2]<-E[i,2]/SQE}
cbind(T,E[1:10])>->NormE_LL_LL
colnames(NormE_LL_LL)<- c("Dim","NormLastVred","LastVred")
```

#Prikaz normaliziranih lastnih vrednosti

```
plot(x=d,y=NormE_LL_LL[,2],ylim=c(0,1),xlab="Dimenzija",ylab="Normalizirana lastna vrednost")
axis(1, at=1:10, lab=c("1","2","3","4","5","6","7","8","9","10"))
lines(x=d,y=NormE_LL_LL[,2],ylim=c(0,1),xlab="Dimenzija",ylab="Normalizirana lastna vrednost")
```

#Normalizirane lastne vrednosti 1992–1996

```
NormE_92_96


| Dim | NormLastVred | LastVred  |
|-----|--------------|-----------|
| 1   | 0.95071177   | 5.3428480 |
| 2   | 0.20118440   | 1.1306240 |
| 3   | 0.10190144   | 0.5726698 |
| 4   | 0.09088520   | 0.5107603 |
| 5   | 0.07318207   | 0.4112716 |
| 6   | 0.06650088   | 0.3737243 |
| 7   | 0.06158505   | 0.3460982 |
| 8   | 0.06016793   | 0.3381341 |
| 9   | 0.05440191   | 0.3057301 |
| 10  | 0.04986672   | 0.2802430 |


```

#Normalizirane lastne vrednosti 1996–2000

```
NormE_96_00


| Dim | NormLastVred | LastVred  |
|-----|--------------|-----------|
| 1   | 0.87873449   | 5.7234230 |
| 2   | 0.27439122   | 1.7871800 |
| 3   | 0.18007538   | 1.1728770 |
| 4   | 0.17608031   | 1.1468560 |
| 5   | 0.11539701   | 0.7516103 |
| 6   | 0.11349718   | 0.7392363 |
| 7   | 0.10617840   | 0.6915672 |
| 8   | 0.10008937   | 0.6519077 |
| 9   | 0.07977082   | 0.5195678 |
| 10  | 0.07665170   | 0.4992522 |


```

#Normalizirane lastne vrednosti 2000–2004

```
NormE_00_04


| Dim | NormLastVred | LastVred  |
|-----|--------------|-----------|
| 1   | 0.97363631   | 9.1161660 |
| 2   | 0.12728751   | 1.1917940 |
| 3   | 0.11489221   | 1.0757370 |
| 4   | 0.08167677   | 0.7647404 |
| 5   | 0.05808799   | 0.5438783 |
| 6   | 0.05186833   | 0.4856437 |
| 7   | 0.04252105   | 0.3981250 |
| 8   | 0.03280092   | 0.3071153 |
| 9   | 0.03044036   | 0.2850134 |
| 10  | 0.02838605   | 0.2850134 |


```

#Normalizirane lastne vrednosti 2004-2008

NormE_04_08

Dim	NormLastVred	LastVred
1	0.98999795	14.9625878
2	0.08855473	1.3383946
3	0.08032199	1.2139670
4	0.04104717	0.6203769
5	0.02786565	0.4211547
6	0.02614690	0.3951779
7	0.01849227	0.2794876
8	0.01832729	0.2769942
9	0.01586674	0.2398060
10	0.01470163	0.2221969

Priloga L: Korelacije med OC, W-NOMINATE in CJR idealnimi točkami

```
#Izračun korelacij OC, W-NOMINATE in CJR vrednostmi 1. dimenzije
coordD1_LL_LL<-data.frame("OC"=OC_LL_LL_1D$legislators$coordD1,
"W.NOMINATE"=WNOMINATE_LL_LL_1D$legislators$coordD1, CJR=CJR_LL_LL_1D$xbar$D1)
cor(coordD1_LL_LL)
```

```
#Izračun korelacij OC, W-NOMINATE in CJR vrednostmi 2. dimenzije
coordD2_LL_LL<-data.frame(OC=OC_LL_LL_1D$legislators$coordD2,
W.NOMINATE=WNOMINATE_LL_LL_1D$legislators$coordD2, CJR=CJR_LL_LL_1D$xbar$D2)
cor(coordD2_LL_LL)
```

```
#Prikaz korelacij
load(graphics)
panel.cor <- function(x, y, digits=3, prefix="", cex.cor)
{usr <- par("usr"); on.exit(par(usr))
par(usr = c(0, 1, 0, 1))
r = (cor(x, y))
txt <- format(c(r, 0.123456789), digits=digits)[1]
txt <- paste(prefix, txt, sep="")
if(missing(cex.cor)) cex <- 0.8/strwidth(txt)
text(0.5, 0.5, txt, cex = cex * abs(r))}
pairs(coordD1_LL_LL, lower.panel=panel.smooth,
upper.panel=panel.cor,main="coord1D")
pairs(coordD2_LL_LL, lower.panel=panel.smooth,
upper.panel=panel.cor,main="coord2D")
```

```
#Korelacije 1992-1996, 1. dimenzija
cor(coordD1_92_96)


|            | OC         | W.NOMINATE | CJR        |
|------------|------------|------------|------------|
| OC         | 1.0000000  | 0.9919267  | -0.9908469 |
| W.NOMINATE | 0.9919267  | 1.0000000  | -0.9920876 |
| CJR        | -0.9908469 | -0.9920876 | 1.0000000  |


pairs(coordD1_92_96)
```

```
#Korelacije 1992-1996, 2. dimenzija
cor(coordD2_92_96)


|            | OC        | W.NOMINATE | CJR       |
|------------|-----------|------------|-----------|
| OC         | 1.0000000 | 0.9506175  | 0.8849031 |
| W.NOMINATE | 0.9506175 | 1.0000000  | 0.9046288 |
| CJR        | 0.8849031 | 0.9046288  | 1.0000000 |


pairs(coordD2_92_96)
```

```
#Korelacije 1996-2000, 1. dimenzija
cor(coordD1_96_00)


|            | OC         | W.NOMINATE | CJR        |
|------------|------------|------------|------------|
| OC         | 1.0000000  | 0.9851834  | -0.9748986 |
| W.NOMINATE | 0.9851834  | 1.0000000  | -0.9629468 |
| CJR        | -0.9748986 | -0.9629468 | 1.0000000  |


pairs(coordD1_96_00)
```

```
#Korelacije 1996-2000, 2. dimenzija
cor(coordD2_96_00)


|            | OC        | W.NOMINATE | CJR       |
|------------|-----------|------------|-----------|
| OC         | 1.0000000 | 0.9167137  | 0.8077192 |
| W.NOMINATE | 0.9167137 | 1.0000000  | 0.7791252 |
| CJR        | 0.8077192 | 0.7791252  | 1.0000000 |


pairs(coordD2_96_00)
```

```
#Korelacije 2000-2004, 1. dimenzija
cor(coordD1_00_04)


|            | OC        | W.NOMINATE | CJR       |
|------------|-----------|------------|-----------|
| OC         | 1.0000000 | 0.9969537  | 0.9894746 |
| W.NOMINATE | 0.9969537 | 1.0000000  | 0.9896375 |
| CJR        | 0.9894746 | 0.9896375  | 1.0000000 |


pairs(coordD1_00_04)
```


#Korelacije 2000-2004, 2. dimenzija

```
cor(coordD2_00_04)
      OC      W.NOMINATE      CJR
OC      1.0000000      0.7593121     -0.5280622
W.NOMINATE 0.7593121      1.0000000     -0.4393235
CJR      -0.5280622     -0.4393235      1.0000000
pairs(coordD2_00_04)
```

#Korelacije 2004-2008, 1. dimenzija

```
cor(coordD1_04_08)
      OC      W.NOMINATE      CJR
OC      1.0000000      0.9913912     0.9815490
W.NOMINATE 0.9913912      1.0000000     0.9857162
CJR      0.9815490      0.9857162      1.0000000
pairs(coordD1_04_08)
```

#Korelacije 2004-2008, 2. dimenzija

```
cor(coordD2_04_08)
      OC      W.NOMINATE      CJR
OC      1.0000000      0.7343351     -0.7417417
W.NOMINATE 0.7343351      1.0000000     -0.5898104
CJR      -0.7417417     -0.5898104      1.0000000
```